Cartea a doua

I

Vînticelul de primăvară pretimpurie îl moleşi pe părintele Izidor, care, sprijinindu-şi mîinile durdulii de parapleul ce-l ţinea între picioare, se clătina molcom pe scaunul de piele ce se legăna în ritmul căruţei huruitoare. Căruţa se îndrepta către oraş. Fiind întîmpinat în faţa cantonului de bariera lăsată, băiatul care ţinea hăţurile le spuse ceva căluţilor, căruţa se opri şi părintele deschise ochii.

— Iacă na, ce s-a-ntîmplat? — întrebă el tresărind.

În spatele său desluşi oarecare mişcare în fîn. Se răsuci şi zări în scarigă un individ cu o pelerină de culoarea puricilor, care, întors cu spatele, îşi bălăbănea cu indiferenţă picioarele din căruţă. În mînă avea un morcov, din care muşca în tăcere. Părintele îl bătu uşor pe umăr.

— Aş putea să ştiu, amice, dacă te simţi bine acolo?

Era Csermely. Neliniştit de îndelungata absenţă a lui Pagat, întreprinsese o scurtă plimbare de investigaţie, spre a afla cauzele neîntoarcerii cîinelui la domiciliu şi, dacă se va putea, să-l ademenească pe uitucul prepelicar îndărît în oraş. La înapoierea din drumul său fără rezultat, zărise căruţa şi în ea pe preotul care moţăia; se hotărîse îndată să nu-şi mai continue drumul pe jos şi, urcînd în căruţă, se cuibărise confortabil în fînul moale. Auzind întrebarea ce-i fusese adresată, sări iute din scarigă.

Preotul urmărea amuzat mişcările pripite ale tînărului.

— Ce naiba faci, amice? Eşti doar chiar atît de grăbit, încît ai de gînd s-o porneşti la drum pe jos?... Rămîi în căruţă, doar este loc destul şi pentru dumneata.

Conţopistul îl privi un timp neîncrezător, apoi acceptă invitaţia. Se căţăra lîngă preot, pe scaunul de piele, şi se prezentă.

— Csermely, conţopist concediat de primărie.

Preotul apucă mîna osoasă întinsă către el şi cercetă îndelung faţa tînărului.

— Aşadar, dumneata eşti?

— Chiar eu... Aţi aflat de existenţa mea?

Preotul încuviinţă din cap.

— Am aflat cîte ceva.

Conţopistul se hlizi.

— Sînt certat cu societatea, făcu el ca un fel de explicaţie.

Circulau pe seama lui o sumedenie de năzdrăvănii în oraş. Amuzante istorioare galante cu nişte slujnice, întîmplări ciudate şi romantice, fulminante discursuri ateiste, aventuri nocturne. Din buzunarele pelerinei de culoarea puricilor, roasă de atîta purtat, se iveau caiete şi reviste făcute sul, pe care şi le însuşise, într-un moment de neatenţie, din vreo cafenea. În mînă avea un morcov pe jumătate mîncat, înfăţişarea îi era neîngrijită, din bărbia lui atîrnau fire de păr lungi, rare, blonde şi atît de drepte, încît păreau nişte ţepi de arici. Preotul privi cu luare-aminte faţa neliniştită şi pistruiată, ochii copilăroşi clipind des, şi îl cuprinse un simţămînt de binevoitoare compasiune.

— Eşti amicul lui Baltazar?

— Da, sînt amicul lui Baltazar. Lucrul ăsta nu s-ar crede după înfăţişarea pe care o am... Sînt o persoană cam neconformistă... Nu-i aşa?

Bariera fu ridicată şi căluţii porniră în trap. Preotul clătină înţelegător din cap la întrebarea conţopistului. Un suflet nevinovat şi plin de gărgăuni, azvîrlit fără vreun motiv la coşul de gunoi. Chiar dacă istorioarele ce se povestesc pe socoteala lui sînt adevărate, nici vorbă de infamii sau de vicii meschine. Era prietenul lui Baltazar, iar prietenul lui Baltazar nu putea fi nici depravat, nici rău. Oamenii judecă superficial, din pricina învelişului exterior nu văd adevărul, esenţele.

Căruţa huruia fără grabă pe drumul plin de pietre. Trecură pe lîngă un restaurant de vară, părăginit, aflat la marginea drumului, într-un pîlc de pădure.

— Ştiţi, stimate domnule protopop... ştiţi care a fost pînă acum cel mai de seamă bun al vieţii mele?... Sifonul... Privi rîzînd către preot. Aşa cum vă spun, sifonul... În copilărie... în acest restaurant... cu ocazia excursiilor... simţeam că asta e plăcerea cea mai mare... *Sodawasser*... Spun asta, să-mi fie cu iertare... am amintit de sifon, fiindcă şi asta dovedeşte că ideile noastre despre fericire sînt departe de a fi atît de stabile, precum îşi închipuie biserica...

Sporovăia cu dezinvoltură, surprinzîndu-l pe preot cu ideile enunţate şi îndată abandonate, cu întorsăturile-i neaşteptate şi cu vorba-i pripită. Mai tîrziu îşi scoase melonul bătînd în verde, îşi plimbă ochii miopi peste valea ce se deschidea în faţă şi întrebă deodată:

— Oare se poate să fiu excomunicat doar pentru că-mi place Ady? Nu-i aşa că nu se poate?

Şi fără să mai aştepte răspunsul preotului, recită în grabă cîteva strofe din poeziile lui Ady.

În timp ce recita, o pasăre scăpă ceva din zbor pe creştetul lui.

— Vedeţi, preastimate părinte — exclamă el îndată, ştergîndu-se cu indiferenţă — invidiez această pasăre... Da... Da... Ea poate să facă treaba asta cu oricine, nu-i aşa?... Ea poate să scape ceva pînă şi în capul primarului... al prefectului... al ministrului de interne... Da... iată ce numesc eu adevărată democraţie... Aceasta e adevărata egalitate... O egalitate din care omenirea se şi alege cu ceva... Egalitatea în faţa legii?... Caraghios... Da, în faţa păsărilor... în faţa lor sîntem egali cu toţii... Nu-i aşa?... Eu sînt însufleţit de democraţia păsărilor... Ce părere aveţi domnule protopop?

Preotul nu fusese preocupat de această nouă variantă a democraţiei, astfel că nu avusese nici o părere despre ea, încît se mulţumi să zîmbească cu bunăvoinţă. Apoi se interesă de Baltazar. Îl întîlnise ultima oară în urmă cu trei săptămîni. Părea vesel însă îi făcuse impresia că e cam jigărit. Tocmai se pregătea să-i facă o vizită. Nădăjduia să nu fie bolnav.

— O nimica toată — făcu conţopistul —, o simplă divergenţă de opinii cu propriul său stomac... Stomacul îi pretinde mereu... iar el nu-i dă... Se încăpăţînează să nu-i dea... Ştiţi, oare, în ce fel ne cîştigăm pîinea?... Trăgînd pe

sfoară societatea, cu concursul unui prepelicar cu numele de Pagat.

Preotul îl ascultă curios şi, în ciuda dezaprobării lui, nu se putea opri să nu zîmbească aflînd de şiretlicul celor doi tineri.

A doua zi îl vizită pe Baltazar.

— Aşadar, amice, n-ai primit invitaţia tînărului Majthényi? — întrebă el cu reproş în glas, dar cu obişnuita-i amabilitate.

— N-am primit-o, încuviinţă gazetarul.

— Deşi ai fost aşteptat. Doamna Majthényi ar fi dorit să te roage să-i traduci o ramanţă nemţească în limba maghiară. A scris-o singură, şi tot ea i-a compus şi muzica... Ţii la supărare, amice... Un tînăr aşa de înzestrat ca dumneata nu se cuvine să stăruie în asemenea nimicuri... Voiau să te ajute...

— Da zău, m-au scos din slujbă, remarcă gazetarul cu seninătate.

Părintele Izidor ridică un deget, a imputare.

— Uită, amice, uită cele întîmplate...

Glasul îi era niţel onctuos, lucru pe care Baltazar i-l iertă cu dragă inimă. Preotul aduse vorba de o nouă gazetă, care urma să apară peste cîteva zile. Ar primi Baltazar s-o redacteze?

Gazetarul ridică privirea cu o vie curiozitate. O nouă gazetă? Cine o publică? Preotul rosti numele proprietarului ei. Era un fotograf ambiţios, care în timpul liber se ostenea să înnădească poezii. Baltazar îl cunoştea bine, la poşta redacţiei îl ajutase în cîteva rînduri să iasă din încurcătura pricinuită de rimele şchiopătînde şi îi dăduse nu o dată sfaturi ortopedice privind tratamentul picioarelor betege ale versurilor lui. Fotograful îi purtase pică timp îndelungat pentru aceste sfaturi, însă acum, că moştenise o mică avere şi întemeiase o gazetă, lăsase la o parte supărarea şi îl trimisese pe preot în ambasadă la Baltazar, spre a-l cîştiga de redactor al gazetei.

Gazetarul ezită mult timp. Noua slujbă îi asigura un oarecare venit modest. Pe urmă se gîndi la prilejul strălucit ce i s-ar oferi de a-şi exersa darul polemic şi de a-l nimici cu glumele sale pe Csiszlik Olivér şi gazeta lui scandalos de proastă. Numai că dacă primeşte să redacteze gazeta, va trebui să renunţe din nou la gîndul de a se smulge din pel-

teaua năclăită a orăşelului şi de a întoarce spatele mizeriei şi deznădejdii. De luni de zile colcăia şi se cocea într-însul intenția de a pleca în capitală şi de a-şi încerca acolo norocul. Vechile tradiții literare cereau însă ca să ducă subsuoară cîteva romane sau piese de teatru voluminoase. Or, el n-avea în depozit nici vreun roman, nici vreo piesă. Şi-ar fi dus cel mult tenacitatea şi zîmbetul îndărătnic, care nu dezarmau în fața întorsăturilor meschine şi a eşecurilor vieții. Şi mai era ceva. Mai bine zis, era cineva care — oricît s-ar fi împotrivit — strălucea ca o coloană de foc indicatoare de drum în fața ochilor săi, arătîndu-i calea ce ducea la Pesta.

Era Veresy Ilona.

Înainte cu cîteva săptămîni, primise un mesaj de la ea. Erau doar cîteva cuvinte, salutări şi reproşuri. Aşadar, nu-l dăduse uitării. Se simți pătruns de căldură. Nu se mai gîndi decît la plecare. Medită mult timp asupra propunerii preotului. Să plece acum sau să-şi amîne călătoria pînă la toamnă, răstimp în care va putea să încropească o sumă oarecare, pentru drum şi în vederea restaurării înfățişării sale?

Se lăsă înduplecat de preot şi trimise vorbă fotografului că primeşte să redacteze gazeta. Noua gazetă apăru, într-adevăr, după cîteva zile. Se intitula *Observator* şi apărea, în cîte opt pagini, de două ori pe săptămînă. Gazeta lui Csízi prinse să se zbată, sufocată, lipsită de aer. Nu trecură nici două luni, şi excelentul romancier depuse condeiul, scrîşnind din dinți. Datorită lipsei de interes, editorul încetă publicarea *Observatorului Carpatin.* Gazeta lui Baltazar îşi făcu loc agilă şi cu un elan zdrobitor. Gazetarul se arătă a fi la înălțime. Cititorii simțeau în gingii un iz de capitală. Articolele de fond nu mai pluteau în vid cu tradiționala solemnitate, ci ținteau grațios de-a dreptul la obiect. Informațiile serveau condensat şi interesant ştirile. Gazeta era scrisă de la un capăt la altul de Baltazar. Începuse şi publicarea unui roman nemțesc mai lung. Romanul era şi el produsul său. Satisfăcea pe deplin gustul tuturor semidocților. Romanul avu mare succes, şi Baltazar trase neplăcuta concluzie că, prin stilul şi gustul său cizelat, ridicase genul romanului-foileton din mlaştina deasă a neroziei şi a lipsei de fantezie, dobîndind astfel, chiar fără voia lui, drept de cetățenie pe seama unui aliment spiritual care era produsul cel mai nociv al contrafacerii de alimente. Ca autor al romanului figura o oarecare Mathilde von

Vogelsang. Rodárics îl bătu într-o bună zi pe umăr plin de însufleţire.

— Eşti un om minunat, Baltazar... Un om excepţional...

Noua sa locuinţă, pe care o închiriase în casa unui judecător pensionar, era o cameră spaţioasă, frumos mobilată şi cu ferestrele spre stradă. Conţopistul, care ajutase la mutare, privi sfios în jur. Mîngîie cu palma pereţii (în vechea odăiţă peretele era plin de umflături, cu timpul ele se spărseseră şi molozul curgea din ele ca nisipul în clepsidră), pipăi mobila şi mirosi frunzele ţepoase ale cactusului. Pe pereţi atîrnau tablouri în ulei, un parc englezesc, cu gazonul tuns scurt, cu bazin la mijloc, peisaje, două gravuri în lemn şi două dagherotipii. Pe scrinul cu sertare, într-un vas de sticlă, bombat, pluteau peştişori de aur, de pe şifonier atîrnau, într-un vas de mojolică, pletele lungi ale unei plante cu frunze ovale. Sub lampă se legăna un îngeraş de porţelan cu aripile scăpătătoare.

În timp ce aranjau cele cîteva lucruşoare în şifonierul încăpător, conţopistul remarcă resemnat, făcînd aluzie la puţinul timp liber şi la locuinţa elegantă a prietenului său:

— Gata cu prietenia noastră, Piotruşca... Dumneata ai intrat în solda burgheziei... Ai să te însori... vei da fiinţă unui şir de copii... În amurgul vieţii, ai să creşti peştişori de aur şi în salonul, pe care îl vei închina cuiva, vei ocroti astfel de cactee ţepoase şi fără rost...

— Scuteşte-mă de asemenea nerozii, *mylord.* Ce mi s-a întîmplat oare, de te socoţi îndreptăţit să-mi faci astfel panegiricul?

— Omul îşi uită pingelele găurite, fu de părere, fără altă explicaţie, conţopistul. Dar, apropo... dacă nu mi-o iei în nume de rău, mă voi prezenta cucoanei care a deschis adineauri uşa... E o perspectivă promiţătoare... Presupun că nu cunoaşte încă poezia modernă... În acest caz, am să-i recit cîteva lucruri...

Se referea la servitoare.

A doua zi, se socoti dator să-i relateze prietenului său evoluţia lucrurilor.

— Ţin să te liniştesc: relaţiile noastre vor fi platonice... A fost încurcată cu un biciclist... curierul oficiului telegrafic, ea îl numeşte biciclist... Insă nici vorbă de vreun sentiment mai adînc, ci doar o simplă cochetare cu biciclistul... Are

douăzeci şi doi de ani, e mama unui copil din flori, îi plac bomboanele acrişoare... Biciclistul a invitat-o odată la bere... Ce părere ai?

Baltazar n-auzi întrebarea. Bătea distrat darabana cu degetele în geam. Pe omul care îi adusese mesajul de la Pesta îl descususe mai amănunţit în legătură cu convorbirea avută cu actriţa, aflînd de la el că prim-notarul şi Rodárics primiseră de la ea salutări asemănătoare...

Într-o seară, ieşind de la redacţie, trecu pe lîngă o trăsură, din care se întinse către el o mînă înmănuşată.

— Urcă, Baltazar, îl pofti un glas cunoscut.

Pînă să înalţe privirea, mîna îl şi apucase cu putere, trăgîndu-l în trăsură.

Caii îi purtau în trap vioi, cotind pe aleea cu tei.

— Ce doreşti? — întrebă Baltazar cu răceală.

— Întîi de toate, vreau să te rog să discutăm într-un diapazon mai amabil, făcu Majthényi pe un ton prietenos.

Gazetarul întoarse capul, prin semiobscuritatea ce-i învăluia, către tovarăşul său de drum.

— Mi-e teamă — răspunse el calm — că n-ai să izbuteşti. Deşi, ai putea încerca...

— Am să încerc, domnule Baltazar...

— În acest caz, să trecem la subiect, domnule Majthényi.

Majthényi întoarse capul şi scrută întunericul lăsat în urmă.

— Ţi-am trimis vorbă prin părintele Izidor, Baltazar, făcu el liniştit. L-ai vrăjit cu desavîrşire pe părinte. Îmi pare bine că ne-am întîlnit şi că am astfel prilejul de a încerca să-mi îndrept, în sfîrşit, greşala pe care am săvîrşit-o şi care a provocat pe bună dreptate critica dumitale.

— Acestea sînt banalităţi, domnule Majthényi. Ce doreşti de la mine?

Majthényi răspunse prietenos că dorinţa lui ar fi să aştearnă amîndoi un văl peste cele întîmplate. S-ar bucura din cale-afară dacă ar izbuti să cîştige simpatia lui Baltazar.

— Zău? — făcu Baltazar zîmbind. Şi n-ai vrea să-mi destăinuieşti ce intenţii ai cu simpatia mea?

— Vino, Baltazar, spuse Majthényi. Am ajuns.

Coborîră din trăsură şi Majthényi îl invită pe gazetar să intre pe poartă, a cărei boltă era susţinută de titani striviţi sub greutatea zidurilor. Pe scara aşternută cu un covor

ajunseră într-un coridor cu ferestre, pe al cărui perete se înşirau capete împăiate de mistreţi şi căprioare. Un valet îi ajută să-şi scoată pardesiile şi le deschise uşa din capătul coridorului. Intrară într-o cameră de lucru cu tavan boltit, ai cărei pereţi erau căptuşiţi cu lemn de stejar. Cu ferestrele ei colorate şi cu giurgiuvele de plumb, care dădeau către un parc îngrijit, cu raftul de cărţi masiv, înalt pînă-n tavan, divanul tapisat cu piele de mistreţ, masa de scris înţesată şi mobila sculptată, încăperea evoca bibliotecile vechilor castele. Pe căptuşeala de lemn de stejar a pereţilor atîrnau portretele strămoşilor, decolorate pînă la nuanţa untului. Gazetarul aruncă o privire plină de interes asupra brazdelor de cărţi.

Majthényi împinse un scaun către el. Era politicos şi amical.

Aduse vorba despre duel. Baltazar promovase cavaler un om care n-avea nevoie de aşa ceva, în timp ce pe el, Majthényi, încercase să-l silească — adăugă el pe un ton glumeţ — să-şi ceară scuze de la farmacist, ca în schimb Baltazar să se dueleze cu dînsul. Nu izbutea în nici un fel să armonizeze acest lucru cu concepţiile lui Baltazar.

— Îmi cunoşti cumva concepţiile? — se interesă amuzat gazetarul.

— Atît cît le-am putut afla din articolele dumitale.

— După cîte ştiu, nu-mi citeşti articolele.

Majthényi dădu din cap. Baltazar se înşeală. Toamna trecută a cerut să i se aducă de la tipografie toate articolele lui. Le-a citit pînă la ultimul. Ba îi destăinuie că i le citeşte şi pe cele de acum. De la un capăt la altul. Sînt articole alerte şi interesante. Ai impresia că vezi o panteră tînără şi zveltă, care se joacă cu un ursuleţ neîndemînatic. Ursuleţul neîndemînatic e opinia publică, pe care inteligenţa ageră a lui Baltazar o pălmuieşte jucăuş.

Privi iscoditor faţa gazetarului.

— Wilde spune că oamenii care au dinţi frumoşi găsesc în orice un prilej de rîs. După cîte văd, dinţii dumitale mai sînt şi puternici. Iar ăsta e un motiv în plus ca să ne găseşti caraghioşi pe noi, bieţii muritori.

Gazetarul urmări spiralele fumului ţigării sale. Îl ascultă mult timp pe Majthényi fără să scoată un cuvînt.

— Domnule Majthényi — făcu el într-un tîrziu, pe un ton incolor — n-am ceas şi astfel nu-mi pot da seama de cînd

ascult, cu o răbdare desăvîrşită, amabilităţile dumitale neobişnuite. Am avut onoarea de a scrie despre dumneata cinci sute de rînduri batjocoritoare. Poate că au fost chiar o mie. Publicul a plescăit cu voluptate, a ronţăit săptămîni în şir ciolanul pe care i l-am azvîrlit spre a-l sătura. Şi, după toate acestea, dumneata catadicseşti să te apleci din trăsură, să mă smulgi din întuneric şi să mă aduci aci, animat de dorinţa altruistă de a-ţi răscumpăra nişte greşeli săvîrşite mai de mult şi de a-mi lăuda vigoarea dinţilor... De ce nu vorbim sincer unul cu altul?

— Aşadar, îmi refuzi mîna întinsă prieteneşte? — întrebă Majthényi cu un zîmbet subtil.

— Dumneata nu-mi întinzi mîna prieteneşte. Ai nevoie de serviciile mele, de sprijinul meu... Aşa este?

În timp ce vorbea, uşa grea de stejar se deschise neauzită şi, în umbra ei, se ivi silueta zveltă şi elegantă a doamnei Csornai. Majthényi n-o băgă în seamă. Se întoarse cu faţa către gazetar şi spuse apăsat:

— Să presupunem că aşa stau lucrurile. Pot conta pe ajutorul dumitale?

— Da! — răspunse doamna Csornai înaintînd un pas. Stătea învăluită în parfum, proaspătă şi cochetă încă, în faţa celor doi bărbaţi, rîzînd cu ochii scăpărători către Majthényi.

— Închipuie-ţi, am greşit uşa... Vreau s-o văd pe mama dumitale, Majthényi. Nu se cuvine să greşesc chiar în aşa măsură, însă odată ce tot sînt aici... pot aprinde o ţigară?

Privi cu un surîs cu neputinţă de răstălmăcit în ochii lui Majthényi. Pe gazetar aproape că nu-l băgă în seamă. Majthényi îi atrase atenţia asupra lui, după ce îşi lipi buzele, cu o discretă familiaritate, de încheietura mîinii femeii.

— Îl cunoşti pe Baltazar?

Femeia întoarse capul către gazetar. Numele i se pare cunoscut... Ah, da, fireşte, fiul văduvei Baltazar, care locuieşte în sat... Da, auzise de el, poate că-l şi văzuse, aşa, în treacăt...

Îşi aprinse o ţigară şi se uită, rîzînd, de jos în sus la Majthényi, care stătea în faţa ei înalt, zvelt, elegant, răspunzînd cu amabilitate desăvîrşită întrebărilor ce i se adresau.

Femeia îşi aduse deodată aminte de întrebarea lui Majthényi, la care răspunsese adineauri ea. Aruncă o privire către gazetar.

— Te rog, domnule Baltazar, Majthényi te-a întrebat adineauri dacă poate conta pe ajutorul dumitale. Am răspuns eu în locul dumitale... Nu-i aşa că şi dumneata i-ai fi răspuns la fel?

— Nu, doamnă, spuse calm gazetarul. Eu i-aş fi răspuns tocmai contrariul.

Femeia se uită surprinsă la Majthényi. De ce? De ce nu vrea să-l ajute?... E vorba despre alegeri... nu-i aşa că despre alegeri e vorba? De ce-l refuză?...

— Fiindcă vom fi adversari, doamnă. Eu voi lupta împotriva alegerii domnului Majthényi, şi sper că nu fără succes...

Majthényi tăcea. În zadar încerca să rămînă calm, fiindcă sprîncenele i se zburliseră într-un val întunecat. Apoi atinse uşor cu mîna umărul gazetarului. Trebuie să se înţeleagă ei doi. Ce rost are această necurmată adversitate? într-adevăr, n-are nici un rost... În timp ce, dacă ar căuta calea unor relaţii amicale... ei bine... relaţiile acestea amicale ar putea fi pentru amîndoi doar profitabile... Atenţiei lui Majthényi nu-i scăpă faptul că gazetarul ridicase interesat privirea. Interpretînd greşit acest interes, continuă asaltul, de astă dată mai puţin prudent. Atinse încă o dată aspectul profiturilor posibile, de astă dată mai ispititor, cu o vibraţie mai metalică şi mai inteligibilă.

În privirile gazetarului scăpăra ceva neobişnuit. Îşi bălăbănea piciorul în tăcere. Zîmbea. Ei, şi care ar fi formula cantitativă... a acestei amicale colaborări?

Tăcu, fiindcă îl înăbuşea o indignare dureroasă. Simţi aţintite asupra sa privirile pline de aşteptare ale lui Majthényi şi ochii reci, de capră, cu o expresie distrată, ai doamnei Csornai. De ce-o fi vrînd Majthényi să-l umilească? De ce? Sprijinul lui? Nu prea are greutate. De ce-o fi avînd totuşi nevoie de el? Sau nu acesta îi este scopul? Vrea doar să-l cumpere, să-l plătească? De ce oare? Din mînie, furie, simpatie? Să fi fost o grosolănie intenţionată că i-a vorbit de beneficii în schimbul serviciilor ce i le-ar aduce, sau doar insensibilitatea oamenilor trăind în zonele superioare ale vieţii faţă de acele slăbiciuni ale muritorilor de rînd ce se cheamă

demnitate şi onestitate? Să fie un suflet naiv sau un nemernic fără obraz?... De astă-toamnă, de cînd fusese dat afară de la gazetă, se întîlniseră de cîteva ori. Desluşise de fiecare dată în privirile lui Majthényi o vie curiozitate. Preotul îi spusese şi el ceva asemănător... Suflet naiv sau nemernic fără obraz?... Totuşi, pare mai curînd prima variantă. I se năzare ca şi cum ar dibui cu adevărat trecătoarea care l-ar putea face să ajungă pînă la el, peste înaltul perete de stîncă ce-i desparte. O caută, dar se rătăceşte mereu şi ocoleşte de la mare distanţă trecătoarea. Nu ştie să se poarte cu el, cu Baltazar... De astă dată, nerozia asta cu beneficiile!

Adineauri se gîndea încă cu satisfacţie că-l va ademeni în cursă. Să se prăbuşească şi să-şi zdrobească şira spinării plină de rnîndrie, dacă nu-i în stare să se păzească. S-a răzgîndit însă; n-are să-i facă nici un rău. Ducă-se, drumul e liber... Şi femeia de lîngă el... nu, n-are s-o mai înfrunte. Ajunge... E timpul să se lase unul pe altul în pace. Două lumi, doi poli opuşi...

Se ridică.

— Domnule Majthényi — zise el pe un ton liniştit, cu privirea stinsă — promit să uit ceea ce te pregăteai să faci. Te rog însă să nu ne mai căşunăm rău unul altuia. Nu-mi căuta prietenia. Nu ne ştim purta unul cu altul, domnule Majthényi... Credeam că am să lupt pentru înfrîngerea dumitale. Mă pregăteam pentru asta, pot spune că pînă şi gîndul îmi făcea plăcere... Acum însă propun mai curînd să nu ne facem rău unul altuia.

Se pregătea de plecare.

— Şi, te rog, nu mai încerca să mă îmbunezi, Ţin să te asigur că, în ciuda a tot ce s-a petrecut aici, nu sînt supărat...

Se înclină. Privirea lui abia îl atinse pe Majthényi, apoi se îndreptă către femeie, care îl asculta cu obrajii îmbujoraţi şi puţin mirată.

— Nu sînt de vină, doamnă, dacă scena aceasta a avut un aer cam teatral. Nu-mi plac nici mie scenele teatrale...

Majthényi îl însoţi pînă la culoar.

— Găseşti că e inutil să ne dăm mîna? — îl întrebă în uşă pe gazetar.

— Cu desăvîrşire inutil, răspunse Baltazar, şi coborî grăbit scara.

II

Majthényi pierdu în alegeri, după toate legile jocului. Tatăl se ţinu de cuvînt şi îi mobiliză pe arendaşi şi pe ţărani împotriva fiului său. Cînd i se aduse la cunoştinţă eşecul acestuia, îşi răsuci cu un surîs plin de mulţumire mustaţa argintie. Ura politica şi nu-i simpatiza pe trîntori.

— Caută-ţi o îndeletnicire mai înţeleaptă, băiete.

Majthényi, căruia în ziua votării alegătorii săi îi întorseseră spatele, încît unul nu rămase alături de el, recapitulă cu un sentiment ciudat cele întîmplate. Îşi dădu pentru întîia oară seama de valoarea sa relativă. Adevărul, adevărul amar, constată el, era acela că oamenii nu se prea sinchiseau de el. Se strecurase în calculele lui o mică eroare: se supraapreciase ! Înfrîngerea nu-l afectă prea din cale-afară. „Te felicit, tată, pentru succesul repurtat — spuse — am fost înfrînt. Se cuvine ca, după toate acestea, să-mi achiţi datoriile.“

La începutul verii, plecă într-o călătorie mai lungă, în străinătate. Înainte de plecare, îl întîlni într-o zi pe gazetar. Îl opri şi-l întrebă pe un ton amical:

— Ce spui de înfrîngerea mea, Baltazar?

Gazetarul înălţă din umeri.

— Mă bucură, domnule Majthényi.

— Nu pot să presupun despre dumneata că-mi refuzi compasiunea ce i se cuvine aproapelui, din pură adversitate.

— Mă bucură — repetă Baltazar pe un ton amabil — că ţi-ai frînt gîtul în experienţa făcută. Credeai cu adevărat că eşti preocupat de necazurile poporului? Să fim serioşi, domnule Majthényi... Ce-ai putea dumneata să-i oferi poporului? Cîteva discursuri umflate pe an şi, cu prilejul recoltelor îmbelşugate de prune, cîte-un păhărel de rachiu din pivniţele moşiei...

— Trebuie că ai o părere foarte proastă despre mine, dragă Baltazar.

— Nu chiar, domnule Majthényi, răspunse gazetarul şi făcu o uşoară plecăciune. Cazinoul a suferit o pierdere simţitoare. Sînt dator să recunosc că ai fi fost o prezenţă deosebit de atrăgătoare la balurile acelea distinse. La dezvelirea statuilor, fercheşul dumitale veşmînt strămoşesc ar fi făcut şi el o bună impresie... După cîte vezi, domnul meu, dau cezarului ce este al cezarului...

Majthényi se uită la el ca la un mînz sălbatic şi capricios, pe care ar fi avut cheful să pună şaua.

— N-am putea fi noi doi prieteni? — întrebă el cu un interes sincer.

— Ar trebui să te debarasezi de o mulţime de lucruri.

— Crezi?

— Cred.

— În acest caz... la revedere, Baltazar... Eşti greu de îmblînzit. Noi doi ne vom mai întîlni...

— Da — făcu György — e posibil...

Îşi ridicară amîndoi pălăriile şi fiecare îşi văzu de drumul lui.

Baltazar se duse într-o duminică acasă, în sat. Trecînd pe lîngă parcul castelului o zări, prin gardul cu ochiuri, pe doamna Csornai, care, sub o pălărie florentină fluturîndă şi într-un capot dantelat, răsfoia suplimentul de modă al unei reviste ilustrate germane. La salutul gazetarului, ridică plină de interes ochii spre el.

— Bună ziua, Baltazar...

În glasul ei era un accent deosebit de viu, care îl făcu pe Baltazar să se oprească.

Femeia lăsă din mînă revista şi îi zîmbi.

— Vino, iubite prieten... am auzit că te ocupi şi de literatură... aş dori să-ţi cer sfatul...

Îl invită pe Baltazar în parc. Pînă acum, aproape că nu-l băgase în seamă; de astă dată îl examină cu un interes crescînd şi îi asculta cu tot mai multă căldură glasul interesant, răspunsurile radiind inteligenţă. Într-o oarecare măsură, o şi surprinseră cuvintele lui. Cînd gazetarul se pregăti să plece, îi întinse mîna fără vreo condescendenţă, cu o dezinvoltură amicală.

— La revedere, iubite Baltazar...

Gazetarul se întoarse îngîndurat în oraş. Oare ce să însemne amabilitatea aceasta neobişnuită? Care i-a fost scopul şi ce s-o fi ascunzînd îndărătul ei? Faptul că el se ocupă şi cu literatura... ei bine, e prea puţin probabil ca acest lucru s-o fi determinat să fie atît de amabilă... E amanta lui Majthényi, şi cam pe-aci o fi ascuns motorul amabilităţii ei...

Înălţă din umeri. Dacă vor să obţină ceva de la el, pînă la urmă i-o vor spune. Oricum, poate contabiliza pe ziua de azi, la rubrica intrărilor: o porţie de surîs fin feminin şi o strîngere călduroasă de mînă. Cînd omul n-a avut niciodată încă parte de aşa ceva, le contabilizează grijuliu, la capitolul beneficiilor neprevăzute.

Niciodată încă? Nu, i se pare necesară o măruntă corectare. O uitase pe Izabella. Ciudat că o uita mereu pe Izabella.

Izabella era o femeie neînsemnată, cu ochii cenuşii şi cu sufletul la fel, care, de două ori pe săptămînă, îl aştepta la fereastra unei case, plutind în valuri de parfum istovit, cu părul coafat în bucle, pentru ca, după ce el intra în apartamentul împodobit cu fleacuri strălucitoare, să i se lipească de piept cu un suspin drăgăstos şi cu o şovăială plină de teamă. Se întîlniseră, datorită întîmplării, astă-iarnă, în papetărie, unde femeia se pregătea să cumpere un biet roman-foileton. Era învăluită de misterul sărăcăcios al solitudinii şi al neapartenenţei la vreo fiinţă. György îi scosese prietenos cartea din mînă — oricum, din vedere se cunoşteau mai de mult — şi îi recomandă alta. Izabella îi mulţumi, zăpăcită şi recunoscătoare. Trecură două trei săptămîni, şi deveniră amanţi. Legăturile acestea de mic oraş provincial se urzesc în tăcere, ca pînza de păianjen, nu sînt pigmentate de mari decizii sau de momente copleşitoare; într-o bună zi sînt gata urzite şi oraşul ia cunoştinţă de ele. Era o legătură lipsită de iluzii şi de vreo corespondenţă sufletească. Baltazar îi apuca uneori mîna parfumată, acoperită de riduri fine, şi o strîngea la piept fără nici o patimă. Şi, în timp ce femeia se abandona iubirii sale stăpînite şi lipsite de îndrăzneală, cu capul culcat pe umărul bărbatului, el privea distrat desenele covorului sau tivul de dantelă al cămăşii femeii, ivit prin tăietura rochiei. Habar n-avea ce vîrstă are şi, multă vreme, nici numele nu i-l ştiu cu adevărat. Îl aflase doar de pe cuvertura patului, cînd, rezemat în cot pe pernă, o ascultase relatîndu-i evenimente fără interes din viaţa ei. Pe cuvertura patului citise

numele de Izabella. În felul acesta aflase cum o cheamă. Nu ținea prea multe minte pînă a doua zi din convorbirile şi cuvintele schimbate între ei în ajun. Izabella făcea uneori cîte o timidă încercare de a-l face să vorbească despre munca şi țelurile sale, dar şi asta se întîmpla mai curînd dintr-un instinct feminin, decît din interes adevărat. Țelurile, străduaniile literare ale lui Baltazar clipeau către ea din îndepărtata negură a infinitului.

Vara se apropia de sfîrşit şi Baltazar împlinise douăzeci şi şase de ani. Într-un oraş mic, cînd omul are douăzeci şi şase de ani, contururile existenței sale prind să se proiecteze pe orizontul timpului. Se iveşte temelia, pe care se vor ridica inevitabil pereții, spre a-i indica făgaşul bucuriilor, succeselor, activităților şi tuturor mişcărilor sale pe pămînt.

Avea douăzeci şi şase de ani. Dacă ar fi fost negustor, poate că acum şi-ar fi deschis prăvălia proprie, o prăvălie modestă şi măruntă — ei, nu chiar în piață, ci să zicem într-una din străzile apropiate... În fața intrării s-ar afla, într-o lădiță, mături de tătarcă. Deasupra uşii, adierile ce bat de către rîu ar clătina țesături țărăneşti decolorate de soare, atîrnate pe-o prăjină lungă, pe-o altă prăjină s-ar legăna piei subțiratice pentru bice. Într-un vas de sticlă, în formă de cupă, pistile trandafirii şi albe... în dosul tejghelei, un ucenic... iar el, ca un negustor harnic şi de ispravă, ar scrie, la un pupitru înalt, în registrul de cumpărări: o litră de miez de nucă... un mosorel de ață... Ce miros plăcut de condimente, ce parfum onorabil al sîrguinței şi virtuții ar pluti în mica prăvălie! Pe capacul doniței cu magiun de prune ar toarce paşnic o pisică... La reformați sună ceasul de opt... „Trage oblonul, Lajos“ — i-ar spune ucenicului. Şi, în timp ce Lajos s-ar îndeletnici cu închiderea prăvăliei, el ar ridica banii din casă... Ce plăcute bucurii burgheze... Ce viață ordonată şi disciplinată. Nici o dezordine, nici un *deus ex machina*... Daca ar fi fost medic, ar putea să aştepte acum într-un cabinet primitiv, cu pereții goi, ca vreun trecător să intre cu măseaua-i stricată, sau să bată la uşa lui, pe ascuns şi cu sfială, un tînăr înspăimîntat, spre a-i comunica bîlbîindu-se observațiile-i ciudate... Iar dacă ar fi terminat dreptul, ar sta acum la masa principală de la „Grand Café“, împreună cu Zizevszky, prim-notarul, doctorul Kléber, Moravetz şi ceilalți, ar rosti cine ştie ce măgărie, cu un aer important şi ar asculta remar-

cile ceva mai gîndite, dar în fond la fel de stupide ale celorlalți... „Să-mi fie cu iertare, ar spune şi ar avea nişte favoriți simpatici pe obraji, sîntem oricînd în stare să îngenunchem Serbia cu un singur corp de armată, lucrul acesta îl afirm cu tărie. Numai că Viena n-a fost niciodată la înălțime în clipele istorice. În *Ballplatz,* cărțile sînt amestecate de slujbaşi idioți şi îmbatrîniți, şi te poți oricînd aştepta de la ei să refuze cartea, deşi au mîinile pline de aşi“... Iar Czuczor, brutarul, membru în consiliul județean, care în ultima vreme se afla şi el la masa notabilităților în calitatea sa de contribuabil cu cea mai înaltă cotă, fără să-i pese, spre marea lui indignare, cîtuşi de puțin de interesul pe care l-a stîrnit prin comparația sa cu cărțile de joc, i-ar grohăi în față, în felul său sincer şi curios: „Ce naiba mai e şi *Ballplatzul* ăsta?“ Mai sînt şi alții, vreo trei, care ridică capetele cu aceeaşi curiozitate. Prim-notarul îi suflă prilejul de a-şi etala cultura, şi răspunde victorios: *„Ballplatz* e denumirea dată ministerului de externe“...

Are douăzeci şi şase de ani. Nu e nici negustor, nici medic, şi cariera juridică a părăsit-o la timpul potrivit. Existența sa nu şi-a definit, deocamdată, conturul. Pluteşte uşurel în spațiu, n-are nici prăvălie, nici cabinet, nici birou şi nici oficiu. Se poate plimba prin grădini, se poate odihni la umbra clătinată a mestecenilor şi poate contempla albastrul plin de clăbuci albi al cerului de iulie. Leafa lui e de o sută cincizeci de coroane. Nu e mult, nu e de fel mult pentru rîurile de cerneală pe care le varsă.

Soarta tuturor scriitorilor începători e îngrozitor de asemănătoare. Lupte, asalturi crîncene împotriva bastioanelor publicului, ale editorilor. Nu te bagă în seamă, te înlătură din cale, se fac a nu-ți zări mărimea. Îți închipui că eşti un geniu, o minte arzînd în vîlvătaia ideilor epocale, şi te mistui jignit la gîndul că nimănui nu-i trece prin cap să se încălzească şi să se purifice la flăcările tale. După multă ciocăneală îndărătnică izbuteşti să faci o fisură în bastioane, îți vîri o mînă, apoi umărul, în sfîrşit îți strecori cumva tot trupul. Pînă să ajungi înăuntru, ți-a sleit dorul fierbinte de glorie, focul tău de douăzeci şi şase de ani abia mai pîlpîie, creația nu mai e şiragul unor ceasuri de extaz, ci muncă, trudă, îndeletnicire profesională. Gloria e doar soare tomnatic, îl găseşti plăcut doar dacă-ți pui pardesiul...

Se plimba printre grădini, în timp ce-l băteau aceste gînduri. Pagat se ţinea de el. Se înapoiase, de astă dată, definitiv. Izbutise să cadă la învoială cu cumpărătorii păgubiţi, care aveau să-şi reprimească treptat banii.

În apropierea vilei unde în toamna trecută locuise Veresy Ilona, se instală pe-o piatră albă, care ţîşnea din pămînt ca un uriaş dinte incisiv. Mai la vale, casele se înăbuşeau în aerul năclăit şi stătut. Nimic nu se clintea în jur. La capătul şirului de vile, o ţărancă iute de mînă melița cînepă cu ajutorul unui mic aparat de lemn. Undeva, pe holde, un om învîrtea cîrîitoarea. Acestea erau singurele sunete, singurele mişcări. Frunzişurile se pleoştiseră, leşinate de căldura toropitoare, peste zăplazuri. Baltazar avu impresia că bolta cerului, ca un copac neînduplecat, se va lăsa în curînd peste cotlonul văii, şi toate cîte se află într-însul vor fierbe fără milă, ca puiul în oala încinsă.

Stupid destin. Fusese atît de greoi şi de imobil pînă acum. Îşi pierduse vremea aici, în acest cotlon, lianele încîlcîte ale intereselor şi sentimentelor nu-l reţinuseră şi, cu toate acestea, nu se clintise din loc. „De ce te oxidezi în groapa asta de gunoi?“ — îl întrebase odată conţopistul. Piciorul îi era prins parcă de o greutate de plumb, morb comun al tuturor orăşelelor de provincie.

În septembrie avea, în sfîrşit, să plece. Se hotărîse de astă dată irevocabil. Unde avea să acosteze, asta n-o ştia deocamdată, de dus însă avea să se ducă. Ajunge din timpul petrecut aici, ajunge din oxidarea la care fusese supus. Ajunge... ajunge...

Îl cuprinsese dorul evadării, simţea dorinţa mişcării gîfîitoare. Să se avînte, să se opintească. Să fugă, să fugă, să fugă...

Îi făcu semn prepelicarului şi porni în pas alergător.

De pe lunga stradă străjuită de grădini ajunse, gîfîind şi năduşit, în oraş. Pe cer se învălmăşeau nori gălbui, în văzduhul încins se pregătea f u r t u n ă. În piaţă, fu izbit de rumoarea unei agitaţii neobişnuite. Pe larga terasă a restaurantului din parc domnea freamăt şi g ă l ă g i e. În jurul meselor stăteau ofiţeri, într-o mînă ţineau săbiile scoase din teacă, cu cealaltă ridicau halbele de bere şi strigau ameţiţi, cu feţele îmbujorate:

— Uraaa...

Micul maior, pe care îl vizitase înainte de duel, ținea un discurs înflăcărat.

Conțopistul se împleticea şi el undeva, printre mese. Îşi flutură de departe, de îndată ce-l zări, pălăria de paie gălbuie, decolorată de soare. Se năpusti, aprins la față, în întîmpinarea lui.

— Hohahahu, Piotruşca... Ai aflat?... Ai aflat senzația amețitoare?... A izbucnit războiul!...

Umerii gazetarului tresăriră. Privi multă vreme obrajii aprinşi de bucurie ai conțopistului. Apoi se uită la grupul ofițerilor care ovaționau.

— Piotruşca... Amețitor, nu-i aşa?... Ce părere ai?

Stătu timp îndelungat nemişcat, fără să scoată un cuvînt.

— Nici una, răspunse el, într-un tîrziu, cu glasul voalat.

III

Marea febră a primelor luni era pe trecute, minunatul haos, datorită căruia se putuseră sfida vechile deprinderi şi nesocoti convenţiile sociale înrădăcinate, se limpezise pe încetul, astfel că oamenii începuseră să se orienteze cu prudenţă către pîrtiile mai de mult bătătorite. Căutau drumurile care duceau îndărăt, la lumea de altădată, la căldura bucuriilor, dorinţelor, deprinderilor şi ideilor lor de odinioară. Csermely ar fi dorit ca haosul să dureze o veşnicie. Ceaţa aceasta era elementul său, în ea se simţea la largul lui. Îl umplea de bucurie faptul că putea trece nestingherit peste pîrleazurile răsturnate ale societăţii, că avea prilejul să necheze în voie, ca mînzul nepriponit pe păşunea îmbelşugată, şi că nu mai era silit să respecte lucruri despre care superstiţia şi opinia publica socoteau că sînt respectabile. Evenimentele se succedau învălmăşite, unele peste altele, încît nu le puteai ţine socoteala şi nici n-aveai răgazul să te dumireşti asupra lor. Pe corso şi în cafenele mişunau oameni străini, în piaţă guiţau automobile străine. În faţa primăriei tălăzuia, către seară, o mare mulţime de oameni, aşteptînd comunicatul de război, pe care vardistul îl lipea pe poartă cu o bidinea de zugrav şi cu gesturi grandilocvente. Apoi zilele acelea îmbelşugate în evenimente, din gară!... Din bărbaţii şi femeile ce se prezentaseră voluntar se alcătuise un organism, denumit batalion auxiliar, care îndeplinea un fel de serviciu de Cruce Roşie pe peron. Le distribuia ţigări şi ciorbă trupelor în trecere, îndeplinind şi alte treburi importante. Ca semn şi dovadă a apartenenţei la marele aparat de război, membrii lui erau îndreptăţiţi să poarte piese vestimentare militare. Primiră nişte banderole, pe care fu aplicată ştampila acestui oficiu important şi cu nomen-

clatură enigmatică. Conţopistul ardea de dorinţa activităţii, astfel că se prezentă şi el în curînd spre a fi înrolat. Se plimba încoace şi încolo, cu cîte-un camarad din batalionul auxiliar, prin faţa peronului gării, de-a lungul şinelor, schimbînd peste capetele elementelor civile de pe peron cuvinte oficiale, cu o mină solemnă, cu impiegatul de mişcare care trecea grăbit „...Halo... trenul special trei sute patrusprezece... Ce e cu garnitura specială?“... Mai tîrziu primi şi capelă militară, ceea ce nu făcu decît să-i sporească dorinţa neînfrînată de activitate. Întocmea liste nominale, scria procese-verbale, redacta rapoarte... fuseseră cu adevărat zile frumoase... Pe urmă veniră, abia tîrîndu-se pe şine, trenurile cu miros de cloroform.... Într-o noapte, distribui doi hectolitri de ciorbă unor refugiaţi din Galiţia. Dădu ordine, vociferă, gesticulă cu polonicul, luîndu-şi cu multă însufleţire partea — în raport cu posibilităţile-i modeste — din marele tărăboi.

— Piotr... voiam să spun György (de la declaraţia de război a Rusiei, nu-i mai spunea Piotruşca prietenului său), am distribuit astă-noapte doi hectolitri de zeamă... Îţi dai seama ce-nseamnă asta?... Cineva mi-a şoptit la ureche... Piotr... voiam să spun... ascultă... cineva mi-a şoptit la ureche că voi fi propus pentru decorare... Ce părere ai?

De obicei nu primea răspuns, lucru pe care nici nu-l băga în seamă, fiindcă îşi lua tălpăşiţa, odată ce războiul îl solicita peste măsură. Dumnezeule, cîte n-avea de făcut... fuga încoace şi încolo... de dat telefon la spital... de condus bolnavii şi răniţii pedeştri în oraş... apoi listele acelea nenumărate şi serviciile de noapte! Nu era fleac, zău aşa că nu era fleac... De cîteva ori îl apucase somnul pe undeva, prin vreun ungher al sălii de aşteptare, neavînd nici atîta timp cît să se ducă acasă!... Făcuse cunoştinţă pînă şi cu femeile mai de calitate din oraş, fiindcă şi ele veneau la gară, ca să distribuie ţigări, să panseze rănile mai uşoare şi să-i compătimească pe cei grav răniţi... El se afla în apropierea lor, ele îi vorbeau, le dădea o mînă de ajutor, şi, pînă să sosească trenurile, dezbătea cu ele modalitatea de a conferi o şi mai mare eficienţă ocupaţiei lor. Barierele se năruiseră, diferenţele se şterseseră... Te puteai purta şi în oraş mai altfel decît înainte, relaţiile sociale cedaseră din rigiditatea lor. Numai că negura se împrăştiase în cele din urmă, temperamentul ce rupsese zăgazurile se înapoiase, treptat, în albia lui. Conţopistul, care nădăj-

duise că se va ivi de astă dată un paradis social nou, scutit de barierele dintre clase şi de prejudecăţile din trecut, se simţi înşelat asistînd la înapoierea lucrurilor pe vechiul lor făgaş.

Distribuirea supelor încetă după cîtva timp, evenimentele luară o întorsătură mai serioasă, iar oamenii se întoarseră prudenţi de la focul bengal, pîlpîind tot mai palid, al dăruirii de sine, din bîlciul publicităţii, la adăpostul vetrelor proprii. Conţopistul îşi scoase îndurerat banderola ştampilată şi capela ostăşească. Într-o bună zi apoi fu supus şi el măsurătorii şi înrolat. Cineva îi spuse în glumă că va fi echipat şi trimis în curînd acolo, unde erau duşi şi ceilalţi soldaţi: pe front. Ziare nu citea niciodată, iar situaţia de pe fronturi, pe care bătrînul vardist o lipea cu bidineaua-i muiată în pap pe poarta primăriei, nu-l interesa. Erau de altfel anunţuri ciudate, străine pentru el; aspectul acela al marii senzaţii, pe care aceste file dactilografiate îl dezvăluiau, nu-l interesa. Nu ştia ce se petrecuse pe fronturi. Alergă aşadar la Baltazar, mînat de o îngrijorare apăsătoare. Îi mărturisi că nu se află în situaţia de a-i prisosi viaţa pentru ţelurile monarhiei. Războiul e diametral opus firii sale intime. La ce-o fi servind războiul ăsta, nu-i aşa? La ce? De ce-or fi vrînd să-l ducă pe front? Nici măcar o praştie nu ţinuse vreodată în mînă. Şi — apoi ce folos ar avea din asta, la ce rezultat ar duce plecarea lui? Ar mînca fără doar şi poate bătaie. Pînă acum, mîncase bătaie în toate împrejurările. Nu încape îndoială că şi pe viitor aşa se va întîmpla. Adică ar mînca bătaie. „Ca să rămînem la evenimentele mai recente — zise el — aminteşte-ţi întîmplarea cu smoala.“ Baltazar îşi amintea cu siguranţă de ea, nu? Nu-şi amintea? Ei bine, în urmă cu cîteva zile, două haimanale au mînjit cu smoală geamul dascălului de la şcoala de ucenici. Tocmai trecea întîmplător prin apropiere. Avea ceva de aranjat în acea direcţie... Oare ce-ar fi făcut Baltazar în locul lui? Nu-i aşa?... S-a apropiat de ucenicii cizmari şi le-a spus: „Ce să însemne neobrăzarea asta colosală... această lipsă de bunăcuviinţă, stimaţi prieteni?... Treaba asta cu smoala... fireşte... dacă nu vă vine să credeţi, n-aveţi decît să răsfoiţi ediţia de buzunar a codului penal... asta se cheamă deteriorarea unui avut imobiliar“... au rîs de el... au rîs... unul (erau nişte cizmari mici de tot, abia răsăriţi de-o şchioapă din pămînt) zice: „Nu ţi-ai găsit loc mai potrivit unde să-ţi

vîri nasul, nene?“... Scandalos, nu-i aşa?... „Ia seama, porumbelul meu... Mi-am ieşit din pepeni... am întins mîna să-l înhaţ pe unul de urechi... la care, celălalt mi-a pus piedică pe la spate. Piotr... amice! Pe la spate! Direcţia acreditată de moravurile societăţii noastre!... Încerc să mă apăr, la care primul se năpusteşte cu capul în şezutul meu. Buf... mă aflam lîngă canal şi... am căzut în el... Am pescuit în apă tulbure... Abia am izbutit să ies din mocirla aceea împuţită... în timp ce nemernicii îşi luau, rîzînd în hohote, tălpăşiţa“...

Îi cerea lui Baltazar să şi-l imagineze cu o asemenea pregătire tactică şi strategică... Care-i era părerea?... Oare procedase just comisia de recrutare atunci cînd îl declarase apt de serviciu?... Fiindcă să nu se uite că el, pe front, va mînca bătaie, ceea ce ar înrîuri negativ situaţia monarhiei, nu-i aşa?

Era frămîntat de nelinişte şi privea torturat, aşteptînd o consolare de la el, de la prietenul său. Gazetarul îi risipi temerile. După astfel de antecedente, nici vorbă nu mai putea fi să-l trimită pe front...

— Nu-i aşa? — se bucură conţopistul. Ai întru-totul dreptate... N-aş face decît să compromit puterile centrale... Nu-i aşa?

Nu-i mai veni rîndul de a fi trimis pe front. Săvîrşi o nerozie ceva mai mare ca de obicei, la care fu examinat încă o dată şi lăsat la vatră. Se duse în pas alergător, radiind de fericire, la gazetar, spre a-i împărtăşi vestea neaşteptată.

Îl găsi pe Baltazar în fruntea plutonului său, în echipament de campanie. Ajunse acolo chiar în clipa cînd el distribuia plăcuţele de identitate oamenilor săi. Aşteptă pînă isprăvi, apoi îl atinse cu sfială de braţ:

— Piotruşca — întrebă el mişcat — te duci?

— Mă duc, după cum vezi. Am fost mobilizat... Dar ce-i cu dumneata că faci o mutră aşa de jalnică?

— Încă n-ai aflat, Piotruşca? — întrebă conţopistul în şoaptă. N-ai aflat încă?... Am fost reformat... Mi-au spus să mă duc la dracu'... Ai auzit vreodată asemenea obrăznicie?

IV

Baltazar descoperi într-un ziar din Pesta fîlfîirea stingheră a unei poezioare. Era ceva cu totul neobişnuit cum, tîrîtă departe de torentul semnelor tipografice, cu totul la urmă, pe penultima pagină a ziarului, încurcată printre grămezile seci ale reclamelor, bătea speriată din aripioarele-i fragile şi piuia abia auzit, cerînd parcă ajutor. Cum se mai pierduse glasul acesta fragil în vijelia bubuitoare a evenimentelor! Ce moleculă inutilă era în încăierarea dementă a omenirii! În ce fel ajunsese oare acolo unde nici pasărea nu zboară? Cine ştie ce stranie convergenţă a întîmplărilor o măturase din adîncul sertarului redacţional pe pragul de nisip al oceanului furibund?!

Globul pămîntesc era luminat de astă dată de idealul colectiv, care vestejea tot ce era individual şi uman. Iar instinctele colective porunceau: „À Berlin!“... „Nach Paris!“...

În faţa acestei încăpăţînate dorinţe turistice trebuia să dispară din cale toţi aceia care s-ar fi bucurat mai curînd de vizitele vecinilor făcute cu mijloacele de locomoţie civilizate, în vagoane Pullman curate sau cu automobilul, decît peste munţii şi tranşeele de neumblat din pricina baricadelor de sîrmă ghimpată. Cei ce credeau în puterea de împotrivire a civilizaţiei şi trăncăneau despre îmblînzirea treptată a instinctelor umane părăsiseră înspăimîntaţi şi ruşinaţi estrada, făcîndu-se nevăzuţi pe uşile din dos, dispăruseră din faţa ascultătorilor care tocmai se pregăteau să le dea crezare şi să-şi închipuie pribegia omului pe pămînt, evoluţia societăţii, viitorul popoarelor ca pe un fel de plimbare plăcută şi fără griji prin parcul îngrijit şi senin al ştiinţei şi pe aleile umbrite,

răsunînd de cîntecul privighetorii, ale artelor şi filozofiei. Iluziile acestea fuseseră alungate de ordonanţele de mobilizare, de interdicţiile de stocare a alimentelor, de dispoziţiile de predare a piuliţelor de pisat nucile, de reglementarea consumului de carne şi a coacerii pîinii, de torentul neîntrerupt al afişelor oficiale. Marea beţie măturase totul din calea ei.

Omul se micşorase pe pămînt pînă la dimensiunile unei biete muşiţe. Îşi căuta refugiu la umbra unor zbruşi fărîmicioşi şi mărunţi, dar grenadele ucigătoare îl găseau pretutindeni şi-i veneau de hac.

...Baltazar simţea din ce în ce mai dureros că e o moleculă pe zi ce trece mai neînsemnată. Măruntele gazete provinciale amuţiseră în concertul asurzitor al războiului. *Observatorul* amuţise şi el. Baltazar rătăcea fără căpătîi printre oameni. Evenimentele îi ştirbiseră echilibrul şi buna-dispoziţie. În ziua marii cotituri, cînd pe terasa chioşcului din parc ofiţeri însufleţiţi şi elemente civile înflăcărate goliseră nenumărate halbe de bere, îmbrăţişîndu-se în sunetele muzicii, ceruse chelnerului un rasol slab, cu hrean presărat cu zahăr, iar conţopistului, cuprins de un adevărat *amok,* îi vorbise despre viaţa poetului american Walt Whitman. Îşi simţea membrele şi sufletul strivite de cătuşe zdrobitoare.

În primăvară, trebui să se prezinte la recrutare şi petrecu cîteva luni la şcoala de ofiţeri. Existenţa-i individuală se dizolvase cu desăvîrşire în fluviul acela imens de oameni, învăluit în pîcle cenuşii, care se revărsa cu un murmur neîntrerupt către hotare.

Pe Izabella n-o mai vizita decît arareori. Femeia continua să-l iubească cu un sentiment statornic şi egal. Nu îndrăznea să i-o spună cu cuvinte, însă buzele ei deveneau cucernice de fiecare dată cînd săruta părul sau urechile gazetarului. Gura nu i-o căuta niciodată, de parcă s-ar fi temut că, într-o bună zi, Baltazar va tresări din visarea-i distrată şi îşi va zăvorî cu răceală buzele în faţa sărutărilor ei. În lunile din urmă, gazetarul observase urmele lipsurilor în modesta gospodărie. Era criză de făină şi cartofi, cît despre nişte semne din care s-ar fi putut trage concluzia consumului de carne, nu le mai zărise de luni întregi. Sosea uneori la ora mesei de seară, ca Izabella să-i spună cu toate acestea că mîncase de cină. Ar fi voit s-o ajute, dar n-avea cum. În ce fel ar fi putut să-i fie de folos?

Instrucția de front se făcea departe de oraş, undeva în munți. Se înapoiară după mai multe săptămîni şi cînd, într-o seară, Baltazar intră fără să bată la uşă, găsi sufrageria goală. Auzi însă glasuri dinspre camera de către stradă. O voce curtenitoare de bărbat se hîrjonea cu sopranul rîzînd dulce al femeii.

Cîteva clipe îi ascultă cu o indiscreție involuntară. Sporovăiau despre mici nimicuri, nu era însă greu să ghiceşti că se iscodesc unul pe altul cu ochi strălucitori, bărbatul şi-a lăsat ancora undeva în apropierea femeii, în timp ce Izabella îşi aranjează des buclele cu mîna parfumată îndoit cu „Fleur d'amour". Baltazar îşi aprinse o țigară, se instală în balansoarul acoperit cu un lucru de mînă şi aşteptă calm intrarea femeii. Uşa nu era închisă. Gazetarul se balansa încetişor, mai tîrziu privirile îi alunecară prin crăpătura uşii. Pe podeaua camerei vecine zări două umbre înlănțuite.

— Poftim — îşi spuse el fără mînie — o socotisem atît de insignifiantă, încît credeam că nici umbră n-are. Cînd colo, aflu că are dintr-o dată două umbre. Sînt, fără doar şi poate, un prost cunoscător de oameni.

Mai tîrziu, Izabella ieşi din camera de alături şi închise pălind uşa în urma ei. Baltazar o salută amical. Trecuse o lună şi jumătate de cînd nu se mai văzuseră.

Stătură cîtva timp de vorbă, apoi o întrebă pe un ton indiferent:

— Ai un chiriaş, Izabella?

— Da, răspunse încruntată femeia. A fost încartiruit un ofițer în camera de către stradă.

În glasul ei răsuna teamă şi dezvinovățire.

— Stă de mult aici?

— De vreo cinci săptămîni, sună cu timiditate răspunsul femeii.

— Nu face nimic, Izabella, zîmbi gazetarul. Nu sînt supărat cîtuşi de puțin. Nu eşti decît o biată femeie fără apărare, ce poți face împotriva unui ordin de încartiruire?... Te supui instinctelor dumitale şi ordonanțelor autorităților... Eu voi pleca în curînd...

— Pleci?

— Ei, nu prea departe, Izabella... Doar oleacă, cu trenul... O bătu prieteneşte pe mîna pufoasă. Da, sînt trimis...

Smuls de lîngă dumneata, Izabella.

Glasul lui trăda o umbră de decepție. În ultimă analiză, fusese înşelat. Deşi într-o măsură nu prea mare, însă oricum: înşelat. Ajunseseră cîteva săptămîni doar, pentru ca amintirea lui să fie acoperită de pulbere. După ce stabili asta şi se gîndi la mersul înainte al vieții, continuă, consolat:

— Îți mulțumesc, Izabella, că ai fost bună şi drăguță cu mine... Da, nu mă întrerupe, te rog, ai fost foarte bună şi drăguță cu mine... E un mare dar acesta pentru un bărbat cu care nici o femeie n-a fost încă nici buna, nici drăguță...

— György... — protestă chinuită femeia, şi îşi lipi de fața fierbinte mîna bărbatului — György... te rog, să nu fii supărat pe mine.

Nu era supărat pe ea. Doamne, îşi spuse el cu compasiune, o femeie, o ființă fără apărare! Lumea e un staul uriaş, iar omul solitar rătăceşte fără țintă prin el... El însuşi cît de singur umblă prin lume, ar vrea în sfîrşit să-şi arunce şi el ancora undeva, într-un colțişor cald, unde să nu mai simtă dimensiunile strivitoare ale lumii. Îşi aminti de copilăria sa, cînd, în fundul grădinii, îşi construise în colțul cămării o şatră şi, ascuns în adîncul ei întunecos, asculta într-o fericită siguranță zvonurile vieții îndepărtate, vacarmul lumii împrejmuitoare. Nu era asta, oare, o amintire atavică, căutarea instinctivă a acelui adăpost sigur în care îşi trăise viața embrionară?

Îşi luă rămas bun de la Izabella. Femeia îl petrecu tăcută şi zdrobită pînă la poartă. În poartă, gazetarul duse la buze mîna femeii şi, pentru întîia oară de cînd se cunoşteau, i-o sărută cu gingăşie. Era darul şi recunoştința lui față de ea. Alt dar n-avea din ce să-i facă.

Sărutul săgetă pînă-n adînc inima femeii.

— György... György... — şopti ea amețită, cu o emoție răguşită — de ce mi-ai sărutat mîna?... Nu meritam...

— Ce ştii dumneata, Izabella...

Se despărți de ea, spunîndu-i la revedere. Dar revederea aceasta n-o mai crezu nici el posibilă. Încă în aceeaşi săptămînă, fu înrolat într-o companie de marş. Înainte de pornire, cineva îl întrebă pe un ton cicălitor:

— Ți-ai atîrnat în cui principiile, prea-stimate mîntuitor al omenirii?

Ce să fi răspuns? Îi zîmbi drept în ochi celui care îi pusese întrebarea.

— Ne-au suspendat, stimate domn, autorizația de funcționare.

Dar ascuțișul întrebării tăie o rană adîncă în umoarea lui. Se ducea, se lăsa tîrît şi el în moara smintită a războiului. Oare la ce-i slujise viața de pînă acum, pregătirile făcute? Fiindcă îi mişunase în creier un ideal mesianic, un crez artistic. Avusese idei înălțătoare despre existență, despre moarte. Nu? Ici-colo împrăştiase cîteva firimituri din ele. Făcuse oleacă pe apostolul. Acum îşi închisese gura şi trăsese oblonul dughenei apostolice?

— Care este punctul dumitale de vedere despre acest voiaj? — îl întrebă conțopistul în gară, unde alergase în zorii zilei, spre a mai dezbate cu prietenul său, care pleca pe front, cîteva chestiuni literare şi sociale.

Gazetarul apucă zîmbind cei doi craci ai pantalonilor săi şi îi trase lateral. Arăta caraghios în pantalonii largi, care-i cădeau pe vine.

— Cu astfel de pantaloni, omul nu mai are puncte de vedere. Gîndeşte-te cît de hazliu trebuie să arate acel punct de vedere pe care omul îl reprezintă în asemenea nădragi.

Conțopistul examină cu interes pantalonii prietenului său.

— Tătucule... păi, au fost croiți prea largi... Spune-mi... nu se ia măsură înainte de a-i coase?

Se plimbau pe lîngă vagoane, ora plecării era încă departe. Trupa se încolonă în fața unei marmite aburinde, unde gamelele fură umplute cu cafea neagră. György întinse gamela sa conțopistului, care înghiți cu lăcomie lichidul aburind şi îndulcit plăcut, retrăgîndu-se după un vagon. Îi ticnea din cale-afară, deoarece, din pricina orei timpurii la care se sculase, n-apucase încă să mînînce.

— Piotruşca — zise cînd isprăvi, uitînd de starea de război în care se afla cu literatura rusă —... ce voiam... da... îngrijeşte-te de sănătate.

— Îți făgăduiesc.

— Să nu te străduieşti să te bați prea mult... te oboseşti degeaba... Mai bine fii atent la evenimentele din jur... N-am dreptate? Ar trebui să ții un jurnal intim... Toată lumea ține jurnale intime... Ah, Piotruşca, ce-are să fie aici după război... Ce producție literară... Dacă te întorci, va trebui să te apuci şi dumneata... Vei avea succes... Vor rămîne toți cu gura căscată... Îți dau cuvîntul meu de onoare... Că eu

mă-nvîrt aici ca pisica după coadă... şi turui fără oprire, ca o coţofană neroadă... asta e altă poveste... Din mine n-ai să mai faci sită de mătase... Dumneata, însă, Chiri... dumneata însă, porumbelule, nu se poate să capitulezi... Ce părere ai?

— Nici una, răspunse celălalt căscînd.

Pagat se plimba domol pe lîngă ei. Cînd se oprea, se oprea şi el, iscodind cu capul ridicat faţa stăpînului său. De cîteva ori căscă nervos.

Pe peron, Kléber Ilona stătea de vorbă cu comandantul companiei de marş, un locotenent blond, cu o expresie blîndă pe faţă. Gazetarul mîngîia distrat creştetul catifelat al prepelicarului şi se uita tăcut către peron. Prima femeie, prima sa iubire. Ce mult semăna cu cealaltă Ilona!... Privirile erau aceleaşi, doar nasul părea să-i fie nişel mai nehotărît şi gura mai puţin frumoasă... Totuşi, pe asta o iubise întîi, visele lui abia înmugurite şi apoi înflorite pe asta o învăluiseră cu mireasma pretimpurie şi discretă a viorelelor. Şi, ciudat, pînă şi într-însa n-o mai vedea de astă dată decît pe cealaltă, care nu-i dăruise scumpa seninătate a visărilor platonice, care îl umilise şi-i lăsase sute de răni în suflet cu surîsu-i ironic...

De fapt, s-ar cuveni ca Veresy Ilona să nu-i mai bîntuie gîndurile. S-a scurs un an şi jumătate de la întîmplare şi actriţa, fără îndoială, nici numele nu i-l mai ştie.

Fu copleşit brusc de simţămîntul părăsirii. Cel puţin maică-sa sau sora sa de-ar fi fost acum acolo. Să pleci astfel, fără să aparţii cuiva, fără să fii legat de cineva sau ceva...

Conţopistul îl trase prudent de tunică.

— O întrebare, preastimate Piotruşca... N-ai ceva... cum să mă exprim... ceva de spus... în cazul cînd... să presupunem... ai da ortul popii?

— Cui naiba aş avea să-i spun ceva? — scăpă întrebarea de pe buzele lui. Apoi îl apucă, îmblînzit, de braţ pe conţopist. Sînt un ingrat... Nu mi-am luat rămas-bun de la maică-mea. Nu voiam să vină la gară... Pe soră-mea am rugat-o să nu vină nici ea. Du-te pînă la ele... Pe Pagat tot îl laşi în grija lor... spune-le ceva... Ceva liniştitor. Te pricepi să spui ceva liniştitor?

— Mă pricep, Piotruşca...

Dinspre vagoane se auzi sunetul unei trompete. Se apropia clipa plecării.

Baltazar întinse mîna către conțopist.

— Porumbelule — bîlbîi Csermely livid şi cu glasul gîtuit — de ce te grăbeşti?... Aş fi dorit să-ți aflu părerea în cîteva probleme literare.

Nu mai avea nimic de întrebat, însă ar fi voit să-l mai rețină pe prietenul care pleca. Dar Baltazar îi lăsă mîna şi porni.

— În acest caz, am onoarea, Piotr Chirilovici... Pari un om foarte curajos... Cu siguranță că vei învinge... Ai să-l zdrobeşti pe inamic... Ascultă...

Dinspre clădirea gării se apropia de ei silueta rubicondă a părintelui Izidor. Îşi ştergea gîfîind năduşeala de pe față cu o basma cadrilată.

Se opri, cu o expresie de reproş pe față şi sincer jignit, în fața gazetarului.

— Doamne, ce-am mai alergat... Un om atît de fără inimă... Nu ți-ai luat rămas-bun de la nimeni, nici bună-ziua n-ai dat nimănui.

Baltazar întîmpină cu o expresie amabilă pe față reproşurile afectuoase. Preotul îl privea cu un zîmbet resemnat. Venise să-şi ia rămas-bun de la tînarul său prieten zglobiu şi incorigibil, de care îl legau firele gingaşe ale simpatiei... Înrolarea lui în compania de marş se datora pare-se unei erori, fiindcă atît lui, cît şi batrînului Majthényi i se promisese ca, deocamdată, să nu fie trimis pe front.

— Batrînului Majthényi? Ce l-o fi apucat? — vru să ştie György, surprins.

Da, bătrînul moşier intervenise şi dînsul. Ceva trebuie să se fi întîmplat că îl interesa dintr-o dată soarta lui Baltazar. Poate că fiul său îi spusese ceva...

Baltazar asculta îngîndurat. Apoi dădu tăgăduitor din cap. Mulțumeşte, însă nu doreşte să se folosească de ocazie. În locul lui ar fi fost trimis un altul, care poate că are familie, copii...

Preotul ținea în palmă o mică medalie cu chipul Fecioarei. Ar fi voit s-o dea lui Baltazar, dar nu ştia cum să-nceapă. O învîrti şi motroşi mult timp în mînă, pînă cînd îi scăpă printre degete şi căzu la pămînt. Baltazar se aplecă s-o ridice, apoi zîmbi tăcut, plin de înțelegere, către preot, şi strecura amuleta în buzunar.

Conțopistul urmări de pe un butoi plecarea trenului. Cînd roțile se puseră în mişcare, strigă cît îl ținea gura, spre hazul celor din jur:

— Hohahahu, Piotr Chirilovici...

Cineva îmbrînci butoiul de sub el, strigătul îi îngheță în gîtlej şi el se prăbuşi de sus. Se lovi rău de tot, încît abia izbuti să se mai ridice. Apucă zgarda lui Pagat şi porni şchiopătînd către oraş.

V

Rana de la picior era mult mai gravă decît i se păruse în prima clipă. Şchiopăta dureros şi după mai multe săptămîni. Nu mai alerga ca înainte, platca pelerinei de culoarea puricilor nu mai flutura în urma lui. Era deprins cu viteze mari, vijelioase, şi şchiopatarea asta înceată îl întrista peste măsură. Se oprea din cînd în cînd în mijlocul pieţei şi îşi plimba îngîndurat privirile peste acoperişurile de ţiglă, năpădite de verdeaţa muşchilor. De la Baltazar n-avea nici o veste. Abia mai rămăseseră în oraş cîţiva cunoscuţi cu care să schimbe o vorbă despre frumuseţea literaturii, despre înapoierea şi infamia societăţii. Nimeni nu-l mai lua peste picior şi nu se găsea un suflet care să-i adreseze o vorbă prietenească. Trebuia să se gîndească de unul singur, sa dezbată cu sine însuşi problemele ce sporeau pe zi ce trecea.

Se opri odată în faţa unui afiş, care reglementa folosirea făinii albe, interzicîndu-le brutarilor să mai coacă cornuri şi chifle. Cum venea asta? Cu un an în urmă, fuseseră ucişi la Saraievo doi oameni şi, din cauza asta, era interzisă acum fabricarea cornurilor? Socoti această dispoziţie o mare nerozie. Intră chiar în vorbă cu cei din jurul său, spre a lămuri cu ei chestiunea. Unde era aici legătura de la cauză la efect? Ce fire întortochiate ale logicii legau aceste două lucruri îndepărtate unul de altul: Saraievo şi cornurile?... Avea sau nu dreptate?... Nimeni nu-l înţelese. Pictorul de firme, un om îngîmfat şi nerăbdător, se răsti iritat la el:

— Ia mai slăbeşte-mă cu tîmpeniile dumitale...

...La începutul verii îi muri tatăl. Fusese un sărman funcţionar la cartea funduară, zăcuse ani în şir pe salteaua umplută cu paie, apoi închise tăcut ochii şi nu mai plescăi

din buze. Csermely aproape că nu simți nici o durere. Nu existase între ei nici o legătură, trăise ca un străin în apropierea omului dărîmat, care gemea într-una. Într-o dimineață, maică-sa îl trezi din somn.

— Scoală, János (îl chema János) — făcu ea cu o tristețe seacă — du-te la pompele funebre, fiindcă a murit taică-tău...

Csermely se ridică de pe canapea şi se apropie de patul mortului. Neavînd ochelarii pe nas, se aplecă, clipind miop, asupra obrazului uscat şi livid, şi privi adînc în ochii sticloşi. Nu văzuse pînă atunci morți, nu cunoştea grimasa glacială a morții.

„Tii — îşi spuse el — sînt orfan..."

Se îmbrăcă şi porni către oraş, la antreprenorul de pompe funebre. Antreprenorul, un armean slut, cu ochi urduroşi, îl examină cu un umor acru.

— Vai, stimate domn, cum de v-ați gîndit la una ca asta? Fi' iertat tatăl dumneavoastră ar protesta, desigur, dac-ar mai trăi, să-l înmormîntați pe credit.

Îl privi dezorientat pe negustorul de coşciuge... Aşadar, nu se poate pe credit... „Mi-am închipuit eu, făcu el în gînd —, că problema nu e chiar atît de simplă." Nu s-ar putea însă achita costul prin muncă? Negustorul îşi scoase țigara de foi din gură, hohotind de rîs. Prin muncă? Să recite lucruri hazlii asistenței îndurerate? „Hahaha. Nu-hu. Nu-hu, stimate domn". Destule sacrificii a fost silit să facă datorită împrejurării că, în barăcile din afara oraşului, care serveau de spital, au fost înregistrate, de pe urma unor pripeli datorită împrejurării că, în barăcile din afara oraşului, care ocazie l-au obligat să îngroape leşurile fără vreun beneficiu.

Fireşte, fireşte. În ce fel ar putea el să se achite prin muncă? Nu se pricepea la nici o muncă utilă.... Habar n-avea cum s-ar putea rezolva chestiunea. Traversă încet piața. Se va aranja într-un fel, îşi spuse el, încrezător.

În fața unei vitrine, zări o mare aglomerație de oameni. În vitrină, printre pungile cu condimente, fugea un şoricei rătăcit. Căuta speriat o gaură sau o ieşire.

— O, cum s-a mai speriat mărunta scîrnăvie! — făcu în spatele conțopistului o voce puternică şi hohotitoare de femeie.

Era o femeie voinică, izbitor împopoțonată, gura ei mare fusese sulemenită țipător cu roşu de mac, sub ochi avea

cearcăne adînci şi întunecate. Csermely îşi ridică înviorat şi adulmecător nasul. Simţi în nări un parfum greu şi îmbătător. Culorile, mirosurile, pomeţii laţi ai obrajilor, gîtul puternic al femeii, decorul ei îmbelşugat îi treziră curiozitatea adormită şi-i stîrniră poftele. Prinse pe neaşteptate să pulseze, ca un ceas deşteptător întors la maximum. Străina îi răspunse printr-o privire prietenoasă. Zîmbea sănătos şi familiar, aşa cum îi zîmbise adineauri şoricelului.

Fapt era că-i murise tatăl. Lucrul acesta nu putea fi contestat. Numai că orice întîmplare îşi are continuarea ei. Evoluţia nu cunoaşte oprire. Ramurile îmbătrînite prind să se usuce, apoi se frîng. În ăst timp, celelalte ramuri înverzesc mai departe. Carul triumfal al vieţii trece bubuind peste morţi. Şi aşa mai departe. Acestea sînt legile fundamentale ale naturii. Ar săvîrşi oare o faptă jignitoare la adresa acestor legi fundamentale dacă, în calitatea sa de bărbat şi de suflet plin de poezie, i s-ar prezenta femeii ce înflorea în faţa lui? Era aşa de voinică, aşa de solemnă şi decorativă, încît semăna cu o floare de lotus în plină lumină.

— Csermely, conţopist orăşenesc concediat din slujbă, se recomandă el, cu o adîncă reverenţă. Şi, cînd se convinse că străina n-are nimic de obiectat împotriva cunoştinţei, ba că o acceptă chiar cu oarecare plăcere, trecu îndată la subiect şi ţinu s-o asigure pe necunoscută de nemărginita sa admiraţie: Iubesc la nebunie peisajele vii şi buzele carminii! — făcu el, cu mîna pe inimă şi cu ochii daţi peste cap.

Îşi ticluise bine spusele, fiindcă buzele femeii se despicară şi izbucniră într-un rîs puternic. Îi plăcuse introducerea şi nu făcu o taină din faptul că primeşte cu plăcere să fie condusă de conţopist pe aleea din preajma pădurii, unde el doreşte să-i prezinte omagiile. Îl spuse că venise în vizită, dar că persoana pe care intenţiona s-o viziteze plecase, nu mai dăduse peste ea. Era logodnicul ei, fusese trimis pe front, în calitate de comandant al unui batalion de marş.

Pe alee, conţopistul fu cuprins de o beţie nemărginită. Dacă Parisul valora o *missă,* femeia asta valora o poezie de Ady. Îşi zbîrli părul cu degetele, îşi aranja ochelarii pe nas şi prinse să declame. Începu în piano, apoi continuă bubuitor, pentru ca, spre sfîrşit, să coboare iar vocea, ca un dangăt

de clopot ce se mistuie trist în depărtare. Cu toate că versurile nu prea se potriveau în acest decor şi nici auditoarea lui nu le prea înţelegea, îşi vărsă tot sufletul în ele. Faţa i se acoperi în întregime de năduşeală şi emoţie.

— Vai, ce tip interesant eşti dumneata! — hohoti femeia elegantă, păşind cu afectare alături de ciudatul tînăr, care prinse deodată să-i vorbească despre propria-i iubire neîmpărtăşită.

— Sînt Lazăr la banchetul săruturilor, * făcu el aluzie la o delicată durere, care le impresionase întotdeauna pe slujnicele mai inteligente.

Necunoscuta se amuza copios. Îşi închipui că pe cavalerul ei îl cheamă Lazăr. Csermely o lămuri îndată, spunîndu-i că se numeşte Csermely, numele lui e Csermely János-junior, recte, în clipa de faţă, ţinînd seama de răposatul, care fusese *senior,* se cheamă simplu Csermely János. Şi, deşi e cam miop şi repezit la vorbă — vîlcică iute de munte * — în sufletul său vuiesc surlele unor doruri nepotolite, chemînd la nuntiri sălbatice. Cunoaşte oare domnița marşul nupţial din *Lohengrin?...* Ah, cît foc, cîtă frumuseţe purpurie... Traramtamtam... traramtamtam... E minunat...

Femeia se simţea cît se poate de bine în tovărăşia tînărului aiurit. Avea o slăbiciune deosebită pentru bărbaţii ieşiţi din comun. Păşea legănîndu-şi şoldurile, cu paşi domoli, alături de cavalerul său, şoldurile-i puternice şi rotunde atingeau uneori şoldul ascuţit al conţopistului jigărit, cînd şi cînd îşi balansa promiţător poşeta turtită din piele şi zîmbea cu căldură. Nu se împotrivi cînd braţul îi fu apucat de mîna moale a bărbatului şi încheietura îi fu atinsă de o sărutare neîndemînatică. Pletele salciei plîngătoare suspinau domol, pe cerul de după-amiază pluteau cîţiva nori, conţopistul fusese copleşit de o febră ameţitoare, încît nu trecu mult timp şi cei doi se plimbau braţ la braţ pe sub sălciile plîngătoare şi norii rătăcitori de pe cer.

Csermely János, conţopistul concediat de la primărie, fu fericit pentru prima oară în viaţa lui în ziua cînd taică-său închisese ochii pe vecie.

* Aluzie la un vers de Ady Endre (n. trad.).
* Csermely în l. maghiară înseamnă pîrîu, vîlcea (n. trad.).

Cînd, peste trei zile, îndată după înmormîntare, se despărți de părintele Izidor, căruia i se făcuse milă de el şi îi făgăduise sprijinul, cedînd unui îndemn irezistibil, îşi desfăcu îmbătat brațele şi inspiră adînc aerul îmbălsămat al serii de vară pretimpurie.

— Piotr Chirilovici — rîse el în sinea sa — cînd te întorci... oare ştii peste cine ai să dai aici în locul prietenului tău hoinar şi pierdut?... Peste un bărbat, tătucule... peste un cetățean serios şi harnic... care transpiră... care munceşte... îşi cîştigă pîinea... propria pîine, Piotruşca!... pe care-l aşteaptă acasă o tovarăşă de viață afectuoasă.

Şi, cum mergea, mintea lui prinse să zugrăvească pe bolta întunecată imaginea căminului fermecător... Aci să stai, Piotr Chirilovici... aci, în jilțul ăsta primitor... Sonia dragă (nu va fi prea greu să se dezvețe de numele Rozica)... Sonia dragă... gingaşa mea floricică de lotus... (bravo!!! bravissimo!!! — se bucură el de propriul său stil înflorat)... aprinde la repezeală samovarul... aşa, Sonia scumpă... şi-acum, serveşte-i fără întîrziere o ceaşcă prietenului nostru Piotruşca... cu mult rom... lui Piotruşca îi place cu rom mult... Aşa zău... Serveşte-i şi zahăr, aromitoarea mea floricică de lotus, patru bucăți... Piotruşca al nostru obişnuieşte să bea ceaiul cu patru bucăți de zahăr... Piotr Chirilovici... ei, ce spui de această fericire?... Aud?... Ai fi crezut vreodată?... Priveşte-o bine pe Sonia mea... pe cinste, ce zici?... Nu-i o oarecare trestie fragilă... Am nevastă din belşug... nu?... Priveşte... Nevastă proprie!... Să faci ca mine, dacă-ți dă mîna... Ei, Sonia, căutați să vă împrieteniți oleacă... apropiați-vă unul de altul... Piotruşca ăsta este scumpul şi bunul meu prieten... aşa zău... băiat tare bun, deosebit de talentat... să vezi, Sonia dragă, ce om vestit are să ajungă... Ei! Încă o ceaşcă, Piotruşca... Ce bine-i astfel în trei... Oare ştii unde am achiziționat-o pe Sonia?... Imaginează-ți... (are să rîdă aici, copios) venise să-şi viziteze logodnicul... Minunat, nu?... (încă un hohot de rîs) Logodnicul... Era căpitan de artilerie... moşier... Eu însă i-am suflat-o... Ai fi crezut una ca asta?... Sonia dragă... n-ai de ce să te sfieşti... arată-te aşa cum eşti prietenului nostru Piotruşca... priveşte aceste buze gingaşe, pline de sănătate... o țigară, Sonia dragă, bătrînului nostru prieten... Piotr

Chirilovici... da... cît de frumos e astfel, noi trei, împreună... să ne dea Domnul Dumnezeu ani mulți cu sănătate... Să tră-hă-iască...

Simți o dorință imperioasă şi porni în fugă spre periferie, ca să-i aducă la cunoştință Soniei, care închiriase o cameră la o fostă casieriță de cafenea, convorbirea avută cu preotul şi s-o asigure că, de îndată ce va primi slujba la care va candida cu ajutorul părintelui Izidor, se vor căsători fără întîrziere.

VI

În vălmăşagul surd al primului an, Baltazar se pierduse pe sine; ceea ce fusese într-însul Baltazar György amorţi şi deveni un cadavru viu. Acum îşi redescoperise vechea personalitate. Glumea şi făcea ironii, păstrîndu-şi faţă de evenimente obiectivitatea şi clarvederea. Camarazii îl ascultau cu plăcere. La Clubul Mediteranean, o şandrama lată de doi metri şi lungă de trei, aflată în aripa dreaptă a tranşeii, care adăpostea jocul de cărţi, avocatul îi spuse într-o bună zi:

— Puiule, eşti după cît se vede un individualist. Îţi închipui cumva că tu eşti persoana cea mai importantă? Pe dracu! Milioanele astea de oameni din jur, ei sînt acum persoana cea mai importantă.

„Are dreptate potroacărul“, îşi spuse György. „Trebuie să-ncerc să văd dacă sînt în stare să ma gîndesc la colectivitate şi să-mi subordonez eul lipsit de modestie uriaşelor interese publice, care se cheamă război. Din punct de vedere cosmic şi istoric, e hotărît o meschinărie din parte-mi să mă preocupe propria mea făptură.“

Superiorii nu-l iubeau. Cu toate că se ţinea tare în lupte, era ceva într-însul care îi făcea bănuitori. Poate calmul lui, surîsul pătrunzător al privirilor sau cuvintelor pe care le arunca uneori şi pe care ei nu le înţelegeau. Bănuiala lor prinse mai tîrziu consistenţă. După marile înaintări din primăvară, fu invitat şi el la Curtea marţială, unde urma să fie judecat un soldat. Soldatul, care în viaţa civila profesa onorabila îndeletnicire de dubălar, avea să fie osîndit la moarte prin împuşcare pentru că dezertase.

— Pentru o astfel de nimica toată? — se miră Baltazar, cînd ajunseră la momentul dării sentinţei.

Ceilalţi se uitară uluiţi la el. Cum, adică, o nimica toată?... Baltazar îşi ceru scuze, însă în acest fel concepea el lucrurile. Părerea sa modestă şi umilă era că dubălarul nu savîrşise o faptă care să îndreptăţească împuşcarea lui. Dacă trebuia pedepsit, n-aveau decît să-i dea o pedeapsă oarecare. De ce să-l împuşte însă? Ce savîrşise dubălarul? Nu făcuse altceva decît că se dusese pînă acasă, să-i mai învelească oleacă pe copii, să-şi prelungească poliţa pe care o avea la banca cooperatorilor, să mai cumpere cîte ceva pentru gospodărie şi să peticească acoperişul de şindrilă al coteţului de porci, lucru pe care n-apucase să-l isprăvească anul trecut, din cauza voiajului întreprins pe şesurile Volhiniei. A şters-o de pe front? Nu făcuse decît să preia comanda asupra sa însăşi şi, după cuvenita cîntărire a situaţiei, să ordone retragerea. Greşeala lui era cel mult că se retrăsese cu cîteva grade geografice peste ceea ce ar fi fost nevoie...

Nu se mai alese nimic de împuşcarea dubălarului, care avea sa fie ucis mai tîrziu de un glonte rusesc, însă György îşi compromise temeinic situaţia prin rolul ce-l jucase. Urma tocmai să fie avansat, însă decretul întîrzia să sosească.

Cu cîteva luni înainte fusese acasă într-o permisie. Jumătate din timpul acestei permisii o petrecuse la Viena; acasă la maică-sa rămase abia două zile, fiind rechemat telegrafic pe front. Nu-i rămase timp nici cît să se ducă pînă în oraş. Nici măcar pe Csermely nu-l întîlni. Fiind obligat să-şi anunţe întoarcerea la comenduirea pieţii, străbătu o curte de cazarmă care mirosea cumplit a varză putredă. În uşa depozitului de efecte dădu peste Csízi Olivér. Cu creionul după ureche, acesta se afla într-o activitate prodigioasă. Avea un grad militar foarte modest, în schimb îndeplinea o funcţie mult mai importantă.

Cotind în piaţă, se pomeni pe neaşteptate faţă în faţă cu o mulţime întunecată. Erau în cea mai mare parte femei, o haită neplăcută, înveşmîntată în zdrenţe îndoliate, care se năpustea ţipînd asurzitor de către ghereta de alimente oficială. Le urmăreau cîţiva vardişti, deoarece spărseseră uşa gheretei şi aruncaseră cu pietre în vînzători. Mîinile lor murdare, semănînd cu nişte rădăcini uscate de arbori, gesticulau înspăimîntate în aer. Răspîndeau aburii respingători şi rîncezi ai mizeriei. În urma mulţimii şi în fruntea vardiştilor zări o figură cunoscută, într-o uniformă pitorească. Cine putea să

fie? Sabia lui, pe care o ținea în mînă cum mergea pe urma femeilor îngrozite, în fruntea polițiștilor, se abătu de cîteva ori orbește peste spinările încovoiate și capetele înfășurate în năframe decolorate. Pe pieptul lui zornăiau medalii emailate. Cum își ridica în pas alergător sabia, părea un erou de pe vechile tablouri cu scene de război. György fu într-o clipită lîngă el și îi apucă, cu un gest oțelit, încheietura mîinii.

Se înfruntară cîteva clipe lungi. Era Zizevszky, în uniforma delegaților Crucii Roșii. György îi dădu pe încetul drumul.

— Ah, dumneata erai, cavalere? — făcu el cu fața înseninată. Ce făceai cu unealta asta războinică?

— Cum îndrăznești să mă atingi? — gîfîi cavalerul, făcînd spume la gură de indignare. Își ridică sabia deasupra capului și izbi cu ea în direcția lui György.

Baltazar se feri de lovitură. Pumnul lui se repezi în bărbia cavalerului, cealaltă mînă apucă cu putere mînerul sabiei lui.

— Calmează-te, cavalere.

Încheietura mîinii lui Zizevszky trosni puternic, sabia și-o abandonă docil în mîna lui Baltazar, care o azvîrli departe de el.

— Dacă ai avea cumva de adăugat ceva, domnule Zizevszky... sper să mă întorc nu peste mult acasă...

Porni fără grabă, cu pași măsurați către gară.

Comandamentul de pe front află în curînd de isprava lui. György nu tăgădui nimic. Într-adevăr, dezarmase stîrpitura furibundă. Recunoștea totul și își asuma răspunderea pentru fapta sa. Comandamentul socoti că rezolvarea chestiunii aparține sferei diferendelor cavalerești, încît ea va trebui soluționată după război. Nu scăpă însă prilejul de a face din atitudinea lui Baltazar obiectul unor critici cu aspect de osîndă și avertisment. În atitudinea, manierele și mentalitatea lui dăinuia ceva prea ușuratic... prea civil... ceva care se opunea gravității și comandamentelor morale ale războiului...

— Oare ce i-a apucat? — se întrebă Baltazar, ridicînd din umeri. Nu mă socotesc bun ostaș? Atunci la ce naiba mi-au mai atîrnat pe piept medaliile astea?

— Ehei, amice — fluieră scurt potroacărul, un om gălăgios și limbut — prea disprețuiești ramura asta industrială. Te

socotesc fudul. Nu te pricepi să-ți comanzi expresiei feții. Nu dovedeşti nici un respect. Zîmbeşti prea mult... Ei se întreabă: oare ce găseşte de zîmbit stegarul nostru în fața unor lucruri atît de serioase?... Prea te uiți dincolo de aparențe şi nu faci un secret din faptul că lumea ți-o poți închipui şi fără soldați...

Toamna, în cursul marilor operații militare, regimentul îl trimise pe György cu o misiune importantă către pozițiile ruseşti. Bătălia era în toi şi la dreapta, şi la stînga. Locotenent-colonelul îi comunică scurt şi glacial ordinul, apoi îşi înălță cu o mişcare aspră bărbia sfrijită.

— Poți pleca, domnule stegar.

Nu-i întinse mîna, ordinul ierarhic nu se îmblînzi în obişnuita despărțire camaraderească la sfîrşitul propozițiunii. După-amiaza îl bătuse amical pe umăr pe avocat, ca lui să nu-i spună decît atît: „Poți pleca!“ Obiceiul era ca, în astfel de ocazii, să li se spună oamenilor: „Nici o vitejie inutilă, camarade, păzeşte-ți pielea, ca nu cumva să-ți laşi acolo ciolanele!“ Ceva de acest fel... Lui nu i se spusese decît: „Poți pleca, domnule stegar !“

Prin întuneric fulgera din cînd în cînd cîte-o rachetă şi, dincolo de obstacolele din sîrmă ghimpată, Baltazar ridică de cîteva ori mîna, la lumina palidă a rachetelor, spre a-i face semn plutonului său. De cîte ori ridica astfel mîna, din cerul lichefiat ploaia îi curgea în mînecă. Nu dormise de două zile. Cu două zile înainte rîul se umflase şi inundase tranşeele cu nămol. Nici măcar nu te mai puteai aşeza, ci trebuia să stai în lichidul rece pînă aproape de genunchi. Oamenii erau amețiți, învălmăşiți, şi luceau ca smoala, asemenea bivolilor abia ieşiți din n o r o i. În materia lichefiată de la picioarele lor gloanțele trăgătorilor finlandezi plescăiau des şi împroşcau noroiul în jur. Baltazar pierdu de cîteva ori de sub picioare terenul alunecos. De pe mîini îi curgea noroiul lichid, bocancii îi erau grei ca încălțămintea cu talpă de metal a s c a f a n d r i l o r. Î n a i n t a multă vreme clefăind prin noroi.

Dincolo, artileria deschise un foc speriat. Peste capetele lor zburau vuind brandurile. Baltazar se opri. Rosti încet:

— Frost...

Omul nu se clinti. Se apropie de el şi constată că era ca o buturugă ciuntită şi căzută într-o rînă, de parcă s-ar fi

pregătit să se prăbuşească sub apăsarea insuportabilă a echipamentului purtat în spate şi a sfîrşelii.

Întoarse capul în urma lui. La dreapta, pe locul şanţului adineauri părăsit, o mină bubui şi împroşcă în văzduh o coloană lucioasă de catran din apa murdară a şanţului. Smîntîna de noroi a adăpostului inundat fusese împroşcată în văzduh. Cum privea, la lumina ce se stingea, coloana de apă înălţată în aer, se gîndi că aripa dreaptă a plutonului său se afla încă acolo înainte cu o jumătate de ceas; şi mai se afla şi avocatul cu pincenezul strîmbat pe nas, înjurînd spiritual.

— Frost! — repetă el, cu glas gîtuit.

În spatele lui se clătinau vreo douăzeci-douăzeci şi cinci de oameni.

— Frost, mişcare...

Zece-cincisprezece oameni se pripiră bălăcindu-se către el. Ceilalţi nu se mişcară. Erau butuci fără viaţă.

— Nu se poate înainta în felul ăsta, Frost, făcu surd Baltazar. Unde sînt ceilalţi?

— Auziţi clefăiala asta, domnule stegar? — întrebă sfîrşit subofiţerul. Cîţiva cred că s-au curăţat... Ceilalţi s-au culcat de bunăvoie în noroi.

Baltazar se întoarse. Se bălăci şovăind, dar totuşi grăbit, înapoi. Călcă pe ceva moale. Era o burtă omenească. Se aplecă şi îl smulse pe om de jos, apucîndu-l de guler.

— Să lăsăm visele pe altădată, amice. Vom avea destul timp de ele după ce vom fi crăpat.

Mai ridică vreo doi-trei din mâlul moale şi adormitor. Apoi făcu numărătoarea. Pe răniţi îi trimise îndărăt cu un om, celorlalţi le improviză scurt, pe un ton surd, un fel de discurs. Discursul fu cu toate acestea cît se poate de ferm.

— Atenţie! Frost va avea grijă ca aceia care vor mai avea chef să se culce, să nu se trezească decît pe lumea cealaltă. Rănirea-i interzisă. Automutilarea ar fi o prostie. Am amintit-o doar în treacăt... Vă închipuiţi că eu n-aş încheia pace separată cu Rusia? Ehei... Astăzi însă nu este cu putinţă... Azi avem de isprăvit treaba asta... De altfel, în curînd se luminează de ziuă. Haidem...

Făcu semn cu mîna şi porni plutonul înainte. Erau siliţi să se prindă unii de alţii, să se apuce de capătul mantalei, cum fac copiii cînd apucă şorţul maicii lor...

O luară către stînga. Baltazar cunoştea terenul, îl cercetase deseori de la locul său de observaţie cu binoclul. Le făcu semn oamenilor săi să se lase pe brînci. Făcu şi el la fel. Mănuşile şi le aruncă, fiindcă îi era scîrbă de ele; se îmbibaseră cu un lichid putred şi greu mirositor. Se bălăcea acum cu mîinile goale peste terenul mocirlos, printre sfecle putrede. Pistolul „Frommer“, care-i atîrna la centură într-un toc de piele, trăgea o brazdă în pămînt. Înaintară astfel multă vreme. După focul de artilerie, cerul rămase cenuşiu ca ardezia. Trebuia să se grăbească. În curînd avea să ţîşnească racheta de culoare albastră, divizia avea să treacă la atac şi, în momentul acela, ei trebuiau să se afle în pîlnie. György nu-şi dădea seama dacă stă nemişcat, lăsat pe brînci, pierdut în pămîntul lichefiat, sau se tîrăşte şi el împreună cu ceilalţi, dulăi muţi şi stîlciţi, legănîndu-şi la fel ca ei căpăţîna inutilă, plină de plumb, sus, jos, sus, jos, în ritmul sleit al înaintării.

Ajungînd la pîlnia cu pricina, instală mitralierele fără multă vorbă, dădu, făcînd gesturi puţine, dispoziţiile necesare, apoi se aşeză lîngă una din mitraliere. Deasupra poziţiilor ruseşti, cerul începea să se lumineze, pe el pluteau vag siluete abia bănuite, prindeau contur, se învălmăşeau, ca să dispară apoi iarăşi. Tirul de artilerie se întetea din ce în ce, pămîntul era zguduit de bubuituri necurmate. György privea neclintit înainte. Îşi încleştase strîns dinţii, ca nu cumva să-l doboare somnul de plumb... Critica modernă vorbeşte mult — îi fulgeră prin minte un gînd. Gonştiinţa lui privi cu un surîs abia perceptibil după frîntura de frază ivită misterios de cine ştie unde. Creierul începuse să-i funcţioneze fără control, scurt-circuitul, care avea să-i adoarmă conştiinţa, era aproape. Îndărătul lui şi lîngă el oamenii răsuflau cufundaţi într-un somn greu. Ar fi groaznic ca şi el, comandantul, să adoarmă. Îl chemă în şoaptă pe Frost.

— Vorbeşte, Frost. Spune nişte glume... ce ştii, Frost... orice...

Şi Frost începu să vorbească, executînd ordinul. Despre viaţa de altădată, despre orăşel, despre depozitul de lemne, despre teatru... Îşi mai amintea oare Baltazar de scrisoarea pe care i-a dictat-o cîndva?... N-a mai expediat-o... Doamne, un slujbaş forestier! Fusese un caz lipsit de vreo speranţă... Pe urmă, se vorbea în oraş că actriţa ar fi amanta lui Zizevszky.

— Dumneata o iubeai pe Veresy Ilona? — întrebă Baltazar.

Frost plecă capul. Pe Veresy Ilona... Privi fără nici o expresie în gol... O, măcar de n-ar trebui să-şi lase oasele aci... Ce frumoasă ar fi altfel viața... Se pare însă că s-a sfîrşit cu ea... Îi cere lui Baltazar doar atît: să-i promită că nu-l va părăsi rănit aici, că îl vor lua cu dînşii, în caz că nu s-ar mai putea ține pe picioare.

— Promit, spuse György maşinal. Cum îşi aruncă privirea în gol, zări în fața sa o mînă albă, plutitoare. Era o mînă delicată de femeie, cu dantelă spumoasă la încheietură, prin care părea că transpare osul uşor umbrit al încheieturii. Simți o dorință arzătoare de a-şi lipi buzele de încheietura aceea... Unde văzuse el mîna asta caldă şi minunată?

— Doamne, — făcu Frost — dacă m-aş mai vedea o dată acasă, scăpînd din ținutul ăsta pestilențial!... Aş răbda de foame, aş dormi într-o cocină de porci, numai să mai stau o dată în curtea depozitului de scînduri şi să-mi răsucesc o țigară...

În canonada tunurilor se amestecă de astă dată lătratul ascuțit al mitralierelor. Prin crîngul din față înainta cu prudență o patrulă rusească. György o examină prin binoclu.

— Zi-i, Frost — făcu el fără cea mai mică emoție — oare ştii ce înseamnă dacă ăştia se întorc la ai lor?

— Cîteva lovituri bine reglate, şi ne prefac în tocătură.

— Aproximativ... Arătă către oamenii adăpostiți în pîlnie. Nu-i aşa că cei mai mulți au familie şi copii?

Privirile subofițerului se plimbară peste mica grupă. Confirmă cu o mişcare din cap.

— Eu am principii, Frost, spuse György, cu o ironie sleită. Aşază-te aici, în locul meu, şi pune mîna pe mitralieră...

Frost se instală la mitralieră şi-i îndreptă uşurel țeava asupra patrulei ruseşti, care înainta încet...

Peste cîteva ore, deasupra capetelor lor înfloreau roze de fum în văzduh. Frost le privi cu dezaprobare.

— Ne-au potcovit de-a binelea, domnule stegar.

În fața lor explodă o grenadă. Coloanele de noroi împroşcat în aer se apropiau din ce în ce. O parte din patrula rusească izbuti, cu toate acestea, să se retragă. Pe baza raportului celor înapoiați, artileria prinse pîlnia sub focul a

două baterii. György căuta cu gîtlejul uscat şi cu ochii arzînd conturul propriei sale divizii.

Divizia nu atacase, abandonînd patrula trimisă în recunoaştere. N-are rost să mai rămână, îşi spuse el şovăitor. Are să se retragă, împreună cu oamenii săi. Întoarse capul şi făcu semn celor din pîlnie. Dintr-o mică scobitură laterală auzi glasul subofiţerului. Era un glas stins şi potolit.

— V-aş ruga o înghiţitură de apă, domnule stegar.

Îl văzu pe Frost, care era galben la faţă, tunica i se mînjise de o pată întunecată de sînge. Lîngă el zăcea nemişcat un alt om.

— Frost... ce-i cu dumneata?

În spatele său se prăbuşi unul dintre soldaţi, scoţînd un vaier şi rostogolindu-se în apa de ploaie de pe fundul pîlniei. György întinse mîna după gamela sa. Auzi un trosnet. Ridică gamela, din care apa curgea într-un şuvoi gros. Dacă ar fi întins mîna cu o clipă mai devreme, glonţul i-ar fi zdrobit-o. De undeva îl împroşcă în ochi un petec de carne însîngerată.

— Înapoi!

Ajutat de un om, îl apucă pe Frost de braţ.

— Plecăm, Frost... Te doare rău?

— Mi-e sete, domnule stegar.

Sîngele pierdut îl sleise cu desăvîrşire. Îl chinuia o sete cumplită. György descoperi în buzunar un mărunt măr domnesc, pe care i-l întinse. Frost clătină din cap, cu un surîs trist... Dorea apă... O înghiţitură de apă...

Omul cu care îl ducea pe Frost rămase în urmă. Frost era un bărbat mărunt, pirpiriu la trup. György îl culcă cu grijă pe spate.

— Trebuie să-l duc pînă la poziţiile noastre, îşi spuse el, simţind o milă arzătoare. Trebuie să ajungă la depozitul de scînduri... Să-şi răsucească în pace ţigara... un ovreiaş harnic, cu sîngele trist... îl mînaseră şi pe el aici, ca să apere cultura aflată în pericol...

Avea greutatea unui copil, cu toate acestea György se clătină în cîteva rînduri sub povara sa. Mergea împleticindu-se, dar fără să se oprească. Simţea în şira spinării o oboseală nemărginită. Avea senzaţia că de-a lungul picioarelor are nişte sîrme, pe care jos, la tălpi, le trage o forţă necunoscută spre pămînt, iar el se năruie, se năruie, din ce în

ce mai jos, din ce în ce mai adînc, ca o armonică dezumflată. Frost îşi bălăbănea mut picioarele de copil terminate în bocanci grei, din ce în ce mai uşor. Şi, între timp, oftă parcă ceva la urechea lui Baltazar. I se păru că spune:

— Adio, domnule stegar... Mulțumesc...

— Mă gîdili la ureche, horcăi György. Doar nu vrei să cobori aici...

Îl mai duse mult timp, pînă cînd se prăbuşi cu el lîngă trunchiul unui arbore retezat. Obrazul i se cufundă în muşchiul moale. Revenindu-şi, îl scutură uşor pe Frost. Cum îşi mişca brațul, simți în biceps o împunsătură fierbinte.

— Haide, Frost, la drum... E încă departe depozitul de scînduri...

Era departe, într-adevăr. Atît de departe, încît Frost n-avea să mai ajungă niciodată pînă la el. Zăcea calm la rădăcina copacului şi în colțul gurii lui lucea o mică pată roşie...

— Ei, ce-i asta, Frost?... Haide, să mergem...

Pe cînd Baltazar îl ducea în cîrcă, îl mai lovise un glonte, care fusese mortal.

György îngenunchie lîngă el, cu fața de ceară, cu ochii umbriți, cufundați în orbite. Ar fi avut o poftă teribilă de rîs.

— Hohahahu, porumbelul meu! — izbucni într-însul, după mult timp, un glas răguşit, străin, şi pe fața-i mînjită de noroi prinseră să şiroiască lacrimile — ce părere ai despre acest război?... Dar dumneata, domnule Frost, ce părere ai?... Piotr Chirilovici... ascultă ce-ți spun... asta nu e altceva... decît o imensă plăcintă de vacă...

Din braț începu acum să-i curgă sîngele. Îşi scoase tunica şi îşi pansă rana, apoi puse capul în pămînt, pe urmă şi-l înălță iar, privind cerul sus, acoperit de nori. Îşi aminti că nici nu desfăcuse încă scrisoarea primită de la maică-sa. Tocmai scoteau într-o foaie de cort cadavrul greu al profesorului cînd preluase scrisoarea. Întinsese mîna către profesor ca să-i culce brațul, care se tîra prin noroi, să-l culce lîngă corp. Alunecase, căzuse pe burtă şi chiar în clipa aceea o explozie nimicise tranşeea. Cînd se ridicase, scrisoarea n-o mai avea în mînă...

— Dumnezeule, cum aş vrea să-i fac o bucurie bietei femei pirpirii, prinse să converseze aproape adormit cu sine

însuşi. ...Unde-am fost? Ce-am făcut pînă acum că niciodată... niciodată nu i-am făcut o bucurie?... Nimeni nu m-a iubit, Frost — şopti el, privind obrazul tăcut al mortului —, în afara ei... Nu, n-am fost adulat... Aş putea rămîne aici... N-am lăsat nici măcar amintirea unui pas pe drumul lung pe care am venit pînă aici. N-am fost fericit şi n-am fost nefericit. N-au suflat în jurul meu nici vînturile alizee, nici... Rezultatul: zero! Pardon, nu tocmai... Cîţiva şi-au şters picioarele de mine... Cîtorva le-am procurat satisfacţia de a mă umili... Cu toate acestea, n-ar avea nici un rost să mă supăr... Nu, zău aşa, nu sînt supărat pe nimeni... Sîntem cu toţii bieţi oameni slabi şi trişti... Zizevszky... Moravetz... Csízi... locotenent-colonelul... Nici pe Veresy Ilona nu sînt supărat... N-ar avea rost: azi-mîine îşi vor da şi ei seama... ce anume?... da... îşi vor da şi ei seama... Odată şi-odată ne vom întoarce cu toţii la depozitul de scînduri, vom sta frumuşel pe grinzile de brad aromind domol... vom răsuci cîte-o ţigară din tutunul vecinului şi ne vom iubi...

Îi veni în minte că s-ar cuveni să cînte acum vreun psalm frumos sau cîntecul „O, ce veste minunată...“ Muzicuţa trebuie că se află în buzunarul de sus al tunicii, ar putea acompania cu ea cîntecul... Prinse să-şi cotrobăiască prin buzunar, în buzunarul pantalonilor, şi cum privea cu ochii stinşi în gol, ceaţa începu să se limpezească în faţa lui şi privirile-i întîlniră o reţea de sîrmă ghimpată în apropiere. Încruntă din sprîncene şi încercă să se gîndească. Fireşte, o reţea de sîrmă ghimpată. Se află acum în Volhinia. La abia o sută de paşi de tranşeea regimentului său... Da, la dreapta se afla ruina de cărămizi, care semăna aşa de bine din profil cu Sfinxul egiptean. La dreapta trebuie să fie poziţiile regimentului. De acolo plecase aseară cu oamenii săi, acolo unde vîntul flutură hîrtia aceea de ziar prinsă de o tulpină de lumînărică... Unde-i sînt însă oamenii?

Se ridică şi porni în direcţia tranşeii. Diseară, după ce se va lăsa liniştea şi repaosul între cele două fronturi, are să trimită patrula după Frost. Trebuie îngropat cum se cuvine, cu fanfară militară, cu marşul lui Beethoven, pe sicriul lui trebuie înşirate medaliile lui de vitejie, şi merită un sicriu de bună calitate, fiindcă el se pricepe la aşa ceva, şi-a făcut practica la un depozit de scînduri...

Găsi tranşeele goale. Privi în jur. Nu zări nicăieri urmă de om. În loc să treacă la atac, divizia se retrăsese în zorii zilei. Şi poate că la aceeaşi oră, mînat de aceeaşi idee strategică, comandamentul rusesc îşi retrăsese şi el trupele proprii, pe o linie mai apărată.

Înainta încet, împiedicîndu-se. Merse mult timp, maşinal, fără să se gîndească, pînă dădu peste un sat mistuit de incendiu. Prin ogrăzile acoperite de iarbă doar nişte pete negre, scrumite, indicau locul caselor arse. În faţa unei clădiri de cărămidă zăceau într-un şir lung cadavre culcate în ordine unul lîngă altul. Se opri în uşa deschisă a clădirii. Pe pereţii încăperii atîrnau poze. Portretul unei vaci, apoi al unui porc gras. Pe urmă tabla înmulţirii. Vizavi se afla harta Europei. Privirile lui coborîră pe hartă spre punctul unde bănuia că trebuie să fie mlaştinile Volhiniei. Se află aici, în pata asta, El, Baltazar György, student în drept fără examene, redactorul concediat al gazetuţei nevinovate, intitulată *Observatorul carpatin,* în vîrstă de douăzeci şi şapte de ani, de religie reformată, necăsătorit, fiul unei măicuţe pirpirii, fratele unei fete, oaspete la mansarda hotelului tumultuoasei existenţe, ostaş rănit şi poet rănit... Ce caută el aci? Fusese civilizaţia în pericol? Cine-i scamatorul care se încumetă să afirme că a existat civilizaţie?... Cine a văzut-o? Cine i-a auzit glasul? Cine a întîlnit-o?... Unde o fi huzurind?... Atîta timp cît şcolarii sînt alungaţi, pentru ca în locul lor să fie instalate cadavre ciuruite, belite, spintecate, cu maţele scurse şi ochii scoşi, cadavrele cetăţenilor muncitori, e o minciună mişelească şi o scamatorie blestemată să se vorbească de civilizaţie... cea mai afurisită minciună din cîte sînt în stare să născocească panglicarii...

În sălile de clasă ale şcolii zăceau vreo treizeci de morţi, în două straturi, dedesubt aşezaţi unul lîngă altul, deasupra azvîrliţi unii peste alţii. Datorită mirosului groaznic al creierilor scurşi şi uscaţi pe cefe, al rănilor în putrefacţie şi al intestinelor năpădite de muşte, ca şi sfîrşelii, pierderii de sînge şi emoţiilor îndurate, György îşi pierdu cunoştinţa. Zăcu mult timp nemişcat printre cadavrele în putrefacţie. Cînd deschise ochii, vîntul ce se strecura prin crăpătura ferestrei clătina buclele blonde ale mujicului rus care zăcea alături de el. În mîna-i înnegrită şi crispată ţinea strîns o ploscă de tinichea. György simţi că-l chinuie o sete cumplită.

Scoase plosca dintre degetele încremenite ale rusului şi înghiţi cu lăcomie apa călduţă, cu gust de mîl.

Se ridică şi călcă peste un mort. Mortul n-avea nici frunte, nici craniu; era ca o păpuşă de porţelan spartă; i se vedea doar partea de jos a feţei înnegrite de pîrjol, cu o bucată din osul frontal în formă de *ix*, îndreptat în sus. În gura lui deschisă luceau cîţiva dinţi de aur. György se opri şi se uită la el.

— Potroacărul!...

Era un cadavru proaspăt, fusese adus probabil în timpul nopţii. Asta se întîmplase oare ieri sau alaltăieri? Nu mai ştia... Pierduse noţiunea timpului... Totuşi, parcă fusese ieri... Se cicăliseră unul pe altul la Clubul Mediteranean. Jucaseră cărţi, şi avocatul îl întrebase glumind: „Mă, Baltazare... îţi dai seama că cheltuielile de judecată ale acestui război vor fi plătite de Antantă?“

În capătul satului distrus găsi o căruţă. Proprietarul ei era un ţăran surd. Îi dădu bani şi porni pe urmele diviziei în retragere. Sub bătaia ploii molcome îl cuprinse somnul.

Se deşteptă în zgomotul unor pocnete de bici şi al unor strigăte învălmăşite. Căruţa se rătăcise în coloana unor vehicule militare, animale de tracţiune şi trenuri de artilerie. Ţăranul bătrîn încerca disperat să-şi scape vehiculul fragil din învălmăşeala zgomotoasă. Încercării lui i se răspunse cu un foc de revolver. Baltazar, pe care glontele era să-l atingă drept în tîmplă, întoarse capul. Dinspre căruţa cu muniţii, cu revolverul fumegînd în mînă, se îndrepta către el un subofiţer artilerist. De astă dată, îndreptă revolverul asupra lui Baltazar.

— Porcule! — tună el poruncitor. N-ai auzit? Trage-ţi căruţa în şanţ.

O da, el era, fostul lui coleg de şcoală, Kelemen György, funcţionar al Casei de depuneri. Şi ce înfuriat gesticula cu revolveru-i fumegînd!... Ridică ochii la el şi o viziune tulbure prinse să se lămurească dintr-un ungher al memoriei sale... Cum zăcea acolo, în şcoala populată de cadavre, îşi redobîndise parcă pentru cîteva clipe cunoştinţa... ochii i se deschiseseră întrucîtva şi, în uşă, zărise o siluetă, care se apleca peste corpul unui ofiţer rus ce părea mort şi îi desprindea epoletul de pe umăr... Căpitanul tresărise şi oftase rugător: „Sanitar...

sanitar...“ Iar Kelemen György, ascunzîndu-şi brusc trofeul de vitejie, se retrăsese speriat de lîngă muribund...

Îşi pieptănă cu degetele firele de paie încurcate în barbă şi ridică iar ochii către fostul său coleg, care, cu revolverul îndreptat asupra lui, îşi mînase calul cu crupa lîngă căruță.

— N-ai auzit?

Baltazar se ridică. Kelemen abia acum îi văzu însemnele de pe guler. Coborî mîna în care ținea arma, bîlbîindu-se şi cerîndu-şi scuze, György surîse ostenit.

— Parcă ne-am mai întîlnit, Kelemen György.

— Tu eşti, Baltazar? — se bucură înviorat celălalt, cu o amabilitate slugarnică, şi întinse mîna către fostul său coleg de clasă.

György nu-şi mişcă brațul bandajat.

— Nu te obosi, Gyuri, îl potoli el încetişor. Nu pot beneficia de rara ocazie... Pe altă dată... Mîna mea e plină de noroi, am şi fost rănit oleacă... De altfel, nici mîna ta nu e prea curată, Gyuri... Ai mînjit-o temeinic astăzi, în şcoala aceea... Aşa, complimente celor de acasă...

Îi făcu semn căruțaşului să coboare de pe drum şi se tolăni iar pe fînul moale. Bandajul îi slăbise şi din rană prinse să-i curgă iar sîngele, pe postavul murdar al tunicii...

VII

În holul castelului, transformat în spital, se trepanau cranii, se amputau picioare, se tăiau brațe, uneori fără ca răniții să mai fie narcotizați. Erau aduși, în lungi șiruri, de căruțe, și descărcați în piața din fața castelului cu acoperișul ars și cu zidurile afumate. În saloanele ou răniți pătrundea din cînd în cînd bubuitul îndepărtat al tunurilor. György gîfîia, arzînd de febră, pe patul însîngerat și murdar. Seara, la lumina palidă a lămpii, se iveau de sub tapiseria scorojită a tavanului insecte subțiri, se lăsau să cadă de sus pe paturi și, dibuind cu antenele lor lungi, subțiri ca ața, se plimbau pe îndelete pe trupurile rigide și descoperite... György le privea cu ochii ficși. În hol urlau cîțiva răniți. György auzea însă nechezat de cai și behăit de berbeci. Călărea printr-o preerie fără capăt, berbecii păşteau, iar soarele pîrjolea scăldat într-o lumină sîngerie.

— Asta e *Pampa,* îşi şopti şi se înălță în şa, spre a-şi plimba privirea peste şesul nemărginit.

Şi, deodată, din ierburile înalte se ivi călare Kelemen György, ațintindu-şi revolverul spre fruntea lui.

— Înaintea orei de botanică mi-ai turtit buretele de nas. Este adevărat, stegar Baltazar György?

— Este adevărat, răspunse el prietenos.

Revolverul detună, şi el simți cum glontele îi străbate creierii şi iese de cealaltă parte. Da, glontele străbătu circumvoluțiunile creierului, prin materia albă şi prin cea cenuşie, nu se împiedică în pliurile cerebrale, dar strivi vreo cîteva gînduri întîlnite în cale... Turmele behăiau tulbure peste preerie şi caii nechezau dureros... Deschise ochii, apoi, cînd îi închise iar, se afla din nou în localul şcolii şi se uita la pedelul care

agita clopoțelul. Băieții se așezară în bănci și își potriviră pe cap oasele craniene desprinse. Unul din ei lipi mai întîi cu gumarabică bucățelele desprinse.

— Redactorul Baltazar — spuse profesorul de matematică — n-ai mai răspuns de mult, poftim la tablă... Iată, este dat un număr... Înțelegi? Un număr... — și scrise pe tablă numărul: Frost — din acest număr... din acest Frost trebuie extrasă rădăcina...

Frost zăcea pe catedră, culcat pe catalog, el se apropie, ca să opereze extragerea rădăcinii... Înfipse prudent vîrful ascuțit de oțel al rădăcinii în burta mortului și scoase din ea glontele...

Febra îi scăzu curînd, timpanele i se voalaseră însă de o plăcută surzenie. Într-una din zile îl întrebă pe vecinul său de pat în ce oraș se găseau. Află uimit că se mai află în Polonia, abia la douăzeci de kilometri în spatele liniei de foc. Lui i se păruse că se află la Miskolc sau la Oradea, aproape de casă...

În fața ochilor lui se ivi casa părintească, în nuanțe moi, pastelate. Cei doi plopi înalți, în fundul curții, floarea soarelui... maică-sa, soră-sa... slujnica bătrînă... ciudat, că la slujnica asta bătrînă nu se gîndise niciodată... Apoi Pagat... Și orășelul... În strada Mijlocului tocmai se repară asfaltul, deasupra cazanului plutește miros de smoală încinsă. La cafenea pocnesc monoton pietricelele de domino, geambașii adastă cu mîinile încrucișate la spate în colțul pieții și scuipă vîrtos pe trotuar, la una dintre ferestrele mănușarului cîntă canarul Csermely... oare ce-o fi făcînd, sărmanul? O fi fericit, mulțumit?... Despre Majthényi aflase că a luptat undeva prin Dolomiți, a primit o decorație înaltă, a fost grav rănit la prăbușirea unor stînci. Acum e acasă, poate că i se va amputa un picior... *Observatorul carpatin* a reînviat, e redactat din nou de Csízi Olivér, care a fost definitiv lăsat la vatră din pricina debilității sale corporale generalizate...

Pe un scaun de lîngă pat aburea ceaiul. Duse ceașca la buze și bău cu înghițituri mici, line, lichidul plăcut. Căldura binefăcătoare a amintirii vetrei se contopi cu aroma binefăcătoare a ceaiului. Sufletul i se învioră — de canar, de plopi, de ceaiul aromitor: îi este îngăduit de astă dată s-o ia razna spre tărîmurile închipuirii, simțul său satiric, acest cerber sumbru, care veghează de obicei hain la ieșire și îi împiedică fantezia de a face plimbări frumoase și visătoare, nu mai

pîndeşte la poartă, e liberă ieşirea şi se poate zburda în voie pe pajiştea stropită cu flori, se poate arunca chiar o privire pe fereastra actriţei şi sta cu ea de vorbă în parcul ornat de platani şi clar de lună, şezînd pe o bancă şi rostind cuvinte pe care, în viaţa sa, nu le rostise încă...

— Ştii, atunci... cînd te-am luat în braţe... dacă nu m-ai fi silit să te las jos, Ilona... te-aş fi dus... Doamne, ce te-aş mai fi dus.

— Mă iubeşti?

— Te iubesc.

— Sigur?

— Sigur.

— Spune, cum s-a întîmplat, György... Povesteşte, György...

— Ai venit de multe ori, Ilona, veneai totdeauna în momentele cele mai neaşteptate, şi cu degetele tale reci băteai la poarta sufletului meu: toc, toc, aici e Veresy Ilona... Eu te întrebam: Ce cauţi aici, unde nici pasărea nu zboară... Caut un om surîzător, cu numele de Baltazar, suna răspunsul tău... De ce-l cauţi? Am venit să-l ispitesc. Am citit la mica publicitate că într-însul se află de închiriat un suflet cu intrare separată şi nemobilat, pe seama unei femei singure. Pot să-l văd?... Regret, domnişoară. Ai fi o chiriaşă hoinară, nesigură. Întîrzii, te-ntorci acasă după miezul nopţii, vii cu cavalerul după dumneata şi îmi tulburi somnul... Cavalerul e o minciună. Nu i-am fost amantă, György, uită-te în ochii mei şi spune-mi: crezi cu adevărat că am fost amanta acestui om hain şi scabros? Nu ştiu, Ilona, nu ştiu... Mă iubeşti, György?... Te iubesc... Ai suferit din pricina mea?... Am suferit din pricina ta...

În acest fel zburătăcea, cu fantezia şovăitoare, împrejurul Ilonei. Nu se încumeta să coboare asupra ei şi să se îmbete de sărutările ei, ci se mulţumea doar să urzească dialoguri fără sfîrşit, de o banalitate emoţionantă. Pînă şi în aceste scene născocite pentru el însuşi îşi părăsea cochilia cu chibzuiala unui bătrîn melc prudent.

— N-are rost să fii stîngaci, Piotruşca! Scurtează dialogurile şi treci la acţiune. Femeia aceea îţi aparţine de astă dată în întregime. Îţi poţi lipi buzele de gîtul ei. O poţi săruta pe gură. N-ai decît s-o strîngi în braţe cît pofteşti. Te va săruta şi ea la rîndul ei. Are să se lipească toată de tine. Îţi

va lua mîna şi o va apăsa pe sînul ei mic. N-are rost să despici firul în patru, Piotruşca, de ce să fii chiar aşa de prudent? Măcar acum nu, în teorie.

Asta nu ţinu mult în acest fel, fiindcă satira reveni iar, cerberul acela mîrîitor şi greoi alungînd-o cu hămăitul lui pe Ilona de lîngă el. În adîncul sufletului său se rupse cu regret de iluziile acestea, spre a se înapoia la realitate. Conform vechii reţete, realitatea asta era meschină şi neîndurătoare, nu lăsa să treacă peste barierele ei numeroasele pietricele scumpe şi colorate pe care sufletul său visător le culesese, în aiurarea de pe patul de spital, pe piscul munţilor de cristal, pe cîmpiile împărăţiei norilor. Rana i se vindeca văzînd cu ochii; de la biroul comandamentului spitalului se şi anunţase că, peste cîteva zile, va fi evacuat. Cu braţul în banderolă făcu cîteva plimbări în oraş — era un cuib murdar, mişunînd de soldaţi şi de căruţe — în tovărăşia unui locotenent. Locotenentul era un automat onest şi fără suflet, deprins să dea ordine şi să le execute fără să crîcnească, bun ostaş şi adversar pătimaş al oricărei gîndiri independente. Idealurile, pe care Academia militară i le dăduse la plecare, le ţinea închise ermetic; războiul era în ochii lui un lucru sfînt, şi socotea o datorie de onoare să lupte pînă la sfîrşit. György îl uimi într-o bună zi cu afirmaţia că războaiele sînt provocate, după istorici, de instinctele de pradă ale omenirii, şi din acest punct de vedere nici războiul prezent nu este o excepţie.

— N-am mai simţit de mult mirosul sîngelui. De mult nu ne-am mai violat reciproc fecioarele şi de mult nu ne-am prădat unii altora hambarele.

— Îţi atrag atenţia — făcu locotenentul, indignat pînă în străfundul conştiinţei — că astfel de lucruri nu pot fi rostite de un om cu sentimente patriotice. Războiul acesta ne-a fost impus de alţii.

Deasupra lor se rotea un aeroplan inamic. Pe străzile oraşului izbucni panica. Vehiculele militare se urniră din loc, se produse învălmăşeală, armele răpăiră, văzduhul se umplu de zarva unor comenzi zăpăcite. Cu încetul însă totul se linişti iar. Aeroplanul aruncă cîteva bombe într-o livadă, apoi, fără a pricinui vreo pagubă mai serioasă, făcu un viraj şi se îndepărtă în grabă.

György, care lăsase fără răspuns remarca vehementă a locotenentului, vorbi din nou:

— Încearcă să-ți imaginezi ce va produce acest aparat peste cincizeci de ani. Ceea ce am văzut aici n-a fost decît o ispravă fără însemnătate. Peste cincizeci de ani însă — acela va fi un război cu adevărat frumos.

— Te înşeli. Ăsta a fost ultimul. Dacă învingem, vom face cu neputință ca să mai izbucnească vreodată un război.

— Şi dacă învinge ei?

— N-au să învingă.

— Să presupunem.

— N-am dreptul să fac astfel de presupuneri, răspunse locotenentul, cu o indignare sinceră. Aş pîngări cu ele memoria eroilor noştri căzuți în luptă.

— Eşti un ostaş îndărătnic. Şi nici măcar nu eşti un ostaş ideal: îl subapreciezi pe inamic... Dacă pierdem războiul, vom fi zdrobiți şi umiliți. Te vei resemna?

— Niciodată!

— În acest caz, trebuie să presupunem că nici ei nu se vor resemna să rămînă învinşi. Peste douăzeci-treizeci de ani o putem lua de la început... Tu vei fi la data aceea general şi ai să comanzi divizii întregi...

— Într-un cuvînt — trase locotenentul concluzia discuției — tu eşti adversarul acestui război. Eşti aşadar defetist. Ştii că asta se pedepseşte de către Curtea marțială?

— Ştiu, încuviință Baltazar. Oare asta schimbă lucrurile?

Din ziua aceea, locotenentul îl evită pe György. Pînă şi la salut abia-i mai răspundea.

Într-una din zile, găsi pe patul său două scrisori. Una era de la sora sa. Era şi în asta vorba de războiul care pustieşte totul prin satele îndepărtate şi în orăşelele depopulate din spatele frontului, în fața vreunei prăvălii de făină sau în sufletul femeilor strînse în fața primăriei. Trec săptămînile, fără ca poşta să aducă vreo veste de la György, nici măcar un rînd, deşi György n-a uitat probabil de ele. Mama lor e bolnavă, sărmana. Săptămîna trecută au dus-o în oraş, la medic. Prim-medicul i-a recomandat odihnă multă, dar n-a prea examinat-o, fiindcă se interesa mereu de György. Erau aşa de ciudate întrebările lui! Oare de ce se va apuca György după război? O va lua iar de la capăt? Cu pierderea de vreme, făcîndu-le în ciudă oamenilor şi bătîndu-şi joc de ei, cu pozne şi altele asemănătoare? După război, societatea va avea nevoie de oameni harnici şi cinstiți, pe trîntori şi golani

îi va elimina fără milă din sînul ei. Bătrîna îl asculta în tăcere, era bolnavă şi tristă... Era tristă, fiindcă prim-medicul spunea cum că ar fi auzit despre György că nici pe front nu se poartă ca lumea... Doamne, se cuvine oare sa spui una ca asta? O asemenea mîrşăvie, cum că György ar fi un om de nimic!... Odată ce luptă cu atîta vitejie şi curaj! O ştie de la soldații care se întorc în sat. Vorbesc cu atîta dragoste, aşa de frumos despre György... Cît priveşte prăvălioara, marfă nu se mai găseşte pe rafturile ei. Rezervele s-au isprăvit de mult, altele nu se mai găsesc. Noroc că primesc regulat solda lui György, fiindcă din asta mai compensează veniturile tare puține... Maică-sa îi trimite sănătate, vrea să se încredințeze ca cele spuse de prim-medic nu sînt adevărate. E bolnavă, sărmana, în ultimele săptămîni a slăbit din cale-afară, abia cîntăreşte patruzeci şi trei de kilograme...

O neglijase, o neglijase din cale-afară pe maică-sa. Se pregătise mereu să fie bun cu ea, în sensul în care o doresc în taină mamele: să stea cu ea mult de vorbă, să rămînă cît mai mult acasă, să-şi manifeste cît mai deschis simțămintele, aşteptînd consolare şi mîncînd cu poftă. În loc de asta, de cîte ori se rătăcise, rar de tot, pe acasă, se ghemuise, zgîrcît la vorbă, într-un colț al canapelei acoperite cu mucava şi îşi ferise cuprins de milă privirea, de cîte ori maică-sa se pregătise stînjenită să-l întrebe cîte ceva, umblînd de colo pînă colo în cămăruța întunecoasă, gata să-şi deschidă în fața lui inima. Îl chinuia în astfel de împrejurări durerea, nerăbdarea, remuşcarea şi o milă insuportabilă, încît sărea în picioare şi părăsea casa aproape în fugă. Pînă cînd soră-sa găsea o clipă de răgaz să-şi vîre capul pe uşa ce dădea din prăvălie în casă, să-l vadă şi să stea cu el de vorbă cîteva minute, chiar şi urma i se răcise... Dacă maică-sa s-ar prăpădi cumva, ar dori, chinuit, cu sufletul pustiit şi cu o sete copilărească de nepotolit, s-o vadă iar în viață, să-i răspundă la toate întrebările înăbuşite şi nerostite, şi să-şi reverse în fața ei rezervorul tulbure, plin ochi, al sufletului...

Prim-medicul? Nu contează. Prim-medicii nu contează. Dacă ar fi fost el prim-medic, nu i-ar fi spus atîtea nerozii unei biete femei bolnave, care nutreşte încredere în fiul său şi care, cu toate că are inima grea, nu cîntăreşte mai mult de patruzeci şi trei de kilograme.

Parcurse cu un ochi exersat rîndurile deslînate şi încălecate, cu semne grafice stranii, ale scrisorii lui Csermely. Cuvintele lui pufneau aproape sonor de tensiune, sfîrşitul frazelor, întocmai ca nişte pistoane, pufăia aproape cu zgomot aburii agitaţi ai minţii conţopistului. György se descurcă familiar în acest v ă l m ă ş a g. Î n c e p e a cu Zizevszky: cavalerul lepădase mai de mult uniforma de viteaz. Nevasta îi murise anul trecut, acum trăia într-un fericit menaj cu camerista lui. Moravetz? Citească Piotruşca rîndurile anexate. Cîţiva au murit, nu-şi amintea precis cine. Cîţiva au rămas în viaţă. În ce-l priveşte, îndeplineşte o misiune istorică, datorită intervenţiei preotului, la centrul de cartofi: contabilizează bonurile de cartofi consumate.

„Piotrşca!!! Anunţmă cu prma poştă: învingem sau ba? Şi cînd avţi de gînd să isprvţi? Eu n-am timp să mă ocup de rzboi, fiindcă sînt căsătorit. Ai idee? Ce frenezie e o astfel de csătorie? Hohahahu. Se-nţelege, autoritatea şi-a vîrît şi ea nasul.

Autoritatea de stat: Csrmly Jns, vrei s-o iei în căsătorie pe aci prezenta Bajusz Róza * (închipuie-ţi, ăsta e numele civil al Soniei mele!!! Bună, nu-i aşa?)

Eu, Csrmly Jns: Eu? Onorată autoritate de stat! Ce hazlii întrebări aveţi de pus. De asta mă aflu doar aici. Stimată autoritate. Vă imaginaţi cmva că mă aflu aci spre a mirosi alifia de mustăţi?

Ptrşca, astfel de bivoli reprezintă la noi autoritatea de stat... Dar mai departe... ce voiam?... aha — ascultă! Viaţa mea e un şir neîntrerupt de nopţi şi zile de nuntă. Acorduri wagneriene... vuiet infernal de orgă... Sonia mea e o artistă incomparabilă a sărutărilor fatale — O mină de voluptăţi inepuizabile... rezerve garantate pentru încă 50 de ani. — De fiecare dată după: declamări — Te uită la Moravetz, acest dobitoc încălţat. Ţi-l anexez! — Ptroşca! Vorbim deseori despre d t a . Întoarce-te odată! Cînd isprvţi rzboiul ăsta afrisit? Aprp... ai auzit? A fost la noi o rebeliune. Rezultatul: m-au b ă t u t . . . În legătură cu cartelele de cartofi... A fost tcmai cînd dta l-ai dezrmt pe cavaler...“

Anexase la scrisoare o pagină împăturită de gazetă. György o despăturí. În fruntea articolului pe trei coloane se

* Mustaţă (magh.).

afla titlul: *Lirica de război a literaturii noastre, de Moravetz Béla, profesor de liceu.* Citi articolul, apoi îl atinse pe ofițerul care ațipise în patul vecin.

— Nu-i aşa că şi dumneata predai literatura?... Îmi dai voie să-ți citesc articolul unuia din colegii dumitale?

Se aşeză lîngă patul profesorului şi prinse să citească. Încăperea spațioasă se umplu de vibrația glasului său şi fețele livide se îndreptară atente către el.

Moravetz cita, în introducere, cîteva perle ale poeziei de război din cele trecute vremi, apoi făcea considerații pe marginea poeziei războiului actual, ca să treacă, cu oarecare icnet, asupra acelor efecte binecuvîntate care au fost exercitate asupra literaturii de înflăcărarea sentimentelor războinice. Moravetz era de părere că atmosfera războiului este cea care a trezit virtuțile ațipite în sufletul națiunii. Fără creuzotul războiului, ele ar mai moțăi şi azi în Vizuina lor întunecată, ca nestematele ascunse în adîncul pămîntului.

— „Iată însă că a sunat goarna bătăliei — citi György — încăierarea aceasta epopeică pe viață şi moarte, care, de sub bogata zgură ce ne acoperea sufletele, a scos la lumină cele mai nobile, mai strălucite proprietăți“...

— Mai tare, se auzi un glas din fundul încăperii.

— „După anii de trîndăvie, de leneşă rumegare — continuă György — a survenit glorioasa renaştere, care ne-a înălțat existența pe culmi niciodată visate, ne-a îmbogățit poezia cu comori încă nicicînd întîlnite, răspîndindu-şi efectele binecuvîntate pînă şi asupra urmaşilor noştri de mîine“...

— Cine-i măgarul care scrie? — întrebă profesorul cu un zîmbet disprețuitor.

— „Îi sîntem recunoscători Providenței — citi György, cu glasul tot mai înalt — de a ne fi prilejuit această luptă mîntuitoare, iar noi, cei cărora ursita nemiloasă ne-a refuzat gloria de a ne lăsa trupurile ce clocotesc de setea luptei strivite în picioare de roibii focoşi ai cîmpurilor de bătaie“...

— Ah, nemernicul, gemu un tînăr cadet.

— „...noi, care ne împlinim datoria cetățenească doar între pereții căminului de acasă — suspină întristat articolul lui Moravetz — stîrnind, asemenea unor vestale, entuziasmul fiilor noştri, împletim cu mîinile mîndre cununa recunoştinței pe fruntea eroilor noştri... care cu pieptul umflat de setea luptei... cu un dor nestins de a se împărtăşi din moartea

eroică se năpustesc asupra duşmanilor noştri cu suflete de mercenari“...

— Dă-mi adresa... adresa acestei coţofene smintite...

— „...pentru ca în numele culturii, în numele progresului — trîmbiţa Moravetz din răsputeri — să le dea lovitura de graţie şi să le şteargă pe vecie din familia popoarelor... Sus, eroi, înainte, pînă la victoria finală“...

— Gata, zise Baltazar, lăsînd gazeta din mînă.

— O... — suspina cineva neîncrezător — e cu putinţă aşa ceva?

Feţele livide şi chinuite se aţintiră asupra gazetei. Tăceau cu toţii, doar ochii le ardeau în vîlvătaia febrei. Tînărul cadet se ridică horcăind de pe pernă, îşi plimbă privirile peste camarazii săi cu un rînjet de plumb, şi gîfîi dureros:

— Cu pieptul umflat de setea luptei... asta e, fraţilor... cu pieptul... umflat... de setea luptei...

Capul îi recăzu pe pernă şi din plămînii ce-i sîngerau izbucni un hohot de rîs macabru...

György coborî în grădina spitalului. Se aşeză pe ghizdul de piatră al fîntînii arteziene secate şi îşi scoase din buzunar muzicuţa. Era o muzicuţă primitivă, o cumpărase primăvara... adică...

„Nici nu i-am plătit costul“ — îşi aduse el aminte.

Încercă un cîntecel popular polonez. Îşi aduse aminte surîzînd de după-amiaza aceea de primăvară, cînd învăţase cîntecelul acela.

Erau patru sau cinci, împrejurul liniei de foc se lăsaseră zile paşnice, primiseră o învoire de-o zi într-un orăşel din apropiere. Cum treceau, rîzînd fără vreun motiv, pe străzile mizere şi murdare, toată lumea ştia încotro se îndreaptă. Mîncarea îmbelşugată, trîndăvia, mişcarea puţină le îngroşase sîngele. Feţele lor pîrlite de soare şi bărboase oglindeau, cu o sinceritate naivă, dorinţa ce-i mistuia. Erau lacomi, ca puii de cioară. Din ferestre şi de pe pragul prăvăliilor, femeile se uitau după ei chicotind, dar cu un zîmbet protector. Poate că le făcea plăcere gîndul că atîţia bărbaţi, strînşi într-o haită zburdalnică, se duc să iubească, să îmbrăţişeze, şi între braţele lor vor trosni în curînd coastele trupurilor frenetice de femei. Pe marginea trotuarului se opriră cîţiva bărbaţi, privindu-i aproape cu clătinări din cap aprobatoare. Unul din ei le şi indică drumul, cu două sau trei gesturi discrete.

György mergea vesel între ei. De fapt, îi era ruşine de marşul ăsta, îi era şi oleacă lehamite de toată expediția, dar era silit să meargă, deoarece potroacărul îl ținea strîns de un cot. Conducătorul coloanei era un locotenent blond şi grosolan, un om aspru, stătut pînă la explozie. În viața civilă era vătaf de meserie; din gura lui ieşeau trivialități grosolane. După el păşea Foca, un bărbat cu pîntecul lăbărțat şi mustățile ca de focă, care zorea gîfîind, grohăind fericit. În urma lui György venea învățătorul, un *pater familias* strîmb de picioare, a cărui bună dispoziție era tulburată de mărunte mustrări de conştiință.

— Înainte, mucoşilor — comandă vătaful, şi le complimenta pe femeile care căscau gura la ei cu cîte-o porcărie pipărată.

György zări pe o foaie de cort nişte jucării pestrițe. Se opri şi arătă cu mîna spre muzicuță. Cît costă?... Avocatul îl lăsă fără vreo bănuială din strînsoarea mîinii sale şi îşi continuă drumul împreună cu ceilalți. Cînd distanța se mări îndeajuns între ei, György lăsă muzicuța să-i cadă din mînă şi dădu să plece. Se uita încotro s-o şteargă de ochii camarazilor săi.

— Cumpăr-o, făcu lîngă el femeia, pe care György nici n-o băgase în seamă.

Îi aruncă de astă dată o privire.

— De ce s-o cumpăr, drăguțo? Doar nu ştiu să cînt din ea.

Femeia îşi împinse încetişor pe ceafă năframa care-i acoperea capul şi bustul.

— O, asta nu te poate împiedica...

În fața lui se afla o fata tînără şi zveltă. Gura ei era aproape copilăreşte gingaşă şi plăpîndă. Luă muzicuța şi o duse la buze, o plimbă peste ele şi, de după genele-i lungi, rîse către György.

— Dacă vrei — făcu ea pe nemțeşte — te învăț să cînți din ea.

Degetele ei erau subțiri şi alungite, prindeau uşurel şi iscoditoare muzicuța. Suflă în instrument. Inviară în el sunetele senzuale ale unui vals vienez.

— Altceva, dacă nu te superi, propuse György rîzînd.

— Marşul „Prinz Eugen“?

— *Aber...*

— Îți plac cîntecele de dragoste?

Îl privi rîzînd de după gene pe György şi prinse să cînte o melodie poloneză.

— Sînt fermecat, *Fräulein!* N-ai vrea să mă înveți şi pe mine acest cîntec?

— De ce nu? — făcu fata... Se întoarse deodată şi îi făcu un semn bătrînei care adăsta în apropiere, apoi porni vioaie cu Baltazar. Străbătură piața vorbind şi rîzînd, pînă în parcul cu vegetație deasă. Le izbi nările mireasma îmbătătoare a iasomiei. Printre copaci scînteia un lac. Coborîră într-o barcă, plutiră pe apa grea de lintiță, fata scoase din sîn muzicuța şi prinse să cînte din ea. Era, probabil, o baladă populară primitivă; fata îşi legăna uneori blînd capul şi se uita la György, rîzînd zglobiu. Trecură pe sub un pod putred. György întinse mîna după muzicuță.

— *Wie heissen Sie?* *

— *Ich habe keinen Namen* ** — scutură fata din cap într-o bună-dispoziție vioaie.

Barca alunecă într-un iaz îngust şi se înțepeni, sub două tufe de iasomie, pe un banc de nisip.

György o trase către el pe fată. O privi îndelung în tăcere, cu o îngîndurare surîzătoare. (Nu era un fluture uşuratic, care se înfruptă grăbit şi îşi ia zborul după ce se satură. Două trupuri tinere — îşi spuse el — doi gîndaci îmbătați, pe care vîntul cosmic i-a suflat unul către altul, pentru o îmbrățişare fugară, şi pe care mîine îi va separa din nou Oceanul Pacific.) Pecetlui cu gura buzele încinse. Fata răspunse privirilor lui cu un zîmbet încețoşat şi închise ochii înfiorată...

Cînd ieşiră din barcă, György îi prinse mîna cu părere de rău. Te-am înşelat, iubito — se gîndi el cu compasiune — te-am înşelat... În timp ce-ți priveam obrăjorii, mi-am adus aminte de o altă femeie... E tot atît de frumoasă precum eşti tu, şi o cheamă Veresy Ilona...

Fata reținu îndelung mîna albă şi fină a lui György în palma ei. Timpul era înaintat, trebuia să se despartă.

— *Auf Niemmerwiedersehen, mein Liebster,* zise fata. La nici-o-revedere, dragul meu. Ridică fruntea, buzele îi tremu-

* Cum te cheamă?

** Nu am nume (germ.).

rară scurt, şi făcu un gest ca şi cum şi-ar mai fi oferit o dată gura, apoi se răzgîndi totuşi, scutură din cap şi fugi rîzînd trist...

Uită de muzicuţă, care rămase la György.

...Şezînd lîngă bazinul fîntînii, căuta distrat să-şi amintească frînturi ale cîntecului popular polonez. Din biroul comandamentului, un subofiţer se îndreptă către el. Ţinea în mînă o adresă. Foaia mea de drum, îşi spuse György.

— Am primit ordinul, domnule stegar, ca pe cei răniţi mai uşor să-i transferăm la divizia vecină. Spitalul se mută, diseară oraşul va fi evacuat.

Frontul se urnise. Undeva se făcuse o breşă şi, pe o distanţă de multe sute de kilometri, începuse să se replieze, cu un murmur sleit, înspre graniţă. György pribegi peste cîmpii răscolite, coline sfîşiate, drumuri ticsite şi sfărîmate de vehicule, în mînă cu bastonul şi cu harta, de la un comandament la altul, căutîndu-şi regimentul. Se află pe undeva în Volhinia, n-are decît să-l caute, i se spunea. Trecu prin sate pustiite, printre şiruri de case prefăcute în ruină. Cea mai pricăjită pădurice, cel mai sleit cîmp, cea mai neînsemnată colină de acasă era mai frumoasă, mai plină de viaţă decît acest pămînt, unde firea îşi dăduse sufletul încă în faşă şi se zbătea pretutindeni stearpă. De sub acoperişele de paie înnegrite îl priveau feţe animalice. Cînd, odată, deşurubă capacul de tinichea al ploştii spre a-şi potoli setea, o luară înspăimîntaţi la fugă.

Rătăci zile în şir prin ţinut, pînă dădu peste regiment. Fu reîncadrat în trupa activă, fără să i se dea cel puţin o permisie de cîteva zile, spre a se duce acasă. Începu de astă dată o lungă pribegie fără ţintă. Fură împinşi în Polonia, de acolo mai departe, peste ţinuturi necunoscute, fără nume, îi încărcară cu o destinaţie necunoscută în tren, unde zgribuliră zile în şir în vagoanele jilave şi murdare. Ajunseră de cîteva ori în linia de foc, luptară, se împuţinară, undeva primiră întăriri, ceea ce le spori pe cîtva timp rîndurile sleite şi apatice. După multă rătăcire, se fixară în cele din urmă undeva. Frontul fusese consolidat din nou, iar pe ei îi trimiseră în rezervă, spre a li se îndepărta de pe trup noroiul şi păduchii a două ţări.

În timpul odihnei, György făcu rost de cerneală şi hîrtie, şi se apucă de scris. Săptămîni întregi nu-l tulbură nimeni,

încît lucră cu un avînt proaspăt şi cu sete. Condeiul îi era purtat de un soi de certitudine calmă; culegea recolta coaptă, bogată, a creierului şi sufletului său, cu cumințenia şi cumpătarea unui gospodar experimentat. Apoi trebui să lase baltă munca.

Divizia fu încărcată într-o noapte, la repezeală, în vagoane de vite. Undeva, digul de apărare se spărsese cu bubuit puternic, îi înghesuiră aşadar în spărtură, ca pe nişte saci cu nisip neînsufleţiţi. Atîta doar că marele transport de saci cu nisip sosise prea tîrziu: prin spărtură, torentul se scurgea duduind. Batalionul lui Baltazar n-apucă să coboare cu amîndouă picioarele din tren, pe pleoapele tuturor mai atîrna somnul de plumb al călătoriei nocturne, că şuvoiul trupelor în retragere îl şi înturnă în direcția din care venise. În învălmăşeala comenzilor alarmate şi fără sens, n-avură nici timpul de a se orienta, astfel că îi înghiţi panica, haosul fatal al retragerilor neaşteptate. Baltazar cerea disperat şi zbierînd un ordin cît de cît logic, o dispoziție rațională, în stare să-l orienteze, dar fu despărțit de batalionul său şi, la întrebările-i nerăbdătoare, i se răspundea prin strigăte sălbatice, de neînțeles. Se străduia să-şi păstreze oamenii la un loc, spre a-i putea conduce din vîltoarea dezlînată spre un punct sigur, de unde vor putea să înțeleagă mai bine ceea ce au de făcut. Şi în timp ce îşi aduna şi ducea oamenii zbierînd, cu o abnegație febrilă şi cu grija unei cloşti, spre a-i scoate din panica ostilă către un țărm liniştitor al geografiei sau al rațiunii, unul din subofițerii săi duse brusc mîna la coaste şi se prăbuşi fără vaiet. Baltazar se uită în jur. Zări într-o parte, lîngă o căpiță de fîn, un ofițer străin, care cu carabina lui de cavalerie îi ochea calm pe oamenii săi, de parcă ar fi vînat nişte şobolani, şi îşi descărca imperturbabil arma în ei. După subofițer urmă un student tînăr şi blond. Baltazar îşi părăsi oamenii. Căpița de fîn se afla în apropiere; peste cîteva clipe era în fața ofițerului, care ducea arma la ochi cu un calm îndărătnic. Baltazar îl văzu îndreptîndu-şi arma din nou asupra unuia din oamenii săi.

— Domnule căpitan — îşi auzi propria voce, glacială şi amenințătoare, dar în acelaşi timp smerită, aşa cum o prescria regulamentul de campanie — oamenii aceştia n-au greşit cu nimic...

Auzi un răcnet într-o limbă străină. Nu înțelese nimic. Apoi, în nemțește, aceste două cuvinte: „Gloată laşă“. Pe urmă un alt cuvînt, care izbucni incandescent şi disprețuitor din avalanşa pestilențială a înjurăturilor: „Ungur“... Ofițerul cu carabina vorbea despre neamul lui Baltazar care, iată, părăsise tranşeele împotriva ordinelor şi fugea, dezerta...

— Vă-nşelați, domnule căpitan, ridică el glasul jignit, cu o amărăciune neputincioasă. — Şi, vă rog, încetați de a-mi mai împuşca oamenii!

— *Maulheld!* — auzi el din nou răcnetul căpitanului. Erou zăbălos. Ordonă turmei dumitale de porci să se înapoieze în linia de foc...

— În linia de foc? — întrebă el şi surîse, atît cît poate surîde fierea amară revărsată. Unde e linia de foc?

Căpitanul nu-i răspunse la întrebare. Ridică carabina şi ochi din nou pe un ostaş. Baltazar îşi dădu seama că era unul din oamenii săi. Văzu negru înaintea ochilor, întinse brațul, apucă, rece, dar cu o forță sălbatică, țeava fierbinte a carabinei căpitanului şi o înălță spre cer. Țeava fierbinte îi frigea palma, urechile îi fură străpunse de cuvinte grele, din nou cîteva cuvinte străine pe care nu le înțelese. Ofițerul lăsă carabina şi duse mîna la revolver. Baltazar nu simți nici o teamă. Carabina, cu care fiara asta îi vînase oamenii, se afla de astă dată în mîinile sale. Nu avea nici o intenție de a o folosi în vreun f e l. Îi bară doar calea. Nu îngăduia ca plutonul lui să fie socotit un pîlc de şobolani care se împrăştie îngrozit şi să fie secerat cu arma. Stătea mut, fără vreo emoție în fața ofițerului consternat, fulgerînd întunecat. Nu-i era teamă, nu-i părea rău de nimic, nu-i păsa de consecințe. Căpitanul întinse un deget lung, şi atinse cu unghia îngrijită una din medaliile de argint, care îi atîrna pe piept pe o panglică veştedă, îi dădu un bobîrnac şi pe fața lui se ivi un zîmbet răutăcios.

— Care va să zică aşa... V-ați mişelit într-atît...

Baltazar tăcu, nu-l interesa revolverul ațintit asupra lui, nu mai auzea răcnetele smintite ale c ă p i t a n u l u i. Îi privea doar fix ochii. Erau ochii prim-medicului. Ochii lui Zizevszky. Ochii jumătății de nimica a omenirii: ochi neîndurători. Din ochii căpitanului părea că se îndreaptă către el țeava unei arme de vînătoare țintind lucid. Şi degetul lui îngrijit se apropie iar de pieptul său, ca să dea un bobîrnac de astă

dată medaliei de argint mai mari, pe care o primise atunci cînd, cu plutonul său capturat, scăpase din tranşeele inamicului.

— *Maulheld,* explică căpitanul semnificaţia bobîrnacului. — Erou zăbălos. Eroilor zăbăloşi nu li se cuvin decoraţii.

Baltazar nici nu clipi măcar. Pe faţa lui plutea un surîs palid. Duse încetişor mîna la piept, îşi cuprinse medaliile în palmă, de parcă ar fi vrut să le apere de unghia îngrijită a căpitanului, le rupse cu o mişcare nevăzută de pe tunică şi le întinse cu un gest simplu, indiferent, către căpitan.

— Poftim, domnule căpitan...

A doua zi fu escortat la divizie. Pe drum îi spuse liniştit celui care îl ducea:

— Să nu-ţi faci griji din pricina mea. Trăsnetul nu loveşte în urzici... Pe urmă, dacă mă închide, îmi pot cel puţin continua munca.

— De fapt, ce vrei? — îl întrebă camaradul său ofiţer, cu o expresie de compătimire şi reproş în glas.

— Ce vreau? Ce-aş vrea? — făcu senin un gest de lehamite cu mîna. Nu te speria de mine. Nu sînt rebel, nici revoluţionar. Nu-mi place minciuna. Viaţa e doar cît o respiraţie. Exprimată în timp: şaizeci de ani. Odată ce-am ajuns pe acest pămînt, să respirăm măcar o dată... Sînt vreo sută douăzeci de mii de ani de cînd am coborît din copaci, cu toate acestea am uitat să ne lustruim, sîntem încă păroşi şi grosolani. Cu toate că drumul e deschis în faţa noastră, amice... Priveşte, licuriciul acela în întuneric... Vezi ce face? Luminează, îşi luminează singur calea... Uzină electrică proprie... Noi am inventat electricitatea, dar ţelurile, dorinţele noastre bîjbîie în bezna mărginirii, a egoismului, a neroziilor grosolane... Lumina pe care am inventat-o nu luceşte decît în vitrinele noastre mincinoase... În interiorul nostru noaptea e încă desăvîrşită...

Tăcu. Pe marginea drumului moţăiau trupe în repaos. Era seară. Undeva ţîrîia un greier în iarbă. György mergea cu paşi uşori şi cu inima la fel de uşoară alături de însoţitorul său. Apoi vorbi din nou:

— Şi, cu toate acestea, cred că zorile nu mai sînt departe... Ce păcat că noi nu le vom mai apuca...

VIII

Primăvara obținu o permisie de mai lungă durată. Era în ultimul an al războiului. Trecînd pe străzile decolorate ale Pestei, printre clădirile ei amuțite, îl cuprinse un fel de înduioşare. La intrarea magazinelor, polițaiul dresa cu bastonul său în coloane ordonate şiruri de oameni mucegăiți şi gălbejiți, presați în rînduri de cîte doi. În vitrinele ziarelor, comunicatele statului major, scrise cu litere roşii, trîmbițau cu o însufleţire istovită numărul francezilor luați prizonieri şi al mitralierelor capturate. Privirea cîte unui trecător se oprea o clipă maşinal la literele stridente. Mitraliere... prizonieri... toate acestea nu mai însemnau nimic în viața civilă. Trecătorii, ale căror priviri se opreau involuntar la comunicate, treceau indiferenți mai departe.

În general, oamenii treceau mai departe. Țara era sleită şi se plictisise cu desăvîrşire de starea de război. Romantismul ei de scurtă respirație nu suporta poemul acesta eroic, care de patru ani tot murmura monoton şi apăsător, ca plumbul.

După-amiază, porni în căutarea familiei unui cunoscut al său căzut pe front. Dădu peste ea în apropierea digului Filaturii. Socoti că se cuvine să povestească amănuntele atacului aducător de moarte. Încăperea murdară, în care plutea un aer greu, era plină de zarva copiilor, pe o canapea cu căptuşeala scursă un bătrîn molfăia între gingii ceva de nerecunoscut. Mai tîrziu, îşi făcu apariția şi femeia, văduva ostaşului căzut. Urmări povestirea cu un plîns trist, incolor. Nu avea de pus nici o întrebare, împrejurările dramatice şi subtile ale morții n-o interesau. Era mai curînd curioasă să se lămurească asupra consecințelor ei practice. În scrisoarea primită, comandamentul o anunțase că statul va purta de

grijă văduvei şi orfanilor. Deocamdată însă nu se întîmplase nimic. Nici măcar ceasul şi efectele nu i le trimiseseră.

— A luat cu dînsul, la plecare, două rînduri de izmene, făcu bătrînul, care era tatăl ostaşului căzut, clătinînd din cap. Avea şi briceag, eu i l-am dat la plecare. Ceasul avea capac dublu, de argint...

Le promise să se intereseze, lăsă cu un gest discret cîteva bancnote pe colţul mesei, apoi se înapoie în oraş.

Degradat şi cu decoraţiile luate, fusese afectat în toamnă unei divizii străine, care tocmai pornea spre frontul francez. Îl condamnaseră şi la o detenţiune, pe care urma s-o execute după război. Un anişor, se cicălea pe sine uneori, un anişor liniştit la Olmütz sau la Komáron, în cazemată, Piotr Chirilovici, de îndată ce se va încheia pacea mult aşteptată. Ai să fii închis în cazemate, Piotruşca, în timp ce alţii vor sărbători pacea şi libertatea, străbătînd oraşul cu muzici, lampioane şi urale... Magistraţii Curţii marţiale fuseseră supăraţi şi într-o proastă dispoziţie evidentă, în timp ce el stătea în faţa lor, examinîndu-i unul cîte unul, indiferent şi fără vreo emoţie, ca şi cum ar fi fost la un panopticum, în faţa figurilor de ceară înspăimîntătoare, care şi-au pierdut de mult farmecul dătător de fiori. Ascultase cu atenţie politicoasă capetele de acuzaţie, care glasuiau despre jignirea superiorului, refuzul executării ordinului şi altele asemănătoare. Procurorul stărui, cu o mare elocinţă oratorică, asupra gravităţii şi efectelor morale ale faptelor comise. György zărise în spaţiul prăfuit dintre ferestre o muscă mare, care aluneca cu un zumzet monoton pe sticla geamului. Îşi luă privirile de la procuror, spre a urmări musca grasă. La somaţia preşedintelui, relatase pe scurt şi obiectiv cele întîmplate; la întrebările puse, răspunsese cu lămuriri politicoase, fără să-i treacă prin gînd a ascunde ceva, îndeosebi amănuntele despre care presupunea că pot să intereseze ilustrul auditoriu aflat la tribună. Nu negă nimic, numai calmul ce-i stăruia pe faţă demonstra că toate acele cuvinte sterile, cu sunet spart de tinichea, care în viaţă nici nu se întrebuinţează, fiindcă nu au nicăieri vreo aplicare, ca jignirea superiorului şi altele la fel, şi pe care procurorul cu grad de căpitan le repetase în rechizitoriul său energic cînd pe un ton marţial, cînd cu accente funebre, nu se potrivesc în nici un fel cu întîmplările acelea microscopice al căror erou fusese fără voie

chiar dînsul. Oleacă de paloare cadaverică pe față, în preajma pometților, oleacă de plecăciune și umilință în locul ținutei dezinvolte și puțină, bîlbîială speriată în locul siguranței egale și a simplității senine ar fi redus fără îndoială, în mare măsură, iritarea colonelului ce prezida. Nu fusese sfidător, însă pe colonel l-ar fi uns desigur la inimă dacă György s-ar fi purtat cu el ceva mai indulgent și, așa cum se obișnuiește în asemenea împrejurări, ar fi încercat să-l îmbuneze cu evocarea unor merite mai vechi, cu situația sa de susținător de familie și cu alte circumstanțe atenuante. Cînd apoi procesul luă sfîrșit, un maior, cu trăsăturile feței aspre și cu ochi albaștri, îi făcu semn glacial să se apropie. Își mîngîie vîrful mustății cărunte și se răsti la el; se răsti, dar cu toate acestea glasul îi rămase domol și prietenos.

— Să iei la cunoștință... ai înțeles... să iei la cunoștință că, conform uzului, după încheierea păcii... într-un cuvînt, ai înțeles?

— Da...

— Nu pierde speranța, amice... Poți conta oricînd pe grația regelui... Amnistia te va absolvi, desigur, și pe dumneata de pedeapsă... Glasul îi deveni deodată aspru și sonor: Ai înțeles? Apoi se mai răsti o dată la el, mînios: La stînga-mprejur! — și ieși încruntat și cu pași iuți. György se aștepta să mai întoarcă o dată capul și sa mai înjure o dată, teribil de înfuriat.

Pe frontul francez rămaseră scurt timp, îi readuseră de acolo și îi plasară într-un sector mai elastic al frontului italian. Piesa și-o terminase, o și copiase pe curat, aducînd-o cu sine. Întorcîndu-se de la digul Filatori, își curăță ghetele prăfuite pe bulevard și, în spinare cu rănița-i durdulie, porni către unul din teatre. Găsi ușa directorului încuiata; așteptă mult timp pe culoar, apoi, plictisindu-se, bătu la ușa secretarului. Secretarul îl făcu să aștepte vreme îndelungată, după care îl întrebă pe un ton aspru ce dorește. György îi comunică scopul vizitei sale. Secretarul îl măsură înveselit. Adusese o piesă? Și cine e autorul ei?... Așa? Este chiar el?... Tragedie? Nu? Așadar o dramă populară?

— Nici una, nici alta, domnule secretar. E o piesă de teatru. În trei acte.

— Ei, asta într-adevăr nu e mult, glumi secretarul. Trebuie că e o operă foarte originală. Las-o aici, Baltazar, pe

urmă trimite pe cineva după răspuns peste vreo două sau trei luni. Pînă atunci, domnul director o va citi personal...

Nu pricepu tonul acesta imbecil. De ce-o fi vorbind omul ăsta cu dînsul de parcă ar fi un băiat necopt la minte? Strecură manuscrisul în raniță și își luă frumușel rămas-bun. Cînd, în timp ce cobora scările, își văzu imaginea în oglinda de vizavi, înțelese tonul indulgent al secretarului și figura lui înveselită. Purta o uniformă soldățească ponosită și o raniță în spinare. Recunoscu că secretarul avea tot dreptul să-l suspecteze că ar fi autor de tragedii...

Întîmplarea nu avu nici un efect asupra s a . În acești patru ani lungi, se tămăduise de exploziile tinereții, anii îl făcuseră indulgent, sufletul îi era mai elastic și întîmpina cu mai multă toleranță lumea împrejmuitoare, cu frumusețile și cu meschinăriile ei, iar ca reacție la evenimente nu se ivea pe fața lui zîmbetul acela plin și colorat care, chiar fără cuvinte, îi tălmăcea satira îndărătnică și biruitoare. Nu mai aspira la victorii mărunte, la biruințe de-o clipă, și nu căuta să-i vadă pe oameni mai șubrezi, nici mai demni de compasiune decît se vedea pe sine. Sălășluia de astă dată într-însul altceva; ochii lui priveau mai departe, inima nu-i mai clocotea după mărunte plăceri. Ceva se pregătea în-tr-însul, în tăcere. Rîsul i se domoli, glasul i se adînci. Pînă să treacă pragul vîrstei de treizeci de ani, la tîmple prinse să-i înflorească ghiocei, pe fruntea-i crescută se vălureau prietenos cîteva riduri orizontale... Odată, privindu-se în oglindă, zăbovi mai mult la chipul său. „N-am făcut încă nimic“, își spuse descurajat, și degetele lui neteziră pe îndelete, cu mirare, ghioceii de la tîmple.

Către seară se rătăci, undeva în apropierea Dunării, pe o stradă pustie, pe care clădirile seculare se priveau cu o tristețe resemnată, ca șirurile unor blajini bătrîni și matroane într-un melancolic cadril. De pe balconul de fier forjat al unei case zugrăvite în verde atîrna, legănîndu-se cu scrîșnet blînd, un uriaș ciorchine de struguri, dat cu bronz. Din stradă duceau jos, în restaurant, cîteva trepte roase, de p i a t r ă . În încăperea din față, cu tavan boltit, cîțiva cărăuși cu șorțuri de piele își consumau în tăcere prînzul. În cea de-a doua încăpere, despărțită cu perete de sticlă, domnea o curățenie p l ă c u t ă . Î n t r - o colivie zburătăcea o mierlă, peretele era împodobit cu două cromolitografii în rame aurite, care repre-

zentau bărci pescăreşti. Dacă aruncai ochii pe fereastră, nu vedeai decît nişte pantaloni şi fuste în trecere pe trotuar. György avu mai tîrziu şi un tovarăş de masă, în persoana unui omuleţ pirpiriu, dar cu ochi vioi, blond şi ştirb, care îl salută cu amabilitate. Înainte de a ocupa loc la masă, scoase din cuier ziarele în ramă, şi le aşeză cu grijă pe genunchi, apoi, după ce îşi consumă grăbit şi distrat prînzul constînd din două porţii de plămîni acriţi şi trei cartofi prăjiţi, se apucă să citească ziarele cu o faţă zîmbitoare, care exprima satisfacţia celui ce se aşteaptă la o mare plăcere. Clipea lacom din pleoape, faţa lui subţiratică, ornată sub buze de o bărbiţă rară, radia glorios. Uneori plescăia din limbă şi clătina extaziat din cap.

— Excelent... tare excelent... Hehe... iată însă că... (sprîncenele i se ridicau în unghi ascuţit şi faţa lunguiaţă i se lungea şi mai mult) paf... a-nghiţit-o tipul...

Duse brusc mîna la paharul cu apă şi îl goli dintr-o înghiţitură. Apoi, bucuros ca un copil, rîse uitîndu-se la Baltazar:

— Minunată istorioară, domnul meu... Obişnuieşte domnia-ta să citească istorioare?

György îşi aduse aminte de conţopist şi îl examină amuzat, cu interes chiar, pe omuleţul însufleţit, care ajunse în curînd la capătul celui de al doilea foileton, golindu-şi cu satisfacţie paharul cu apă.

— Hehehe... Sînt şmecheri al naibii scriitorii ăştia... Pardon — se ridică şi făcu o plecăciune — Kovács Menyhért, magazioner... Îmi plac din cale-afară lecturile... Domniei tale la fel?... Mă amuză tocmai faptul că, bunăoară şi de pildă, în această istorioară un individ tînăr se închide timp de trei zile într-un şifonier... Se întîmplă şi de astea în viaţă... Ei bine, îngăduit să-mi fie a pune întrebarea... cînd iese tipul să-şi facă nevoile — iertare — domnia ta mă înţelege, nu-i aşa?... într-un cuvînt, cînd îşi face el ieşirea, odată ce cloceşte timp de trei zile în şifonier?... N-am dreptate? Cei mai mulţi domni scriitori scapă din vedere împrejurarea... Se duce domnia ta mai des la teatru?

— Chiar de-acolo am venit adineauri, îl lămuri György prietenos. Îţi place teatrul?

— Mie?... Mie?... Mie?... Sări brusc de pe scaun şi deschise indignat uşa de sticlă, care dădea în încăperea ex-

terioară. Doamna Pácsek, domnul ostaş întreabă dacă-mi place teatrul. Ai auzit asta, doamnă Pácsek? Că, adică, îmi place teatrul? Lămureşte-l, te rog, doamnă Pácsek. Lămureşte-l. Să afle şi domnul ostaş cum stau lucrurile.

La aceste cuvinte, în încăpere îşi făcu apariţia o femeie pusă pe îngrăşare, pieptănată candid, cu bujori în obraji, care îl salută cu amabilitate pe Baltazar.

— Domnul Kovács e nebun după teatru, depuse mărturie femeia, şi se vedea cît de colo că, în această clipă, preţuieşte în mod deosebit nebunia aceasta a muşteriului său.

Lui György îi veni o idee. Are să-i citească omuleţului piesa. Scoase manuscrisul şi îl despături în faţa sa, pe masă.

— Asta e o piesă de teatru, zise el. Dacă ai timp şi nu te plictisesc, ţi-o citesc cu plăcere.

Faţa omuleţului exprimă o uimire de nedescris. Apoi buzele i se întredeschiseră cu o bucurie copilărească, încît deveniră vizibile toate golurile întunecoase dintre dinţi.

— Ce titlu are? — întrebă el cu o curiozitate lacomă.

— N-are titlul, fu răspunsul.

— Cum e cu putinţă? — vru să ştie magazionerul, decepţionat. Clipi către femeie: Ai mai auzit una ca asta, doamnă Pácsek?

György îl lămuri că titlul unei piese poate fi dat şi de către teatru, după care se apucă de citit. Doi bărbaţi de la masa vecină, cu feţe inteligente, părînd a fi muncitori, se întoarseră către el cu interes. Piesa era comedia unei slujnice şi a unei prinţese. Satiră, glumă, lacrimi, vis şi realitate.

— Formidabil! — se entuziasmă magazionerul.

Doamna Pácsek stătu cîtva timp dezorientată în uşă, apoi se aşeză şi ea pe un scaun şi se uită mirată la soldatul acesta simplu. Mai tîrziu, veniră încă vreo cîţiva din încăperea vecină, între care şi un fel de funcţionar cu faţa gălbejită şi cu ochii inflamaţi, care rîdea la poantele piesei într-un registru de sopran clar, ca turturelele sălbatice; un altul părea să fie vînător, avea la pălărie pămătuf de căprioară şi, bălăbănindu-şi pînă sub masă ciubucul peste măsură de lung, îl privea pe György cu simpatie. György ridica din cînd în cînd ochii la asistenţa sa, apoi citea mai departe. Avalanşa baladei glumeţe se rostogolea într-un tempo vesel, uneori cu o domoală tristeţe. Patroana restaurantului, care

nu înțelegea prea multe din piesă, se uita vrăjită la soldatul palid şi cu ochi calzi.

— La naiba... — făcu după al doilea act cel cu pămătuf la pălărie. Am năduşit tot.

Muncitorii îl priviră în tăcere. Magazionerul găsea că piesa e formidabilă, şi îşi exprimă zgomotos însufleţirea. Din torentul ce se rostogolea fără oprire, cîrligul înțelegerii lor nu prinse decît cîţiva peştişori neastîmpăraţi, însă şi asta îi mulţumi pe deplin. Succesul fu uriaş, în ochii strălucitori ai magazionerului luceau lacrimi, bătea din palme cu o iuţeală sălbatică şi mai aplauda chiar cînd György se ridică de la masă şi îşi săltă pe umeri ranița plină. Cînd vru să plătească, cel cu pămătuf la pălărie îl împinse din fața tejghelei.

— Ai fost oaspetele meu, zise şi întinse către el palma uriaşă. Şi cum ținea şi mîngîia într-însa mîna lui György, vorbele i se împiedicară în gîtlej, privirile îi coborîră la mîna lui György şi chiui deodată: Tii, al naibii, ce mînuşiță mai ai! Cu mîna asta mititică ai mîzgîlit frumusețea aia de poveste?

Muncitorii dădură şi ei mîna cu el, privind mut în ochii lui György.

Magazionerul forfotea agitat în jurul lui. Semăna cu o mică potaie dezmierdată pe creştet, umil şi fericit că György primise invitația pe care i-o făcuse de a dormi peste noapte la el.

Camera magazionerului era o strîmtă colivie omenească, cu un pat scurt, o ferestruică dînd către un zid murdar, un lighean cît o jucărie, care din pricina lipsei de spațiu se afla pînă la ora spălatului pe dulap. Magazionerul îşi făcuse culcuş pe podea şi sporovăia bine-dispus. Avea să-l ducă a doua zi pe György la teatru, fiindcă avea acolo un cunoscut, croitorul teatrului, vor discuta cu el chestiunea.

A doua zi dimineață, György umblă în interesul văduvei, apoi, către prînz, porni cu magazionerul spre unul din teatrele de pe bulevard, care îşi deschisese nu de mult porțile. Omulețul îşi perie în prealabil gambeta cenuşie şi scoase cu cîrpa muiată în benzină petele de pe paltonu-i demodat. În spinarea lui se cuibări o îndîrjire solemnă; cu paltonu-i strîns pe corp şi lung pînă la glezne, păşea fudul, ca un cocoş pe dîmbul de gunoi. György nu se putu opri să nu zîmbească. Ajungînd la teatru, propuse ca după ce-l vor

vedea pe croitor, întrucît nu aparţinea prea mult de sfera lui de preocupări acceptarea şi prezentarea pieselor, să se ducă singur să vadă ce e de făcut. György căută biroul secretarului literar. La etaj deschise o uşă, se aşeză pe un scaun şi îşi plimbă privirile împrejur. Ochii îi căzură pe un Arlechin cu expresia feţei îndurerată. Privi îndelung portretul, copleşit de sentimente năvalnice. Apoi depuse manuscrisul pe birou, luă un creion şi aşternu pe coperta manuscrisului aceste cîteva rînduri: „Vă cer scuze, am aşteptat mult şi aici, şi în altă parte, fără rezultat. Las aici piesa mea. Dacă va fi prezentată, rolul slujnicuţei vă rog să-l distribuiţi femeii care priveşte de pe peretele de vizavi“.

IX

Coborî în stradă şi îl căută distrat din priviri pe magazioner. Ochii lui întîlniră o pată plăcută, colorată viu, care se apropia legănîndu-se uşor, cu paşi al căror ritm îi era cunoscut. Privirile li se întîlniră în acelaşi timp, în acelaşi timp deschiseră gura şi tot în acelaşi timp îşi înăbuşiră pe buze bucuria involuntară a revederii. Se opriră doar unul lîngă altul.

— Dumneata eşti? — zîmbi Ilona.

— Eu sînt, domnişoară.

Privirile le luceau senine, se priveau în tăcere.

— Nu-i aşa că încerci să-ţi aminteşti de numele meu, domnişoară?

— Nu, *mon ami...* Îmi amintesc foarte bine numele dumitale. Te cheamă Baltazar György.

György se înclină. Ceva îi apăsa pieptul, ceva îi rîcîia gîtlejul. Era aşa de frumos glasul acesta de atîta vreme rîvnit! Şi cît era de frumoasă faţa aceasta, faţa aceasta schimbată şi coaptă, pe ale cărei trăsături satira fulgerătoare şi agresivitatea bănuitoare se topiseră într-o blîndă meditaţie feminină, cît de frumoasă şi de atrăgătoare era, şi cît de frumos era interesul cald ce se citea pe ea. Stătea în faţa lui într-o atitudine lejeră, capul şi-l înclinase graţios într-o parte, îl privea şi întrebările curgeau domol de pe buzele ei, ca petalele desprinse de pe o floare.

Patru ani, să fi trecut de atunci într-adevăr patru ani?... Da, da, războiul încă nu izbucnise... Îşi adusese aminte György de ea în acest răstimp?... Dar gazeta... teatrul?... O, cît era de fermecătoare — străduţa aceea şi vila între grădini... Ca de altfel tot orăşelul... piaţa tăcută şi însorită...

domul... departe, dincolo de acoperişuri, piscurile de bazalt... Îşi mai amintea György? Odată, cînd treceau împreună printre grădini... îi spusese povestea aceea interesantă şi stranie despre piscurile de bazalt, despre dinosauri şi despre prim-notar... Apoi prim-notarul... şi avocatul acela, cum îl chema?... Da, Rodárics... cum i s-au şters din memorie toate... mai există?... Pe urmă, omul acela slut şi gălbejit...

— Zizevszky...

— Zizevszky, confirmă îndată actriţa, balansîndu-şi uşor umbreluţa în mînă — ce supărată am fost pe el...

Mergeau agale în razele călduţe ale soarelui de primăvară şi cotiră involuntar, aproape fără să-şi dea seama, pe o stradă laterală. György vorbea puţin. La numele lui Zizevszky, ridică privirile şi peste suflet îi trecu umbra unui nor, deşi continua să zîmbească. N-avea să se gîndească la Zizevszky, luase hotărîrea fermă de a nu se mai gîndi la noaptea aceea de toamnă, fiindcă nu avea nici un drept să se gîndească la ea. De altfel, poate că se înşelase, s-ar putea să nu fie adevărat, nimic să nu fie adevărat din ceea ce imaginaţia sa adăugase la întîlnirea aceea de sub poartă.

— Sînt patru ani, *mon ami,* spuse Ilona sincer mişcată. În cazul acesta, am îmbătrînit serios amîndoi...

Se opri şi aruncă o privire către György.

— Ai încărunţit, *mon ami...* Da, la tîmple...

În cursul anilor ce trecuseră, în penumbra sufletului ei răsărise de cîteva ori amintirea lui György. De cîte ori se gîndise la el, desluşise parcă îngînarea neliniştita, tainică a luminii şi umbrei. Îşi aducea aminte de cîteva din cuvintele lui, de vibraţia clară a glasului său, de ironia lui senină. Avusese uneori în legătură cu György senzaţia, îndeosebi în anul ce urmase despărţirii, a celor cărora li-e sete şi îşi aduc aminte că li s-a oferit cîndva o băutură perlată şi rece, pe care au refuzat-o uşuratic...

— *Mon ami* — făcu rîzînd actriţa, cînd ajunseră în faţa teatrului — am fost foarte supărată pe dumneata. Nici azi nu ştiu de ce anume... Vai, cît am putut să fiu de supărată! Iar dumneata ai fost atît de nepoliticos, încît ai refuzat să bagi de seamă că sînt supărată... — îl măsură deodată pe György din priviri. De ce nu eşti dumneata ofiţer?

— Am fost degradat, răspunse Baltazar.

— Degradat? Dumneata?... Dumnezeule, ce-ai făcut?

Baltazar înălță din umeri. Ce făcuse? Se revoltase. Refuzase să se supună. Nu fusese cuminte, un netrebnic și jumătate, îl admonestaseră și îi luaseră jucăria, steluța, sabia lungă, talerii strălucitori de argint... Iar cînd războiul se va isprăvi, îl vor pune la colț. Îl osîndiseră la un an.

Ilona îl asculta consternată, compătimitoare, neîncrezătoare; cu toate acestea, tonul jucăuș și glasul exprimînd voioșie o făcu și pe ea să privească hazliu cele întîmplate.

— Da, asta te caracterizează întocmai, Baltazar György... Omul nu e niciodată sigur de dumneata.

György privea înainte cu o față senină. Și, ca și cum ar fi scos cuvintele de la o mare adîncime, dintr-o fîntînă foarte adîncă, zise:

— Și, cu toate acestea, am impresia că există în mine o certitudine, domnișoară...

Ilona întoarse capul către el și îi zîmbi. Așteptă multă vreme, apoi întrebă:

— Și care e certitudinea aceasta?

— Iubirea, răspunse ușurel György.

Mergeau unul lîngă altul fără să vorbească, pînă cînd se înapoiară în fața teatrului.

— Certitudinea aceasta e atît de incertă, *mon ami,* făcu Ilona rîzînd.

În clădirea teatrului se auzi soneria anunțînd începerea repetiției.

— Vrei să-mi faci o vizită, Baltazar?... Mă găsești acasă totdeauna, pînă la șapte... Dacă ai uita cumva adresa mea, la teatru o poți oricînd afla.

György se opri în marginea trotuarului și respiră adînc, îl mai atinse o privire, o scăpărare, un surîs domol, apoi poarta se închise în urma femeii.

György se oprise în marginea trotuarului și respirase adînc. În urmă cu un ceas, totul i se păruse în jur șters și zadarnic. Iar acum, mirosul prafului stropit și măturat de pe bulevard era parfum, tramvaiul ponosit ce străbătea virajul șinelor scrîșnea o melodie plăcută, iar smalțul galben și vișiniu al automobilelor picura culorile optimiste ale vieții colcăitoare în vălmășagul bulevardului. Împrejurul său vibrau zgomotele vieții sănătoase.

Magazionerul se ivi şi el de undeva. Văzuse totul, pe Veresy Ilona o cunoştea de pe scenă şi era nespus de fericit. Îl conduse pe prietenul său distins în localul doamnei Pácsek.

— Un prînz extra, doamnă Pácsek, în onoarea domnului scriitor. Aşa să te uiţi la el, doamnă Pácsek, la distinsul nostru musafir, ca la unul care a curtat o vestită actriţă...

Doamna Pácsek servi prînzul extra, cîrnaţi cu linte, mîncare pe care vîrtejul războiului o măturase de mult de pe toate listele de bucate ale puterilor centrale. Muncitorii terminaseră masa, cel cu pămătuf la pălărie îşi umplea ciubucul lung şi îi explica cuiva şansele războiului.

— La fabrica de cartuşe a descins azi comisia statarială, făcu pe nepusă masă unul din muncitori.

— Nu le strică nemernicilor, croncăni cel cu pămătuf la pălărie.

— Ce socoteşti dumneata nemernicie?

— Ce? Scoase de sub masă ciubucu-i lung şi, dirijîndu-l către nasul muncitorului, trase vîrtos din el. Să-şi încapă în piele, asta e. Ce mai vor? Aud? Să pierdem războiul? Asta vreţi? Bine-înţeles, s-au înţeles cu antanta... Nemernicie. Te rog să iei la cunoştinţă că e curată nemernicie. Na.

Unul din muncitori îşi răsucea chinuit gîtul în guleru-i moale şi destrămat. Celălalt, care era maistrul unei mari tipografii, spuse încetişor:

— Să lăsăm asta. Domnii nu ne înţeleg.

— Pe dracu! — ripostă cel cu pămătuf la pălărie. N-avem ce învăţa de la dumneavoastră. Ai auzit? Ce-ar putea învăţa un element cult din burghezie de la un strungar sau tinichigiu? Ce? Algebră? Latină? Fizică?... Hahaha... Dă-mi un şpriţ, doamnă Pácsek.

Discuţia se învenină de-a binelea, cel cu pămătuf la pălărie bombarda furios şi indignat poziţia şubredă şi lipsită de apărare a celor doi maiştri. György se juca cu cocoloaşe mărunte de pîine. Nu ridică măcar capul, în timp ce rostogolea încoace şi încolo cocoloaşele şi asculta discuţia. Într-un tîrziu interveni şi el.

— Ceea ce spui dumneata, domnule, n-are nici un sens. Şi e foarte trist. E cît se poate de tipic şi de descurajam.

— Ce? Cum e tipic? Ceea ce spun eu... dumneata socoteşti că e tipic?

— N-o lua ca o jignire. Vroiam doar să definesc un simptom general. Ne-am dat capul cu chirie la potroacări găinari şi la generali. Şi consimţim fericiţi ca ei să gîndească în locul nostru.

Cel cu pămătuf la pălărie îşi depuse furios paharul fragil, cu picior subţire. Privirile lui prinseră să-l examineze, cu o expresie schimbată, pe Baltazar. În timp ce pleca, îşi drese de cîteva ori glasul şi mormăi ceva, semnificativ, către doamna Pácsek.

Seara, cînd György intră din nou la birt, întîlni în uşă o patrulă militară.

— Sîntem poliţia comenduirii, i se spuse scurt. Ne urmezi la comandament.

Fu reţinut la comandament pînă a doua zi, apoi se încheie un proces-verbal. Acuzaţiile celui cu pămătuf la pălărie se dovediră a fi exagerate, aşa că îl eliberară către seară. Trecînd pe o stradă tăcută din cartierul iosefin, ridică privirile către poarta clădirii de lîngă el şi citi fără interes numele străzii aflat deasupra numărului de casă.

Pe strada aceea locuia Ilona... Da, cu patru numere mai încolo, în clădirea aceea nouă, cu patru etaje, pe lîngă care trecuse adineauri.

Se întoarse. Urcă scara şi sună la uşa apartamentului actriţei. Un bărbat slab şi înalt scoase capul din anticameră. Îl examină pe Baltazar cu o privire penetrantă şi îl întrebă sec pe cine caută.

— Pe domnişoara artistă...

— Soţia mea a plecat înainte cu cinci minute de acasă...

— O caut pe Veresy Ilona, zise György, spre a lămuri neînţelegerea.

— Repet, a plecat de acasă... Îi aduci vreun mesaj?

Camerista aprinse tocmai în clipa aceea lumina în antreu. György privi îndelung în tăcere faţa neprietenoasă şi lipsită de căldură a bărbatului din prag.

— Nu, n-am adus nici un mesaj, răspunse pe un glas surd. Doream să-i vorbesc eu însumi...

Se răsuci pe călcîie şi coborî încet scara.

Jos, pe trotuarul bulevardului, se opri din nou. Privi îndurerat, cu inima grea tramvaiele, birjele dărăpănate care abia se tîrau, circulaţia spasmodică şi încetinită a oraşului, care semăna cu pulsul muribundului, din ce în ce mai rar

şi mai slab. În fața magazinelor goale, se înghesuiau, în rînduri de cîte doi, oameni ponosiți. Domnea aici foametea şi mizeria. Îşi impuse să se gîndeasca la asta, repetă chiar cu glas tare fraza, totuşi respirația îi rămase greoaie, iar gîndurile îi zburătăceau amețite.

— Piotruşca Chirilovici, ce părere ai? — se întrebă el, cu hazul său dintotdeauna. Nălucire... Frenezie... Nu-i aşa?

Luă hotărîrea ca, înainte de a se stabili definitiv la Pesta, să se întoarcă pentru cîteva zile la maică-sa şi la soră-sa.

X

Aflînd de sosirea lui, Csermely se năpusti fericit să-l întîmpine. Alergă cu sufletul la gură, aproape să se ia la întrecere cu trenul care intra în gară.

— Piotr Chirilovici! gîfîi el către prietenul ivit în uşa vagonului. Fugea pe lîngă trenul ce-şi încetinea mersul şi îşi azvîrlea în aer şapca de ciclist, decolorată. Ai aflat... ai aflat că sînt căsătorit?

György abia izbuti să se desprindă din îmbrățișarea lui. Pe drum, conțopistul îi împuie capul cu Soniuşca şi cu teribila fericire de care avea parte alături de fermecătoarea Soniuşca. Față de poezie, Soniuşca nu prea manifesta respectul cuvenit, cu toate acestea era o femeie voinică, puternică, de-o rară bunătate, cu sînii senzual planturoşi, cu umerii rotunzi, etcetera.

— Etcetera, repetă el, cu un guițat semnificativ, cînd îşi dădu seama că György nu acordă destulă atenție farmecelor discrete la care făcea aluzie acest etcetera.

Porniră pe jos către oraş, şi drumul lor trecu pe lîngă „Grand Café". În vitrine şedeau oameni, în fața porții hotelului, în soarele călduț de mai stăteau, de asemenea, cunoscuți. Din sediul asociației culturale „Mănuşa" se mai iviră vreo cîțiva. Îl examinară încă de departe pe György şi maxilarele lor tresăriră, spre a da naştere unui rînjet curios, iscoditor şi plin de satisfacție. Unul îşi izbi fruntea de geamul vitrinei cafenelei cum se uita după el. Cineva îşi ridică bastonul şi îi făcu semn în felul acesta să se oprească. Era un om mai în vîrstă şi, după ochelarii groşi, avea nişte ochi mari, de cal.

— Se vorbeşte acolo — şi arătă cu bastonul către cafenea — că ai fi făcut o poznă... Îşi ridică de mai multe ori bîta, încurcat, arătă cu nasu-i subțire şi înfundat către cafenea. Mi-au spus... he-hehe... ei, nene Macskásy... întreabă-l de ce îşi încheie gulerul de la manta pînă şi pe-o vreme de primăvară ca asta?... Sau o fi aşa de mîndru de gradul pe care-l are, încît n-are de gînd să-l arate nimănui?

György zîmbi şi îşi descheie mantaua fără vorbă. Pe cînd era elev, visase mult timp să devină ofițer şi să-şi facă odată intrarea în piața orăşelului, să preia comanda asupra lui cu prilejul vreunei greve sau al vreunei rebeliuni, călare pe-un cal alb arab, cu coada lungă, în fruntea unei cete ridicînd nori de praf sub copite. Îşi aduse aminte cît de frumoasă îşi imaginase această intrare. Intrarea se nimerise a fi însă cu totul alta, cu toate acestea străbătu piața cu paşi uşori şi liniştit pe dinăuntru. Conțopistul îl întrebă nedumerit:

— Care va să zică e adevărat, Piotruşca?... Ai fost degradat cu adevărat?

Romancierul laureat Csziszlik Olivér făcuse aluzie, în gazeta locală, la cele întîmplate, însă cu multă prudență; dăduse tîrcoale, fără a pomeni vreun nume, senzației neobişnuite, cum că un oarecare, legat odinioară prin anumite fire de gazetă, s-ar fi făcut vinovat de o faptă ruşinoasă împotriva patriei, pentru care şi-a luat pedeapsa cuvenită...

— Vino, porumbelul meu... îl luă de braț conțopistul. Soniuşca mea arde de nerăbdare să te cunoască... Azi ne vom inaugura samovarul... Te aşteaptă un ceai veritabil... şi-a îmbrăcat rochia de mătase în onoarea dumitale... a făcut rost de ceva bani... ascultă, Piotruşca... în cinstea dumitale şi-a scos de la amanet lănțişorul şi brățara... Ce-ai de spus, Piotruşca Chirilovici? Ce părere ai?

— Doamna Sonia e din cale-afară de amabilă că le-a scos de dragul meu, rîse Baltazar.

— Nu-i aşa? — făcu Csermely, agățîndu-se fericit de cuvintele prietenului său.

György examină curios fața scofîlcită a conțopistului. Marea fericire îl cam jigărise. Gulerul i se destrămase şi se lăbărțase definitiv. Şnurul subțire, folosit la tivirea rochiilor de damă, pe care şi-l legase într-un nod mic sub omuşor, simboliza cravata. Se neglijase irevocabil bietul băiat, şi nu

era greu să prevezi că n-are să se mai aleagă niciodată dintr-însul un gentleman britanic.

— Complimente doamnei Sonia — spuse György, pătruns de milă — şi roag-o să-mi rezerve atenţia şi ceaiul ei pentru o altă ocazie.

— Cum se poate una ca asta, Piotruşca?... Dumneata nu vii la noi?

— Întîi mă duc acasă la mama, Csermely...

— La mama, Piotruşca? Ai spus, la mama?

György încuviinţă din cap rîzînd. Conţopistul răsuflă adînc.

— Tii, Piotruşca, e un mic necaz, făcu el şi se scărpină repede în creştet. E o măruntă piedică, Piotruşca... Fiindcă mama dumitale... a murit. Nu ştiai, Piotruşca? A fost îngropată acum două săptămîni...

Pe faţa lui György nu se stinsese încă rîsul. Se opri şi privi în gol. Apoi se întoarse şi se uită împrejur. În poarta unei case zări o piatră mare rotunjită. Se tîrî pînă la poartă şi se aşeză pe piatră. Mîna i se ridică şovăind de pe genunchi şi îi căută fruntea. Apoi îşi scoase capela. Doamne, se gîndi el, simţind că-l lasă puterile. Pe drum treceau nişte pui de bivoli neîndemînatici şi fragili. Poate că nu aveau nici trei zile încă, crupele lor cu oasele teşite ascuţit le bătea vîntul într-o parte.

György îi urmări cu privirile fixe. Trecură oameni pe acolo şi se uitară la el... Doamne, se gîndi el, simţind în fiecare părticică de trup o durere arzătoare... Îşi descheie maşinal tunica, apoi cămaşa. Prin deschizătura cămăşii pătrunse vîntul şi soarele de mai pe pieptu-i gol. Pe mînă îi picurară lacrimi.

— Dar soră-mea, Csermely? — întrebă în şoaptă.

— E acasă, Piotruşca. E acasă.

György porni către casă. Conţopistul păşea turuind lîngă el. Nu-l vedea şi nu-l auzea. Ieşiră din oraş, şi György nu băgă de seamă neaua florilor pe ramurile castanilor din marginea drumului, salutul şuşuitor al plopilor înalţi, ultramarinul înfiorat al bălţii cu raţe sălbatice de lîngă cărămidărie, coasta dealului tunsă, pe a cărei creastă creştea falnic un pîlc de ulmi întunecaţi, semănînd cu nişte ţepi uriaşi de barbă. Umbla printre toate acestea, drumul spre casă, pe care îl revăzuse de atîtea ori în gîndurile sale, devenise

realitate, şi el călca acum pe el mut, cu capul în pămînt. Conţopistul îl opri pe culmea dealului, ca să-şi tragă sufletul.

— Şi maică-mea a murit astă-iarnă, spuse el, ronţăind o sfeclă de zahăr. Soniuşca mea era tare supărată pe ea că n-a venit la nunta noastră... Bîrfeli femeieşti, Piotruşca... Să nu le dai crezare.

Tăcerea îndărătnică a lui György îl amuţi şi pe el. Abia în apropierea satului îşi mai aduse aminte de ceva.

— Spune-mi, Piotruşca, e adevărat că franţujii cînd se vaită spun „olalà“?

În sat, nu departe de casa părintească, în mijlocul drumului şedea un cîine, rezemat în picioarele-i dinapoi, şi îi privea, încreţindu-şi fruntea cafenie, pe cei doi care se apropiau.

— Ia te uită, Piotruşca, Pagat a ieşit în întîmpinarea dumitale.

György se opri şi ridică ochii la cîine. Pagat întinse capul, apoi se apropie, pe încetul, cîţiva paşi. Se uită la György. În ochii lui se aprinse deodată o vîlvătaie dementă, apoi se aruncă scheunînd, plîngînd, îmbătat de fericire asupra stăpînului său. Bucuria aceasta nemăsurată părea nespus de strîmbă, de dureroasă. György se aplecă şi prinse cu gingăşie urechea catifelată a prepelicarului în palma sa, apoi îi mîngîie creştetul.

— Aşadar, s-a prăpădit sărmana? — întrebă el cu glasul gîtuit.

În poarta dărăpănată şi putrezită stătea ofilita, cu ochii înlăcrămaţi, sora sa. Se îmbrăţişară şi, prinzîndu-se de mînă, intrară în casă, plîngînd domol...

IX

Zilele se scurseră la început triste, apoi alinarea veni şi ea pe încetul. Soră-sa conducea prăvălioara, cu toate că marfă abia dacă se mai găsea într-însa; tutunul, petrolul, zahărul, condimentele, toate se isprăviseră, şi ele nu mai puteau fi înlocuite, fiindcă nici în oraş nu se mai găseau. Cu toate acestea, motive de îngrijorare nu existau, odată ce banii aveau să le-ajungă încă multă vreme. Banii trimişi acasă de György fuseseră strînşi cu grijă de maică-sa într-o cutie, după înmormîntare primiseră şi de la asigurări cîteva mii de coroane, încît, cu oarecare economie, puteau aştepta fără griji apăsătoare sfîrşitul războiului şi îmbunătăţirea situaţiei în care se aflau. Se petrecu ceva între timp, de natură să sporească încrederea lui György în propriile sale puteri. În grajdul cald, unde fusese cazat, pe frontul francez, îşi împărţise culcuşul, într-o noapte geroasă de iarnă, cu un străin, care, rătăcit în toiul nopţii şi dîrdîind de frig, primi cu recunoştinţă invitaţia lui György. A doua zi, cînd se despărţiră, străinul, îmbrăcat pe jumătate civil, pe jumătate militar, îi lăsă lui György cartea sa de vizită şi îşi luă rămas-bun de la el cu o afecţiune sinceră.

— Dacă vei avea vreodată nevoie de ceva — spuse el — să mi te adresezi fără şovăire. Voi face pentru dumneata tot ce-mi stă în puteri.

Era proprietarul şi redactorul-şef al unui ziar din Pesta. György dădu acasă peste cartea lui de vizită. Dintr-o ladă prăfuită, în care îşi ţinea manuscrisele şi alte lucruri, scoase cîteva din nuvelele sale şi le trimise redactorului-şef la Pesta, însoţite de cîteva rînduri. Nu trecură nici două săptămîni, că Csermely dădu buzna în casă, ud leoarcă de

năduşeală şi fluturînd în mînă, cu o însufleţire nemărginită, un ziar.

György mai scoase din ladă cîteva din scrierile sale, trimiţîndu-le şi pe acestea la Pesta. Apărură în curînd şi ele. Csermely făcea din ce în ce mai des drumul pe jos pînă în sat, dîndu-i ştiri cu o bucurie strălucitoare despre efectul neobişnuit produs de nuvelele lui Baltazar. Cei de la „Mănuşa“ erau de părere că György îl mituise în vreun fel pe redactor. Csiszlik Olivér declarase ritos, în faţă la „Grand Café“, că e vorba de nişte mărunte compilaţii neînsemnate: ziarele din capitală, îndeosebi acum, cînd întreaga atenţie se concentrează asupra războiului şi a politicii externe, nu sînt prea preţioase în alegerea umpluturii literare. La unul din debite, ziarul fu bătut în cuie în faţa uşii, iar numele lui György subliniat cu creion albastru. György trebuia să vină în oraş, ca să dea o raită în rîndurile invidioşilor şi binevoitorilor săi. Soniuşca... O, Soniuşca îl aştepta şi ea...

György îşi aprinse pipa (era o pipă scurtă, pe care o cumpărase la Strassburg) şi clatină tăgăduitor din cap. Lucra la un roman, nu-l atrăgea oraşul. Mai ales nu spre a culege laurii succesului scrierilor sale. Ele nu erau decît firimituri, nu prea era îneîntat de ele.

Masa lui se afla în fundul curţii, lîngă o tufă de iasomie; lucra adeseori acolo pînă în tîrziul nopţii, la lumina unei lămpi cu abajur. Cînd îl furau gîndurile, degetele i se jucau distrate cu bobiţele ce apucaseră să se coloreze ale strugurilor, care se legănau lîngă masa sa. Soră-sa şedea adesea în apropierea lui, privind în tăcere, cu o mirare mută, fruntea senină şi bărbătească a fratelui său, dincolo de care se înfiripau idei pe seama a mii de cititori. Abia îşi cunoscuse fratele pînă acum, abia îl văzuse altfel decît sub înfăţişarea lui fizică, împiedicîndu-se, ca toţi cei săraci, de obstacolele grijilor şi insucceselor. Dăduse rareori pe acasă şi nu prea fusese vorbăreţ, nu se putea lăuda nici cu vreun cîştig sau cu niscaiva succese morale, surîsu-i dureros prevestea un viitor lipsit de perspective. Acum, că îl fertilizase un torent roditor, înflorise şi devenise comunicativ. Soră-sa îl asculta uimită. Şi dacă, în timp ce îl urmărea în tăcere, îi venea somnul pe gene, se ridica tiptil de lîngă masă şi se ducea în vîrful picioarelor la culcare, ca nu cumva să-l deranjeze pe György în munca lui.

Într-una din zile, soră-sa conduse la masa lui o femeie tînără, care roşise toată. György, care lucra în cămaşă, îşi puse îndată haina şi cercetă curios trăsăturile feţei cunoscute.

— Oare să mă fi schimbat aşa de mult, György? — întrebă femeia zîmbind.

— E Molnár Anna, spuse soră-sa.

György o privea, nevrînd să-şi creadă ochilor. E cu putinţă? Să fie chiar Molnár Anna? Cea pe care el o purtase încă nu de mult în braţe, pînă acasă?

O prinse de mînă şi o pofti să se aşeze lîngă el.

— Te-ai măritat cumva?

Molnár Anna închise ochii şi dădu din cap. Apoi şi-i deschise iar, îşi adună tot curajul şi înfruntă privirile lui György.

— Nu, făcu ea stins. Nu m-am măritat.

Apoi schimbară vorba. Vorbiră despre oraş, despre război, despre György şi despre ziare. Fata citise povestirile lui György. Era nespus de mîndră că îl cunoştea personal şi că se jucaseră împreună în albia pîrîului... Îi plăceau foarte mult cărţile, însă citise puţin şi ele erau pline de atîtea cuvinte străine, cărora nu le cunoştea înţelesul! György se duse repede în casă, de unde se întoarse cu cîteva cărţi.

— Cu astea trebuie să începi. Pe urmă notează cuvintele pe care nu le înţelegi, ţi le explic eu cu dragă inimă. Ai să-mi spui cum ţi-au plăcut cărţile.

Cînd sora lui György plecă şi ei rămăseseră singuri, Molnár Anna spuse încetişor:

— Am venit, György, fiindcă vreau să învăţ de la dumneata... Sînt aşa de neştiutoare... şi aş vrea să ştiu atîtea... Ştii că nici măcar la Pesta n-am fost încă?... Iar dumneata ai umblat şi la Viena...

Stătură mult timp de vorbă. Mai tîrziu, fata se pregăti de plecare. Prinse mîna lui György, şi gestul ei putea fi chiar o dezmierdare, apoi, ferindu-şi privirile, întrebă moale:

— Dumneata n-ai aflat, György? Nu ţi-a spus nimeni?

— Ce să-mi spună, Anna?

Fata întoarse faţa palidă către György. Pe genele ei tremurau lacrimi:

— Am un copil...

— Băiat sau fată? — o întrebă György cu o lejeritate încurajatoare.

— Băiat, îl cheamă István... ca pe tatăl său.

— Aşadar, pe tatăl său îl cheamă István. Şi mai cum?

— Majthényi István, răspunse fata, şi buzele i se strînseră cu răceală.

În privirile lui György scăpără un fulger. Privi îndelung faţa chinuită a fetei. Apoi îşi aprinse pipa. Şi mai strînse o dată mîna fetei.

— Să vii oricînd la noi, fără teamă. Poţi veni chiar în fiecare zi. Am să-ţi citesc şi romanul meu. Vom discuta despre el. Dumneata ai să-mi spui ce-ţi place, iar eu ceea ce nu-mi place...

Din ziua aceea, Anna veni zilnic la György. Din oraş, unde petrecuse iarna cu copilul ei, se înapoiase la maică-sa, în sat. György îşi petrecea orele de după-amiază citind, culcat. Orele acestea le consacră acum Annei. Nu erau nişte lecţii de cultură şcolară, ci conversaţie, joacă, scurte voiajuri în peisajele policrome ale spiritului. Anna îl asculta cu ochi scăpărători. Însemna într-un carneţel cuvintele necunoscute întîlnite în lecturile ei, gîndurile proprii, îndoielile şi nedumeririle ce se iscau într-însa în legătură cu cele citite. Uneori, sora lui György asista şi ea la aceste discuţii, îi asculta în tăcere, apoi, aruncînd o privire gingaşă fratelui său, pleca neauzită, aşa cum venise. Despre Majthényi nu vorbi nici unul. György n-ar fi fost bun psiholog dacă n-ar fi fost în stare să citească în sufletul fetei. Setea ei spirituală avea şi ea o cauză înduioşător de simplă şi de clară! Se prefăcu însă că nu observă nimic. Îl lega de fată o profundă simpatie, şi nu vroia să-i zgîndărească rana. Se prefăcu a-i da crezare că vrea să-şi găsească o slujbă sau să se angajeze lîngă copii, la vreo familie mai bună, iar orele acestea însemnau pentru ea un fel de curs de pregătire. Într-una din zile, György aduse vorba de copil. Îşi exprimă dorinţa de a-l vedea pe băieţel. Anna roşi toată şi privi îndelung faţa binevoitoare, senină, a lui György.

— Credeam că nu doreşti să-l vezi, mărturisi ea.

— De ce-ai crezut asta? — întrebă György surprins.

— Din pricina tatălui său... Ştiu că eşti foarte supărat pe el...

— Eu nu sînt supărat pe nimeni, Anna...

Fata îşi ridică marginea rochiei şi se duse în fugă după copil. György îl luă în braţe pe băieţel. Nu ţinuse niciodată un copil în braţe. Examină mirat obrăjorii curaţi, dolofani

ai băieţelului, năsucul lui neverosimil de mic, buzele minunat desenate, de mărimea unui degetar, ochişorii vii şi albaştri, rostogolindu-se neastîmpăraţi în orbite, şi avu senzaţia că ţine în braţe un mărunt animal încîntător şi neputincios. Soră-sa îi privea în tăcere din prag, şi spuse încet:

— Ar trebui să te însori, György.

Să se însoare? Găsi ideea nemaipomenit de hazlie. La lucrul acesta nu se gîndise încă.

Seara îşi aprinse pipa şi privi îndelung flacăra lămpii cu abajur. Pagat se ivi pe încetul de sub masă, îşi rezemă botul de marginea mesei şi se uită la stapînul său. În felul acesta îi dădea de înţeles că ar vrea să stea de vorbă. De astă dată, György nici nu-l băgă în seamă. Se gîndea la actriţă. Dacă i-ar fi putut fi soţie? Îşi aduse aminte de prima lor întîlnire. „Sînt un încăpăţînat — îşi spuse el cu amărăciune — ar fi chiar timpul s-o uit."

Către mijlocul verii termină de scris romanul. Îl trimise la Pesta şi ziarul începu să-l publice după cîteva săptămîni.

Csermely se năpusti pe poartă asudat, dar glorios. Venea în fiecare săptămînă, în ultima vreme mai potolit, mai puţin zgomotos, ca şi cum cineva i-ar fi pus surdină pe coardele vocale; însă apariţia romanului era un eveniment atît de grandios, încît îşi regăsi, datorită lui, prospeţimea clocotitoare şi elanul zburătăcitor.

— Hohahahu, Petar Chirilovici! — hohoti el cît îl ţinea gura, oprindu-se în poartă. Cu o mînă ridică spre cer pălăria-i de paie înflorată, în cealaltă strîngea un uriaş afiş mîzgălit cu cerneală albastră şi lipit pe un carton. Creator măreţ al patriei mele, bine-ai venit spre fericirea acestei sărmane ţări... Iată placa memorială...

Pe placa memorială se putea citi următorul text, scris cu litere strîmbe:

PST! OPREŞTE-TE O CLIPA, CĂLĂTORULE!

Află că aici s-a născut, a trăit, şi-a desfăşurat aripile

şi a fluierat

BALTAZAR GYÖRGY

prietenul lui Csermely,

pînă cînd, urîndu-i-se de faptul că umblă

atît de puţini semizei pe-acest pămînt, ne-a tras

un picior în spate şi s-a mutat în Parnas.

Atîrnă afişul pe poartă, apoi apucă însufleţit mîna lui György.

— Organul meu olfactiv nu m-a înşelat, Piotruşca!... Ştiam... am ştiut-o... o visasem...

Faţa îi era palidă, dar din gîtlej îi izvorau sunete însufleţite.

— Ce face doamna Sonia? — se interesă György îngîndurat.

Soniuşca?.. Ah... O fiinţă binecuvîntată, absolută... Plină de temperament, de vitalitate... Ce fericire!... Da... Sînt nemaipomenit de fericiţi... Numai György de-ar veni odată la ei... De ce nu vine?... Soniuşca dezaprobă oarecum această prietenie a lor... Da, da... Se interesează mereu: cine este prietenul ăsta al tău, cu numele de Baltazar? Ei? Cine e?... Ce mă tot fudulesc cu el atîta?... Dacă n-ai fi aşa de idio... mai bine zis... de n-ai fi... spune ea... de n-aş fi atît de miop... ei bine, da.... ai vedea, în sfîrşit, că prietenul tău, vestitul Baltazar... da... puţin se sinchiriseşte de noi... aşa zice: sinchiriseşte... Bună, nu-i aşa?... Dialect. Provincialism... Are un fel de a vorbi cam popular... nu se prea ridică la nivel literar... O, dar încolo e o femeie binecuvîntată, absolută...

Se aşezară în tîrnaţul casei şi György îi relată prietenului său vizita pe care i-o făcuse părintele Izidor. Cîte reproşuri copilăreşti şi înduioşătoare: amice, să-l laşi atîta timp fără un răvaş scris, cît de scurt, pe bătrînul dumitale prieten! Iar acu, aflat acasă de mai multe luni, nici prin gînd nu-i trece să ciocănească la uşa solitară a bietului preot... Războiul... o, da... citise şi el: mitraliere, aruncătoare de mine, atacuri cu gaze... György suferise şi el, nu-i aşa?... Şi, cu toate acestea, cum s-au purtat cu dînsul?... S-a întors acasă bolnav, invalid aproape, bietul de el, şi pe deasupra au să-l şi închidă... De ce l-o fi îndrăgit aşa de mult preotul?... Pe front, lîngă trupul răcit al lui Frost, rostise un fel de oraţie sentimentală... Spunea că pe el nu-l iubeşte n i m e n i. Îndrugase nişte nerozii exagerate, fiindcă, iată: preotul, soră-sa, Csermely... cînd eşti iubit de trei persoane, nu mai ai de ce să te plîngi...

În timp ce vorbea, băgă de seamă că privirile conţopistului alunecă înspre fundul curţii. Din cuptorul scund de cărămidă,

slujnica scotea tocmai o pîine rumenă şi rotundă. O stropi cu apă şi o aşeză pe marginea tîrnaţului.

— Piotruşca — zise mai tîrziu conţopistul în şoaptă şi îşi pironi încurcat privirile în pămînt — aş avea o propunere... Da... ascultă... Dă-mi o bucată de pîine... o bucăţică doar... Am uitat să iau una cu mine...

György privi faţa palidă, copilăroasă a prietenului său. Zări în jurul frunţii nişte pete de culoarea mărului verde, pe urechi se vedeau urme întunecate de sînge. Sub pomeţi, obrajii i se surpaseră, făcînd găuri. Cum se schimbase! Şi ce dezordonată îi era îmbrăcămintea, cît de neîngrijită întreaga ţinută! Pantalonii, jalnici, pantofii, zdrenţe.

— Ce-i cu dumneata, Csermely? — întrebă Baltazar consternat.

Conţopistul făcu speriat un gest de lehamite. Nimic, Piotruşca. Chiar nimic. Oleacă de lipsă de combustibil. Dacă ar analiza mai temeinic situaţia, ar putea afirma chiar că nu i-e foame. Acţionează doar obişnuinţa într-însul.

György îl duse în casă şi îi dădu de mîncare. Omuşorul conţopistului prinse să se zbată exaltat şi înveselit. Înfuleca cu lăcomie şi la repezeală, în timp ce trăgea cu coada ochiului către uşă, de parcă s-ar fi temut că ar putea cineva să intre pe neaşteptate şi să-l surprindă mîncînd. După prînz, György îi aduse nişte pantaloni şi o pereche de ghete.

— Îmbracă-te, Csermely. Nu poţi umbla în halul ăsta.

Conţopistul căscă ochii mari. Oare Piotruşca îl socoteşte un crin sălbatic? Ce?... Ce cusur au veşmintele sale, dacă nu-i cu supărare?

— Pe urmă, eşti chiar convins că-mi sînt pingelele găurite? — întrebă el plin de demnitate.

Seara, cînd să plece, György îi dădu nişte bani. Conţopistul avu şi de astă dată scrupule. Nu era de acord cu asemenea dărnicie de nabab. Ce rost, ce scop o fi avînd? Bani! Ce sînt banii, de fapt?... Şi, făcînd abstracţie de toate, e obligat să-i comunice lui György, că oricît s-ar strădui, nu-i mai poate fi de vreun folos... S-a isprăvit cu dînsul...

— Ce-ai spus?

— Am onoarea, Piotruşca... N-am spus nimic... M-a luat gura pe dinainte... Am onoarea... Soniei să nu-i sufli o vorbă... Îmi promiţi?

György privi îngîndurat în urma lui. Ce i s-o fi întîmplat bietului băiat?... Şi Soniuşca!... Îşi aminti că auzise de la cineva un lucru cît se poate de trivial despre Soniuşca... Conţopistul avea dreptate, nu e frumos din partea lui că nu le-a făcut încă o vizită.

La sfîrşitul săptămînii veni şi Molnár Anna. Petrecuse cîteva zile la oraş. Era mai tăcută ca de obicei, îşi plimba ostenita privirile pe creasta plopilor.

György se purtă gingaş cu ea, îi dezmierdă mîna.

— A sosit?

— Cine? — tresări fata.

— Cine altul decît cel la care te gîndeşti, Anna. Majthényi.

Molnár Anna privea plopii şuşuitori, legănaţi de vînt.

— A sosit, György, răspunse ea într-un tîrziu. Sînt două săptămîni de cînd e acasă.

Tăcu şi îl privi cu ochi înlăcrimaţi pe György.

Îl iubise cîndva pe György. Visase la el ani în şir, simţămintele ei abia înmugurite, dorinţele-i nelămurite împletiseră în jurul persoanei lui vesele un curcubeu glorios. Îşi dădea de astă dată seama că îl trădase. Îi fusese necredincioasă, îl părăsise.

— Îl iubeşti încă? Mult? — întrebă György.

— Nu te supăra, György, îmi vine greu să vorbesc despre asta.

— Nu bănuiam. N-ai vrea să-mi destăinuieşti de ce?

Anna îşi feri privirile. Îşi şterse nasul cu batista şi se uită peste gardul viu către mirişti. György prinse s-o îmboldească.

— Fiindcă eu, György... eu te-am iubit... pe dumneata te-am iubit.

Sprîncenele lui György se arcuiră a mirare. Îşi umflă pieptul şi, cu degetul arătător, şi-l împunse vîrtos.

— Pe mine?

Anna îşi pironi tulburată privirile în pămînt. Cu vîrful ghetei împingea încoace şi încolo un sîmbure de piersică.

— Da.

— Pe omul din faţa dumitale, Anna? Pe Baltazar György?... Oare nu e o greşeală la mijloc?

— Nu.

György scoase vesel un fluierat uşor.

— Asta n-o ştiam... Şi mi-o spui abia acum, cînd vorbeşti despre asta la timpul trecut?

Ieşiră pe poartă şi aşteptară să treacă turma de oi ce se înapoia de la păscut, apoi porniră pe ulița satului către biserică. De pe balconul năpădit de tufe de liliac al castelului, doamna Csornai îi urmări cu priviri curioase.

— Nu-i aşa, György, că te-a jignit adînc? — îl întrebă fata, revenind la Majthényi.

Stăteau pe drumeagul de cîmp, între pîrtiile cu luciu gras lăsate de care. György nu răspunse. Se uita la Anna. Găsea că fața ei e mult mai vie şi mai caldă decît fusese în urmă cu ani, cînd o văzuse ultima oară.

— Cum s-a întîmplat, Anna? — vru el să ştie, eschivînd întrebarea fetei.

Anna prinse să-şi desfacă ruşinată şi pe încetul, luptîndu-se cu ea însăşi, calabalîcul mărunt, în care îşi ascunsese mîhnirea. Povesti prima lor întîlnire, bătăile speriate, de panică, ale inimii sale, visele crescute în voie, ca trandafirii sălbatici neretezați, a doua întîlnire după mult timp şi spaima ei cînd aflase numele adevărat al lui Majthényi. Urmaseră după asta chinurile neputincioase... Dumnezeule, ce poate şti, ce poate gîndi într-o asemenea învolburare dogorîtoare o fată de la țară, neştiutoare şi fără experiență? Se plimbau pe un drum pietruit, şi ea mergea, mergea alături de bărbat, cu privirile încețoşate, ațintite înainte... Zile, săptămîni, luni în şir se simțise răscolită de privirile strălucitoare, oglindind frumuseți necunoscute, ale lui Majthényi. Pe urmă, îi vorbi despre pavilionul grădinarului moşiei, unde Majthényi o luase cu dînsul într-o după-amiază de mai. Ferestrele pavilionului erau umbrite de iederă... În pavilionul acela cunoscuse fericirea, acolo simțise pentru întîia oară agitația măruntei făpturi ce i se plămădea în pîntec... Cînd copilul se născu, îl încredințară nevestei grădinarului, care luă asupra sa grija creşterii lui... Apoi mai urmară cîteva scrisori, rînduri fără însemnătate... Un inel cu o piatră prețioasă... scrisorile ei, pe care Majthényi le lăsă fără răspuns... Pe urmă, totul se isprăvi. Îşi încheiase menirea... Majthényi se plictisise de jocul lung...

— Iar acum, că s-a întors acasă — zise ea, înnecată în durere — l-am aşteptat zi de zi... Grădinarul s-a dus la el în

două rînduri... La început, Majthényi n-a ştiut despre cine e vorba... „A, Molnár Anna?... Bine... am să vin odată...“

— Şi copilul? — întrebă György. Nici copilul nu-l mai interesează?

— Nu, György, nu-l mai interesează... Pe cînd avea trei luni, grădinăreasa l-a dus la conac şi-a făcut în aşa fel, încît Majthényi să-l vadă... Istvánka era frumuşel, rîdea, gesticula vioi... Majthényi abia i-a aruncat o privire, apoi a strîmbat din nas şi a întors capul...

Merseră mult timp în tăcere, unul lîngă altul. Se înserase şi, pe ulița întunecată, trupurile lor se atinseră de cîteva ori. György simți mireasma parului şi a trupului tînăr, proaspăt al Annei; o amintire tresări într-însul şi, din trecut, răsări în fața ochilor săi silueta distinsă şi fină a actriței.

— Mîine mă duc în oraş, zise el mai tîrziu şi strînse mîna Annei. Trebuie să mă prezint la control medical... Vom mai vorbi, Anna...

Nu pomeni numele lui Majthényi. Dar strîngerea lui de mînă era hotărîtă, glasul îi trăda o sumbră rezoluție.

XII

György urcă a doua zi într-o căruță și se duse în oraș. La examenul medical îl găsiră sănătos; decizia era că urmează a se înapoia la unitate.

În fața cafenelei se prăjeau la soare cîțiva ofițeri. În ușa frizeriei îl salută zgomotos un bărbat în uniformă militară, cu șorț alb în față.

— Tii, onorată redacție... Adînc plecată slugă... Ce surpriză aleasă! Potrivi cu un gest larg prosopul cafeniu în jurul gîtului lui György. Tii, ce minunată surpriză, domnule stegar... Să fie adevărat ce vorbește gura lumii? Am devenit celebri?... Și, cu o mișcare ghidușă a piciorului, care putea fi foarte bine și o lovitură nu prea repezită, îl îndepărtă din preajma sa pe calfa de frizer cu chip de ogar, care se foia în spatele lor, gata să se apuce de treabă, cu briciul în mînă... A se îndepărta, domnule calfă, cu instrumentul mata. Pe domnul stegar Baltazar îl împărtășesc eu cu bărbiereală de clasa prima...

Se întîlniseră în urmă cu doi ani pe front. György se întorcea la regimentul său, Undeva, pe marginea unui drum, zări niște soldați care frigeau slănină; îi era somn, se înfășură în manta și se tolăni printre ei. Îl trezi din moțăială glasul onctuos al lui Strombolinszky.

— *Gestatten Sie, meine hochgeschätzte Herrschaften* *, să prăjesc și eu aci gîsca asta?

Întinse peste capul lui György, către jăratic, o gîscă pe jumătate jumulită, înfiptă într-o țepușă strîmbă. Penele orătă-

* Îmi îngăduiți, prea stimați domni... (germ.).

niei jigărite începură să se pîrjolească, răspîndind un miros înăbuşitor. György vorbi prin despicătura îngustă a mantalei:

— Dumneata, ca frizer, puteai să razi mai temeinic ciuma asta de gîscă. Iar în calitatea dumitale de comandant de pompieri, ar trebui să ştii că, la un jăratic leşinat ca ăsta, n-are sa iasă niciodată friptură din ea.

La glasul superiorului, frizerul tresări şi coborî în bernă mortăciunea capturată. Bucuria lui nu cunoscu însă margini cînd, în stăpînul acelui glas sever, îl recunoscu pe fostul său abonat.

— Gîsca asta e furată, Strombolinszky, rîse Baltazar.

De ce-am tăgădui-o, era furată, într-adevăr. O şterpelise de la un ţăran, care se văicărea cumplit. Mare pagubă nu suferise, fiindcă tot n-ar fi mîncat-o. Dacă un ţăran mînîncă gîscă, argumentă frizerul, sau ţăranul e bolnav, sau gîsca trage să moară. Şi, cum atît ţăranul, cît şi gîsca erau pe deplin sănătoase, n-avea de ce să-şi facă scrupule că ar fi luat bucătura de la gura leahului... În convorbirea dintre ei, care ţinu pînă în zorii zilei, veni vorba şi de căsătoria conţopistului... Ehei!... Fusese o reprezentaţie cît se poate de reuşită. Conţopistul, într-o jachetă de împrumut, mireasa, care îndeplinise înainte funcţia de zînă prin birturi mai de-a treia mînă, în rochie albă şi cu cunună de lămîiţă... Ehei... Străbătuseră la braţ piaţa, sub privirile amuzate ale trecătorilor...

György se duse după-amiază la Majthényi. Pe Majthényi nu-l găsi în camera lui, valetul îl conduse în salon, într-o încăpere spaţioasă, tapisată cu mătase trandafirie, împărţită în două printr-un perete mobil. În salon dădu peste o societate numeroasă. Împrejurul cîtorva mese se juca cărţi, dincolo de peretele de sticlă cineva cînta la pian, iar trei sau patru femei şi bărbaţi mai tineri conversau cu aprindere. György îi cunoştea în mare parte, însă numai aşa cum cunoaşte blajinul pieton aeroplanele care zbîrnîie sus în văzduh: de jos şi în zbor. La una din mese juca baroneasa, împreună cu cîţiva ofiţeri superiori. Era o femeie robustă şi viguroasă, pufăia dintr-o ţigară groasă de foi şi îşi admonesta adversarii de parcă ar fi comandat din şa un întreg batalion. Uneori trăgea cu ochiul la cele două fete ale ei, care, întocmai ca doi elefanţi tineri, se foiau imense, neîndemînatice şi mătăhăloase, împrejurul unui omuleţ chel, cu gesturi vioaie, şi se uitau de sus în jos

la el, ca şi cînd ar fi contemplat un animal mărunt rătăcit la picioarele lor. Se zvonea că, acasă, purtau pantaloni şi se luau la trîntă cu argaţii. Într-un colţ, zări o tînără femeie cu înfăţişare exotică. Era o femeie divorţată, despre care se spunea că, din desele-i voiajuri la Pesta, nu se înapoiază niciodată singură. Nimeni nu ştia de unde îşi pescuieşte amanţii repede lepădaţi, uneori de-a dreptul bizari. Doamnele din oraş, care în faţa acestei imoralităţi fantastice, depăşind cu mult proporţiile locale, renunţaseră la prejudecăţile lor sănătoase, suspinau cu o nostalgie dureroasă la vederea moravurilor, toaletelor şi amanţilor ei. Îi schimba la repezeală. Într-o bună zi capricioasă, poarta grea de stejar a vechiului conac se deschidea larg şi careta închisă pornea către gară. Iar femeia aceasta îşi făcea apariţia la următoarea serată în salonul familiei Majthényi, se cufunda pătimaş în partida de cărţi, fără ca vreodată să pomenească numele bărbatului de la care îşi luase rămas bun, cu buzele poate răcite, poate printre lacrimi bezmetice, pentru totdeauna. Societatea fusese subjugată de această nonşalanţă şi îşi uitase prejudecăţile.

— Arată ca o problemă sexuală, se gîndi György. Stătea şovăitor în uşă, căutîndu-l din priviri pe Majthényi.

O mînă îl atinse pe braţ.

— Cauţi pe cineva cu nişte priviri de inchizitor... Majthényi n-a venit încă acasă...

În faţa lui stătea doamna Csornai. Din ochii ei verzui îşi luă zborul către el un zîmbet intrigat şi fermecător.

Doamna Majthényi se apropie şi ea, cu priviri pline de interes. György n-o cunoscuse, astfel că se prezentă.

— Baltazar?... Fiul meu mi-a vorbit de dumneata, îl întîmpină doamna Majthényi cu o atenţie plină de simpatie. Ştiu, ai fost supărat pe el, în cîteva rînduri l-ai şi atacat...

— Da — răspunse György zîmbind — m-am ocupat de persoana lui. Îmi aleg adversarii cu grijă deosebită.

— Îmi pare bine că ai venit. Sper ca, de acum încolo, să fii prieten al familiei noastre.

— Nu sînt chiar sigur, se scuză György, cu o părere de rău politicoasă.

Doamna Majthényi ridică speriată către el ochii copilăroşi şi albaştri, apoi spuse împăciuitor, cu accentul ei străin şi moale:

— O, ştiu prea bine că soțul meu are alte opinii decît ai dumneata... Însă fiul meu, te rog să mă crezi, te prețuieşte în mod deosebit... Îmi trimite zilnic ziarul în care îți apare romanul...

Ivirea lui György iscă un oarecare interes în rîndurile invitaților. Se îndreptară către el priviri pline de curiozitate. Tinerele baronese îl înconjurară în tăcere, cu un interes sincer. Aşteptau ca el să vorbească şi să facă să scapere una din acele rachete scînteietoare, cu care scriitorii obişnuiesc să-şi amuze cunoscuții. Curiozitatea aceasta plină de aşteptare nu-l duse pe György în ispită. N-avea nici un chef de producții pirotehnice şi, spre dezolarea tinerelor cucoane, o urmă pe doamna Csornai, care îi arătă loc lîngă ea, într-un ungher al salonului.

— O vezi pe nemțoaica aceea tînără? — îl întrebă ea, arătînd către o fată slabă, cu silueta neplăcută şi fața severă. E ziaristă şi nemăritată. Deşi, în ce priveşte al doilea aspect, cred că au avut loc din partea ei tentative contrarii... Scrie articole în ziarele austriece despre probleme feminine... Ce părere ai despre femeile scriitoare?

György răspunse că are, în genere, o părere proastă. Se feresc să spună vreodată ceva...

— Dar despre femei? Despre ele ai aceeaşi părere?

György zîmbi.

— Nu le cunosc. Cred că sînt inaccesibile pentru mine.

Doamna Csornai întoarse interesată capul către el. Apoi îşi aprinse o țigară şi, jucîndu-se cu fumul ei, întrebă pe neaşteptate:

— În ce relații eşti cu Molnár Anna?

Pe György îl surprinse întrebarea.

— V-am văzut de cîteva ori împreună, sună explicația. Credeam că şi dumneata ai observat că fata a devenit tare frumoasă...

— Vreți să spuneți că maternitatea i-a folosit?

— Maternitatea? Nu ştiu... Poate mai curînd dragostea...

Convorbirea fu întreruptă de sosirea lui Majthényi, care aruncă o privire mirată către György. György se ridică.

— Ai timp, domnule Majthényi?

— Poftim, încuviință Majthényi.

Îşi cerură scuze de la doamna Csornai şi trecură în capătul opus al salonului, unde nu puteau fi deranjați.

— Nu ne-am mai văzut de mult, Baltazar, începu conversația Majthényi, arătîndu-i un scaun lui György. Constat cu mulțumire că arăți bine.

— Ești foarte amabil... Se spune că ai fost grav rănit. Îmi pare bine că ai scăpat în cele din urmă...

— Ai fost degradat?

— Da, domnule Majthényi, am fost degradat...

— Am auzit de cele întîmplate... găsesc că e foarte original... De altfel, sînt informat că ai să-ți reprimești gradul.

György ridică din umeri. Nu știa nimic. Apoi își stinse țigara.

— Și-acum, domnule Majthényi — făcu el pe un ton neutru — după ce, conform uzului diplomatic, ne-am încîntat reciproc, e timpul să-i spunem copilului pe nume.

— Poftim, făcu Majthényi curtenitor.

— Numele copilului este István... Molnár István.

Majthényi privi îngîndurat în gol. Apoi scoase alene dintr-un cui de pe perete o mandolină și o așeză pe genunchi.

— Te-a trimis Molnár Anna?

György se încruntă. Privi cîteva clipe iscoditor fața celuilalt.

— Dumneata știi prea bine, domnule Majthényi — spuse el potolit, dar cît se poate de ferm — că nu sînt dispus să-i fac nimănui servicii de curier. Întrebarea dumitale e neavenită. N-am fost trimis de nimeni. Am venit din proprie inițiativă.

Majthényi ciupi coardele instrumentului.

— În acest caz, cum definești cauza care te-a determinat să vii?

György zîmbi.

— Aș putea spune, domnule Majthényi, că am fost mînat aci și de pietate. Pietate față de memoria primei iubiri. De faptul că Molnár Anna mă iubea pe mine pe vremea cînd dumneata ai găsit-o potrivită să ți-o faci amantă. Mi se pare însă că asta sună pentru urechile dumitale prea romantic. Să rămînem așadar la realitate. Am venit aci mînat de curiozitate. Ce ai de gînd cu copilul?

— Și dacă nu vreau să-ți răspund la întrebare?

— N-ai să fii atît de nesocotit, domnule Majthényi.

— Ca acuzat, am dreptul la asta. Şiragul dinţilor lui albi şi sănătoşi scînteie rîzînd printre buzele-i batjocoritoare. Am dreptul să refuz răspunsul, nu-i aşa?

György încuviinţă din cap. Avea dreptul, fără îndoială.

— În acest caz, încă o întrebare, domnule Majthényi. Se poate?

Majthényi îşi zornăi politicos pintenii sub scaun. Poftim.

— Pe cîmpul de onoare ai fost foarte frumos decorat, domnule Majthényi. După părerea dumitale, unde sfîrşeşte cîmpul acesta, unde e hotarul dincolo de care normele strategice ale moralei se modifică şi nu mai e obligatoriu să fii nici cinstit, nici bărbat?

O clipă, privirile lui Majthényi îngheţară. Apoi ciupi din nou strunele mandolinei... Începu să cînte *Barcarola.*

— La ce instrument cînţi? — întrebă el curtenitor.

Buzele lui György se crispară. Trecu un nor peste el. Apoi faţa i se însenină iar.

Răspunse cu indiferenţă că nu cîntă la nici un instrument. Are însă un auz bun şi reacţionează sensibil la orice ton fals.

— Din orice instrument ar fi el scos, domnule Majthényi.

Îşi dădu seama că nu mai are ce căuta acolo. Se ridică, îşi încheie tunica, şi făcu o mişcare scurtă din cap.

— Te şi duci, Baltazar? — întrebă Majthényi cu amabilitate, îmi pare rău, fiindcă am avut o conversaţie foarte vie...

György se întoarse.

— Cred, domnule Majthényi — zise el uşor — că zoologia socoteşte insectele făpturi inferioare fiindcă, în faza de fluture, ele îşi depun ouăle, fără multă gîndire, pe prima frunză întîlnită în cale, apoi îşi iau zborul, fără ca vreodată să fie curioase ce s-a ales de viaţa pe care au produs-o în timpul zborurilor lor de agrement... Era o vreme, domnule Majthényi, cînd doream să-ţi fiu prieten. Eram copil pe vremea aceea... Era o vreme cînd credeam că vom putea fi prieteni. Acum îmi dau seama, domnule Majthényi, că drumurile noastre se vor întîlni doar cînd au să se încrucişeze... Bună seara...

Majthényi se ridică de pe scaun şi se opri în faţa lui Baltazar.

— Stai, făcu el devenind serios. Reaşează-te aci...

— Nu mai avem multe să ne spunem, căută Baltazar pretext de scăpare.

— Dumneata eşti de fapt un om foarte neplăcut, Baltazar. Ştii asta?... Te rog să stai jos... Stai odată, dacă-ți spun... Aşa... Pe deasupra mai eşti şi necuviincios... Da. De ce n-aprinzi o țigară din ale mele?... Poftim, aprinde-ți una... Te-am rugat să-ți aprinzi o țigară... Aşa... Discursul pe care mi l-ai ținut aci şi-a făcut efectul... Ai vrut să mă jigneşti? Ai vrut să mă umileşti? Ai vrut să mă provoci?... Pardon... acum e rîndul meu să vorbesc. Nu te-am întrebat fiindcă aş aştepta răspuns... Ți-am spus, eşti un om tare neplăcut, Baltazar. Atît de neplăcut, încît devii de-a dreptul simpatic. De cînd ne războim unul cu altul? De cînd eşti supărat pe mine? De cînd — sînt aproape două decenii de atunci — ca băiețandru îngîmfat şi prost te-am jignit la vînătoarea aceea... Ar fi timpul ca, în sfîrşit, să încheiem un armistițiu...

— Nu e vorba de mine, domnule Majthényi, îi atrase György atenția, pe un ton sec.

Majthényi făcu un gest larg cu mîna, de parcă ar fi voit să mături toate obstacolele din calea prieteniei lor.

— Ce am de făcut?... Ce să fac cu broscoiul acela?

— Nu e nevoie să te gîndeşti prea mult şi, pe urmă, sînt sigur că-ți vei da şi singur seama.

Celalalt îşi zăngăni serviabil pintenii. Apoi se uită la Baltazar cu o față glumeț îngrijorată. Cum le zice obiectelor acelea... da... scutece... Aşadar, o duzină de scutece... Un leagăn, cu roți de gumă... Aşadar... Ce mai este?

— Născoceşte în sfîrşit şi dumneata ceva, Baltazar...

György zîmbi.

— Ai încercat cel puțin să-l vezi o dată? Cred că, în ce priveşte scutecele, te cam înşeli.

Majthényi îi răspunse că văzuse o dată copilul. O grămăjoară de carne roşcată, cît pumnul, colcăia între nişte pînzeturi albe şi panglici colorate. Pare-se că acela fusese capul pruncului incriminat. La mijloc se vedea o bortă întunecată, din care izvorau sunete pocite, ca din gura puilor de copoi călcați pe coadă. Cele văzute îi jigniseră profund orgoliul de părinte. Să fi contribuit el la o acțiune cu un rezultat atît de şubred? Cu neputință. Fără să mai vorbească de exigențele estetice. E gata să creadă, zise el, că şi fluturele zburătăcitor al lui Baltazar s-a hotărît să-şi continuie zborul datorită unei experiențe similare...

Se uită rîzînd la György.

— Nu fii îngrijorat, Baltazar. Mă predau... Poţi dispune de inima mea de tată... Mîine voi avea onoarea de a-mi vizita fiul. Sper să n-aibă, deocamdată, datorii de onoare... N-ai fi dispus să-mi ţii tovărăşie?

— Despre cine vorbeaţi? — întrebă doamna Csornai, apropiindu-se de ei.

György dădu cuvîntul lui Majthényi, care prinse să vorbească cu o indiferenţă politicoasă despre ceva. Îi privi în tăcere. În ochii şi mişcările doamnei Csornai nu mai zări focul mistuitor de odinioară, neastîmpărul pătimaş, dorinţa de a cuceri şi de a se lăsa cucerită, care scăpăra şi mocnea pe faţa femeii atunci cînd stătuseră pentru prima oară acolo, tustrei, în camera de lucru a lui Majthényi. Ăştia au lichidat, constată György. Privirile lor se întîlneau, din cînd în cînd, sătule şi indiferente. Doar în virtutea inerţiei mai exista între ei o oarecare legătură.

Îi lăsă, fiindcă îl chema doamna Majthényi. Îi arătă cîteva din romanţele ei, rugîndu-l să le traducă în limba maghiară.

În clipa aceea intră în salon prim-medicul. Surpriza pe care i-o pricinui vederea lui Baltazar în acest anturaj îl descumpăni cu desăvîrşire.

— Pregătiţi vreo reprezentaţie de binefacere? — auzi György întrebarea.

Îşi închipuia că gazetarul fusese chemat la conac spre a le fi de ajutor doamnelor la aranjarea unor tablouri vivante şi alte panglicării asemănătoare. György îşi aduse aminte că, în urmă cu patru ani, îi rămăsese dator lui Kléber cu onorariul pentru o vizită medicală. Mîine are să-i trimită banii în tovărăşia unei scrisori frumoase.

Cînd să plece, doamna Csornai îi ţinu tovărăşie. Majthényi îi conduse către ieşire. Pe scări se întîlniră cu batrînul Majthényi.

— Tata... Baltazar, făcu Majthényi prezentările.

Bătrînul îl conduse pe György la lumina unui bec electric. Îl privi ţintă în ochi. Apoi îi prinse mîna şi i-o strînse.

— Îmi place că te-ai încumetat să vii aici. Aşteptam de mult să vii. Aş mai avea o mică discuţie cu dumneata, înainte de a ne părăsi.

— Iazul morii? — riscă György întrebarea, făcînd aluzie la luptele lor de odinioară.

— Iazul şi altele... Te aştept cu plăcere...

Jos, în poartă, doamna Csornai urcă în trăsura. Apoi îi făcu semn lui György să ia loc lîngă ea.

— Sper că mă însoţeşti pînă acasă?

Cu un gest brusc, Majthényi îi opri.

— Ştii, Baltazar, tata e fermecat de-a binelea de persoana dumitale. Am parte de norocul supărător de a mi te da drept exemplu... Ca şi cum un romanciar ar putea fi un exemplu bun... Pe urmă, nu mai sînt atît de tînăr încît să pot fi îndreptat prin exemple...

— Nu ştiu dacă un romancier poate constitui un exemplu potrivit, dumneata însă mai poţi fi de folos unui romancier... Dacă va trebui să scriu vreodată despre un păcătos îndreptat, ai să-mi serveşti drept model.

— Mulţumesc — rîse Majthényi — e o dovadă de mare fantezie.

În trăsură, în timp ce treceau pe aleea de lîngă fortăreaţă, doamna Csornai i se adresă cu această remarcă neaşteptată:

— De fapt, Baltazar, s-ar fi cuvenit să-mi faci o vizită.

György îi făgădui s-o viziteze în curînd. În piaţă îşi aduse aminte că avea intenţia de a-i face o vizită conţopistului. Opri trăsura şi, cerîndu-şi scuze, coborî. Doamna Csornai îi întinse mîna cu mult regret.

— La revedere, Baltazar... Să nu-ţi uiţi promisiunea...

Ochii lor se cercetară iscoditori sub felinarul nesigur din piaţă. György sărută ceremonios mîna femeii. Dar mişcarea cu care duse mîna la buze fu lentă şi semnificativă.

— Să uit?... Vă subestimaţi, doamnă.

Ce fusese asta? Făcuse un compliment banal. Şi observă uimit că, în jurul buzelor femeii, zîmbetul se amplifică, pe faţa ei se înstăpîneşte bucuria, ca apoi să dea îndată loc unei îndoieli pline de modestie. Oare atît de puternică să fie vraja acestor cuvinte răsuflate?

— Ei, ei, îl ameninţă doamna Csornai cu un gest şăgalnic.

Privi cîteva clipe în urma trăsurii ce se îndepărta. Nu era prea încîntat de sine. Sărutatea aceea de mînă fusese parcă prea limbută. Oare nu spusese prin ea mai mult decît avusese intenţia? Nu accentuase simţăminte lipsite de vreun

accent deosebit, pe care suflul clipelor efemere le şi măturase, ca pe-un puf, în uitare? Nu-i plăcea stilul acesta salonard, lipsit de responsabilitate: a introduce prin contrabandă, cu un gest lejer, în ambalaj captivant, ediția în miniatură sortită pentru uz cotidian a sentimentelor mari şi a dorințelor solemne. Comunicarea iresponsabilă în scopul clarificării comportamentului şi a rezolvării rapide: îmi placi, domniță. El, care era adeptul salturilor vioaie şi al zborurilor fără gînduri peste problemele glodoase ale existenței, se simțea străin de jocurile erotice uşuratice şi de cuvintele risipite fără noimă ale iubirii...

Porni cu paşi iuți spre oraşul de jos, spre a-l vizita pe conțopist. Alungă cu un uşor şi distrat gest imaginar amintirea după-amiezii sale de azi. Cum ar mai fi zburdat, înainte cu patru sau cinci ani, în beția unui astfel de succes insignifiant, a acestor aparențe lipsite de conținut şi fără nici o însemnătate!...

Dincolo de podul morii îi fu arătată casa în care locuia conțopistul. Cineva îl conduse în fundul curții întunecate, în fața unei uşi scunde, cu geam, şi arătă chicotind prin geamul luminat.

— Ați sosit într-un moment nepotrivit, fiindcă domnul Csermely tocmai ia mardeală.

Se opri consternat în uşă. Din încăperea spoită în galben, a cărei cea mai mare parte era ocupată de o vatră coşcovită, răzbăteau în curte înjurături, țipete ca de papagal, odată cu trivialități înzorzonate. Erau țipetele unei femei înfuriate, în care se amestecau scuze timide şi scîncete dureroase.

György deschise uşa şi încremeni în prag. Csermely gemea ghemuit într-un colț, cu capul tras între umeri. Lîngă el se afla o femeie cu bluza descheiată, cu părul vîlvoi şi pulpele goale. Ținea în mînă un linguroi de lemn, cu care croi din răsputeri cîteva lovituri pe capul conțopistului.

— Putoare — țipă ea cu un rînjet sumbru — lingeblide afurisit... bestie jegoasă, îmi înfuleci brînza?... Îmi furi de pe raft brînza?

În uşa încăperii, o bătrînă slută la chip rostea pe un glas pițigăiat şi cu o plăcere sadică:

— Aruncă-l în stradă, fata mea. Fă-i vînt, netrebnicului...

Csermely îndura nefericit, ghemuit în colț şi tremurînd, loviturile destinului hain.

— Soniuşca dragă — urla şi şoptea el înfricoşat şi umil în acelaşi timp — mai îndură-te o dată de mine... Soniuşca mea... nu mă lovi... Soniuşca...

— Soniuşca ta? — hohoti femeia. Na!

Izbi cu piciorul în spinarea lui Csermely. Datorită izbiturii puternice, prin papuc îi ieşi la iveală degetul butucănos. György pătrunse în bucătărie şi o apucă pe femeie de încheietura mîinii.

— Ajunge, femeie...

Sonia se întoarse. În orbitele-i întunecate deasupra pomeților teşiți scînteia o ironie grosolană. Vederea necunoscutului o surprinse pentru o clipă. Îl măsură de sus pînă jos.

— Pe dumneata nu te-a întrebat nimeni... Cine eşti? Îi făcu vînt puternic cu dosul lui György. Vezi-ți de treabă...

Conțopistul îşi ridică capul tumefiat şi vîjîitor. Zărindu-l pe György, îi scăpară din gîtlej sunetele dezarticulate ale bucuriei şi nefericirii.

— Piotruşca... dragă Piotruşca, gîfîi el cu brațele desfăcute. Piotruşca...

Soniuşca îşi puse mîinile în şold şi îl mai măsură o dată cu un rînjet ostil pe György.

— Care va să zică dumneata eşti vestitul Piotruşca?... Prietenul acestui idiot?... Halal să-ți fie, n-am ce zice. Îi întoarse spatele. Afară — îi arătă conțopistului uşa — afară din casa mea... Nu găzduiesc tîlhari şi oameni de nimic.

Pe obrajii păliți ai conțopistului lacrimile curgeau şiroaie. György fu străpuns de o durere vie întîlnind privirea stinsă a prietenului său înfrînt, umilit, nefericit. Niciodată încă nu-l văzuse plîngînd, şi nici nu credea că-i în stare să verse lacrimi. Îl cuprinse de după umeri şi îl strînse delicat aproape de el.

— Vino, prietene... Dacă am înțeles bine, dumneata ai fost dat afară din casa asta. Ia-ți catrafusele şi să mergem...

Brațele conțopistului se înălțară rugător către tavan.

— Nu mă alunga, Soniuşca — zise el cu glasul stins, plin de o mare tristețe. Nu mă alunga... Iartă-mă...

Răspunsul fu un scuipat bine țintit, drept pe pantalonii lui.

— Asta ți se cuvine. Trînti uşa în urma lui Csermely, dar o smulse iar, pe neaşteptate: Stai... Scoase dintr-un cui pelerina de culoarea puricilor şi o azvîrli după el. Ia-ți garderoba... Revedere... şi complimente moaşă-ti...

György întoarse capul ca s-o mai vadă o dată. Aşadar, astfel arăta în realitate Soniuşca! Incomparabila, feerica făptură.. Mina inepuizabilă de voluptăți... (Mină de voluptăți, garantată pe cincizeci de ani)... Cîte nu îndrugase bietul băiat despre făptura asta josnică, ce tirade amețite declamase el la adresa ei!... Şi ce disperat fugea pe lîngă tren, la sosirea lui, ca nu cumva să întîrzie a-i împărtăşi vestea cea mare: „Piotruşca... ai aflat?... M-am însurat... Iți dai seama? Ce frenezie?...“ Bietul de el, e fără doar şi poate temeinic însurat... Iar atleta aceea sau ce-o fi, din prag, cu contururile sale amenințătoare şi grosolane, joacă rolul heruvimului, care tocmai îl alungă pe nefericitul şi credulul Adam din rai. Sau, poate, semăna mai curînd cu o spălătoare de vase avansată la rolul de Circe, care îl transformă pe bărbatul ispitit şi tras pe sfoară într-o porcină tînguitoare?

Pe strada întunecată, Csermely mergea, clătinîndu-se şi cu capul bălăbănindu-i-se, alături de prietenul său.

— Piotruşca — spuse el potolit — *consummatum est...* S-a săvîrşit...

— Pe dracu, se înfurie György, şi îl luă cu milă de brațul tare slăbit pe Csermely. Era tocmai timpul să ieşi din paradisul ăsta. Cum poți folosi cuvinte aşa de mari în legătură cu o întîmplare atît de caraghioasă?... Spune-mi mai bine despre ce fel de brînză pomenea madona aceea?

Conțopistul oftă din adîncul inimii. Cu o săptămînă în urmă fusese concediat din slujbă. Soniuşca se înfuriase peste măsură şi îl alungase de acasă. Hoinărise două zile nemîncat şi nebăut, dormind într-o căpiță de fîn. A treia zi, cînd se întorsese acasă, găsise în patul său un bărbat străin. Un chelner, Piotruşca. Mai avea pe el plastronul alb de chelner. În problemele de dragoste, Soniuşca e foarte libertină... După-amiaza descoperise în bucătărie un rest de brînză şi, cum Soniuşca nu era acasă şi se plictisea singur, mai era pe deasupra oleacă şi flămînd, consumase brînza... Soniuşca se dă în

vînt după brînză... E mîncarea ei favorită... Venind acasă, se apucase să caute brînză. Şi atunci au urmat cele ştiute...

Se opri şi îl apucă pe György de mînă.

— Vai, ce ruşine mi-e, scumpe prietene... Să fii mardit cu linguroiul de lemn... datorită unui rest de brînză... Oare şi asta e dramă?... Asta meritam eu?... O astfel de rezolvare dramatică?... Eu, care eram avid de lucruri mari, de tragedii copleşitoare? Dac-ai şti, tătucule, ce dragă mi-e femeia asta... Şi cum te mai aşteptam... Cumpărasem un samovar, Piotruşca... Un samovar... şi ceai rusesc veritabil... Le-am pus bine... ca atunci cînd vei veni la n o i... În sobă, foc... dumneata, într-un jilț... lampă de petrol, lumină familiară... Soniuşca încălzeşte ceaiul... zzzzz... apa fierbe în samovar... în grajd mugeşte vaca, afară zăpadă... Noapte rusească... Soniuşca surîde drăgălaş: e gata ceaiul, domnii mei... Zahăr, rom, aromă, sorbire... Trei oameni... noi t r e i: Piotruşca Chirilovici, Soniuşca şi eu, Csermely János... Literatură, probleme s o c i a l e... În sufletele noastre, pace şi iubire... O pace nemărginită, Piotruşca, şi multă iubire... Poftim, acum eşti aici... Ai văzut-o cum a scuipat?... A țintit, prietene... m-a luat drept țintă... M-a şi nimerit... Ştii? Se exersa să scuipe la ț i n t ă... Î m i spunea că fusese închisă odată, din pricina unor tacîmuri de argint... se mai aflau acolo cîteva dame de condiție mai bună... Se plictiseau... ce să facă... Nu-i aşa? Se luaseră la întrecere, scuipînd printre gratii... Mai tîrziu, lucrurile s-au lămurit... Soniuşca era nevinovată... I-au cerut scuze şi i-au dat drumul... Ai auzit, Piotruşca? Societatea ne calcă pe bătături, ne schilodeşte... după care spune: pardon, *entschuldige,* a fost o eroare la mijloc... Se opri şi îşi pipăi creştetul tumefiat. Doamne, Piotruşca, s-a isprăvit cu mine... Viața?... Pfui, tătucule, mă cuprinde greața de ea... Şi nicăieri o ieşire de alarmă, pe unde s-o poți şterge... Sîntem obligați să gustăm pînă la capăt spectacolul ei mizerabil... Vai, porumbelule... Mi-au fost dăruite cu zgîrcenie bucuriile pămînteşti... Copilăria mea?... Eram bolnav, am cerut o carte cu poze... Tata s-a dus la croitoreasă şi a rugat-o să-i dea lui jurnalele de modă vechi... Bună, nu? Pe urmă am purtat un timp ghetele mamei... Dumneata nu ştii ce înseamnă asta, Piotruşca... Nasturi, tocuri înalte, vîrfuri de caic. Cu ghetele astea îi făceam de fiecare dată să rîdă

pe colegii ştrengari... Copilăria mea!... N-am avut aşa ceva... Ascultă numai. Mă duceam la examen... vîntul îmi smulse din cap pălăria de paie.. Mi-o cumpăraseră chiar în ziua aceea, pe stradă păşteau nişte porci... mi-au mîncat pălăria, Piotruşca... n-am mai dat examenul... Ei... Alta: tocmai se inaugura linia trenului vicinal... Oricine avea dreptul să urce în vagoanele lui... Eram mic... Nu făcusem încă muşchi la brațe... Am fost izbit cu piciorul în burtă... M-am rostogolit pe scară... Trenul porni... eu mă țineam de burtă... Priveam Piotruşca, priveam trenul care se îndepărta şi care mă lăsase cu buzele umflate... O lume s-a prăbuşit în mine... E simbolic, nu-i aşa?... Ah, ce vroiam oare... da... Ascultă. Asculți, porumbelule? De de eşti aşa de tăcut? Ai putea să mă descrii, nu?... Ce titlu mi-ai da? Naufragiatul canalelor... Ei... n-are importanță... ce vroiam?... da... îmi inventariez viața... Aşa se procedează la orice faliment.. Nu-i aşa? Faliment, Piotruşca, faliment. Iaca... Dacă săream peste un gard ca să fur mere, era sigur că mă înhață şi mă cotonogesc... Odată m-au prins şi m-au legat de trunchiul unui pom... Ştii cine mi-a făcut asta? Zizevszky... „Pînă seara rămîi aici, apoi te împuşc...“ M-a ținut acolo pînă seara la opt... L-am văzut atunci că vine cu o puşcă de vînătoare... a ridicat-o asupra mea... Am leşinat... şoc nervos... Lucrurile s-au tulburat atunci în capul meu... Am zăcut luni de zile... Copilărie?... Hohahahu... Ascultă mai departe... Olarul din vecini avea două fete de vîrsta mea... Gemene... aveau doisprezece ani... Odată m-au invitat cu ele în podul casei... Să-mi arate ceva... M-am cățărat după ele. Curată nebunie, Piotruşca... Nici nu-ți închipui ce desfrînate erau mucoasele!... De nedescris... Sfîrşitul a fost că m-am îmbolnăvit... Da... fetele erau infectate... Le contaminase o calfă a olarului... Asta mi-a fost copilăria... Cortină... Sfîrşitul actului întîi... Aprinde o țigară, Piotruşca... Actul doi: tinerețea! Tinerețe?... Cîteva cărți... cîteva servitoare... Apoi biroul... Am fost concediat, porumbelule... Ordinea... Morala mă găsiseră dezordonat şi imoral... Ah, dragă prietene!

În turnul domului, clopotul cu glas de contrabas bătu ora nouă. Ajunseră în piață şi trecură pe lîngă „Grand Café.“ György se opri. Ce-ar fi să arunce o privire prin crăpăturile perdelelor?... Ia te uită, mustața lui Moravetz a fost

tunsă englezeşte! Uite-l şi pe chestorul de poliţie! Doar nu-şi bea cafeaua în tovărăşia geambaşilor?... Cine-o fi tipii aceia unflaţi, cu ţigări lungi de foi şi cu mîinile ghemuite în buzunare? Furnizori de război?... Ce zici, Csermely, n-ai vrea să arunci o privire înăuntru?... Priveşte ce roase sînt canapelele de pluş... Şi ce de feţe străine... Şi cum s-au mai jigărit cei de la masa principală... Li s-a sfrijit gîtul în gulerele prea largi... Ei, prietene, nu eşti curios de toate acestea?

Conţopistul îşi scutură mîhnit capul. De pe faţa-i lividă dispăruse orice interes. Şandramaua fragilă se năruise.

— Lumea zice că sînt cam într-o ureche, făcu el blajin, în timp ce înconjurau piaţa. M-au catalogat... Da, fiindcă nu le-am respectat nevralgiile dorsale. N-am căzut pe burtă în faţa tîmpeniei lor... Nu-mi legam nodul la cravată după legile lor... Uneori, neglijam chiar cu desăvîrşire cravata... Doamne, ce prostie.. Puţinele bucurii spirituale de care am avut parte... le datorez dumitale... Viaţa dumitale... ideile dumitale... zîmbetul dumitale au fost pentru mine săgeţi... îmi indicau calea: într-acolo, Csermely... într-acolo, spre înălţimi... Da, dumneata eşti un om foarte de treabă, Piotr Chirilovici... Viaţa ţi-e la fel cu scrierile... Dreaptă... bună... cinstită... E uşor să fii poet pe hîrtie... să îndrugi minciuni despre adevăr... să faci mereu o mutră evlavioasă, de parcă adineauri ţi-ar fi fost administrată ultima împărtăşanie... Iar acasă, în viaţa de toate zilele, să fii meschin... să nu trăieşti după adevărurile tale proprii... Îmi vine în minte, Piotruşca... citeai odată un articol... Era un imn sonor, o odă a dragostei de oameni, cu acompaniament muzical... Cineva s-a emoţionat profund ascultîndu-l... Dumneata însă ai spus: îl cunosc pe autorul articolului... l-am vizitat odată... stătea la masa lui de scris şi se scobea în nas. Hohahahu...

Prinse să vorbească despre György. Spunea că ar fi murit de multe ori de foame dacă György nu l-ar fi ajutat. György vru să-l oprească printr-un gest, însă conţopistul continuă cu încăpăţînare:

— Lasă, Piotr Chirilovici. Dumneata o faci de fiecare dată pe surdul... ştiu însă că-mi auzi zgomotele inimii... Ştii... ascultă... la oficiul de cartofi, de unde am fost acum dat afară... din pricina unor cartofi putreziţi, îmi spune în-

tr-o zi măgarul-şef: Csermely — dumneata sa nu dai din aripioare... fiindcă eşti un cadavru moral... Auzi, porumbelule?... Mi-am adus aminte de învăţătura dumitale... În ziua cînd am fost dat afară, am urcat în foişorul de foc... am privit în jos... Ascultă... tocmai trecea pe acolo măgarul-şef... purta mănuşi... Îşi mişca de zor pulpele grase... Semăna cu o goangă de gunoi... M-a apucat rîsul... L-am strigat de sus... *Quo vadis,* tătucule?... Nu m-a auzit... O, mi-am spus eu... tu, demisol uman... om de nimic... aşadar, m-ai dat afară din slujbă?

— Trebuia să urci mai sus, amice, zise György zîmbind.

— Da... ai dreptate... mai sus... Sus, în turnul domului... Pe culmea dealului... Între norii de pe cer... Poate că acolo izbutim să iertăm dragostea semenilor noştri... Sus, în văzduh... ca să ai de unde privi la plăcinta asta de vacă de jos... şi să-i ierţi pe toţi... Pe şef... pe Zizevszky... pe Soniuşca... Se opri. Piotruşca... Piotr Chirilovici... Să ne oprim oleacă... Vreau să-ţi spun ceva... Înainte însă o întrebare... Ce-i aici, sub vesta dumitale?... Nu aia... mă gîndeam la cea pe care o port eu... Da, ce ai sub ea?... O cămaşă... Cămaşa dumitale, Piotruşca... Şi sub cămaşă?... O inimă... Propria mea inimă, Piotruşca... Oare îţi dai seama ce se petrece într-însa în clipa asta?... Soniuşca bate pe clapele inimii mele... desluşesc limpede ritmul ei... Cîntă pe clape un marş funebru... Da... însă asta nu e decît poezie... Realitate?... Realitatea... ascultă... asculţi? Suspină adînc, închise ochii şi spuse încet, aproape în şoaptă: Mă doare inima, porumbelule...

György surprinse o lacrimă în colţul ochilor lui. Încercă să-l consoleze.

— În zadar... Încerc s-o concep pe Soniuşca din perspectiva anatomiei peisagistice... Matahala aceea... care era culcată în pat, cu chelnerul cu plastron alb... nu e de fapt decît... o legătură de rinichi... ficat... splină... plămîni... ovare... muşchi... măduvă şi oase, sub o cămaşă de noapte dantelată... Că acestor piese anatomice le face plăcere oleacă de zburdălnicie cu chelnerul... de ce să mă doară pe mine? N-am dreptate? Şi, cu toate acestea... Cu toate acestea, Piotr Chirilovici...

Se făcuse tîrziu şi György îl apuca de braţ.

— Vino — îi spuse el — am să-l rog pe preot să te găzduiască. Despre rest, vom mai sta de vorbă.

Plutea peste ei o noapte călduță de vară. Mergeau fără grabă în direcția şirului canonicilor, către locuința preotului, vorbind despre distanța stelelor, despre anii-lumină şi despre milioanele de ani. Csermely aruncă o privire melancolică înspre boltă, îşi potrivi ochelarii şi zise abătut:

— Ți-e uşor dumitale, Piotruşca... dacă nu-ți place ceva aici... apelezi îndată la stele... Ce să mă fac însă eu? Sînt miop, Piotruşca... pînă şi stelele îmi ramîn ascunse...

XIII

Marele ciclon îşi dădu ignobilul său suflu. Dar de-a lungul celor patru ani, cît bîntuise peste Europa, doborîse toate florile făurite de civilizaţie.

„Cîtă nebunie, cîtă ruşine şi cîte văduve — exclamă György resemnat, privind ramura ofilită de măslin a păcii — cîţi eroi expediaţi sub glie, cîtă frivolitate, ce imensă orchestră a minciunilor!“ Şi cum fusese schilodită această biată lume... La Paris şi Londra vuiau clopotele victoriei şi orgile cîntau asurzitor la serviciile divine oficiale. Pe harta Europei zăceau grămadă cadavrele sfîşiate, încît să nu le mai recunoşti, ale arborilor, grînarelor, generaţiilor de oameni, moravurilor, credinţelor şi tradiţiilor. Într-o revistă ilustrată englezească putea fi văzut portretul unui buldog, al cărui piept şi spate fuseseră acoperite cu decoraţiile armatelor aliate, drept recunoaştere a meritelor excepţionale dobîndite de el pe front...

Peste străzi se lăsase o ceaţă de octombrie. Prin vitrinele cu geamul spart, marea cucerire a tehnicii de război: un gol, peste care păianjenii îşi urziseră plasele, şi stofă de celuloză încîntau trecătorii. Piaţa tresări datorită unui ţiuit ciudat, zăngăniră cîteva felinare, răsunară împuşcături, oblonul de fier al Casei de depuneri fu coborît în pripă, apoi urmă o linişte încremenită. Csermely, pe care György îl luase cu el, tresărind din visarea lui veştejită şi greoaie, ieşi grăbit cu Pagat în piaţă, spre a fi martorul ocular al evenimentelor. Constată însă dezamăgit că scena ce i se înfăţişa privirilor nu semăna deloc cu scenele acelea de teatru, care evoca atît de însufleţitor revoluţia. O haimana, pe umăr cu o carabină, pătrunse în „Grand Café“ şi făcu, rîzînd grosolan, către

masa principală: „Circulați, vă rog!“ Fusese o bravadă glumeață, însă întreaga cafenea se năpusti spre casă, cu capul între umeri. Societatea burgheză ce se bulucea la comanda haimanalei spre vatra proprie, iscă din conțopistul care contempla revoluția, împreună cu Pagat, la un colț al pieții, *hohahahu*-uri malițioase și melancolice.

— Știi, Piotrușca — povesti el acasă — cum s-au refugiat către casă cînd calfa aceea de șelar cam într-o doagă s-a răstit la e i ? . . . În frunte era Czuczor, meșterul brutar, membru în comisia județeană, cu măduva spinării tremurînd ca piftia... Abia izbutea să-și rostogolească spre casă pîntecul, de speriat ce era... Pe urmă, prim-medicul și comandantul de spital Kléber... Parcă ar fi fost chemat la un bolnav care trage să moară... Apoi Zizevszky, cu gulerul ridicat... lipit de zid...

Îi înșiră unul cîte unul, toată societatea care, renunțînd la partidele de biliard, la cafele și la virtuțile-i patriotice, își luase tălpășița către casă, cu capul între umeri, îmbulzindu-se ca o ceată de șoareci î n g r o z i ț i. Îi reproduse lui György cît se poate de spectaculos scena, își trase capul între umeri, se pipernici cît putu de tare și, suflînd din greu, mimă o fugă disperată.

— La urmă, Piotrușca... în coada „societății progresiste“, sălta ca o lăcustă, cu nasul picurînd, agentul imobiliar... Bătrînul e oleacă tare de urechi... nu înțelegea ce se petrece... începu să strige, să cheme poliția... Chestorul de poliție... unde-i chestorul de poliție... Hohot wagnerian... Auzi, porumbelule?... Chestor de poliție!... Ia să-l vedem... să ne-arate acum ce poate... O țigară lungă de foi, văluroasă, între buze... pantaloni suri de călărie, cu turul larg... ei, de ce nu pune capăt revoluției?... Da... se publică, spre luare la cunoștință, că aici sînt interzise de către poliție revoluțiile de orice fel... Hei, nene Kovács... mai ia doi oameni cu dumneata... *vorwärts**.... la închisoare cu derbedeii!... Una-două... Le-arăt eu... Proces-verbal de contravenție împotriva lor, sub învinuirea de revoluție și detronare!... Ce neobrăzare-i asta... să ne rupem de Austria? Aud?... Nene Kovács, la arest cu ei... La arest cu nemernicii... Una, două...

* Înainte (germ.).

Conţopistul rîse abătut. Elanul său se potolise, jăraticul aprins din sufletul său prinsese să se scrumească. Nu-şi mai lua avînt, evenimentele vijelioase nu-i mai stîrneau setea de fapte mari. Umbla prin oraş îngîndurat, limbuţia lui torenţială secase şi ea. Ceea ce avea de spus, comunica doar cu György şi cu prepelicarul.

Delirul vijelios nu-l tîrîse cu sine pe György. Prin faţa ochilor săi pluteau viziuni duşmănoase. Îşi lepădase uniforma şi luase hotărîrea de a vinde casa, mutîndu-se la Pesta, cu soră-sa şi cu Csermely. Caravana avea să fie încheiată de Pagat. Cîştiga acum destul spre a-i întreţine pe toţi. În primele zile ale lunii octombrie, romanul său apăru şi în formă de carte. Redactorul-şef îl întrebă dacă n-ar fi dispus să intre în colectivul redacţional al ziarului. Acum, că drumul i se deschisese spre orizonturi mai trandafirii, îi părea parcă rău de orăşel, de orăşelul ponosit, învechit, frămîntat. De pe zidurile lui, care îl priviseră altădată îngîmfate şi înzorzonate, tencuiala cădea acum resemnată. Închisese ochii, sărăcit şi înfricoşat. Suferea. György plutea deasupra lui cu milă şi cu un surîs sleit.

— Piotruşca — propuse conţopistul, agăţîndu-se de braţul prietenului său, în timp ce treceau pe străzi — ridică-ţi pulpana mantalei, ca nu cumva să mături cu ea turnul bisericii.

În timp ce se pregătea de plecare, György primi vizita preotului. Părintele Izidor îi prinse mîna şi îl privi adînc în ochi.

— Ai fi în stare să ne părăseşti tocmai acum? — întrebă el, cu faţa mohorîtă. Oraşul acesta a fost vitreg cu dumneata, ştiu. Însă Baltazar György n-are să-l părăsească cu toate acestea, tocmai cînd se află la ananghie!

— Baltazar György?... Ce mai poate face aici Baltazar György? — întrebă el dispreţuitor.

Preotul clătină a dezaprobare din cap. Ce mai poate face? Multe. Multe de toate. În faţa mulţimii, care în clipa de faţă este stăpîna situaţiei, numele lui se bucură de simpatie. Şi-a petrecut viaţa în rîndurile ei, a făcut-o să rîdă, a luptat şi a îndurat ponoase în interesul ei. Cineva i-a strigat numele în piaţă şi mulţimea l-a repetat printre urale...

La uşa lui, în penumbră, adăstau nişte necunoscuţi cu gulerele ridicate. Păreau foarte nerăbdători.

— Cine sînt ăştia? — îl întrebă pe preot.

— Unul din ei e primarul, răspunse preotul pe un ton protector, aruncînd o privire către protejații săi. Celălalt e chestorul de poliție... Au venit şi ei.

— Poftiți în casă, li se adresă György prin uşa deschisă.

Îi invită să şadă. Nu se uită la ei, de parcă ar fi socotit cît se poate de firesc faptul că au venit să-l vadă. Cei doi bărbați tulburați se aşezară uşurați. Nu se aşteptaseră să scape atît de uşor de această întîlnire, ce promitea să fie penibilă. György le oferi țigări, apoi se întoarse atent către preot. Părintele Izidor îl informă despre tulburările constatate în oraş. Mulțimea îl luase la goană pe chestorul de poliție. La conacul lui Majthényi, căzuseră pradă flăcărilor toate clădirile. Cîțiva soldați demobilizați ocupaseră primăria. De la periferii, se primise vestea unor jafuri. Erau de aşteptat tulburări şi mai grave, în jurul casei primarului mişunau oameni înarmați...

Primarul — fostul prim-notar de odinioară — îşi examina unghiile cu un calm prefăcut şi, cu fața acoperită de paloare, încercă să completeze tabloul evenimentelor pe un ton obiectiv.

— Ne aflăm în plină anarhie. Mulțimea a încercat să aprindă casa domnului chestor al poliției.

Frica înăbuşită se vru de astă dată exprimată de către chestorul de poliție. La cuvintele primarului, gemu din adîncul inimii. Îndată însă căută să-şi retuşeze geamătul, astfel încît cei prezenți puteau să-l socotească, cu oarecare bunăvoință, a fi fost un simplu suspin.

— Dumneata mă cunoşti, domnule Baltazar... Îmi eşti martor că am fost toată viața un om cu sentimente democratice.

György se încruntă enervat. Aruncă o scurtă privire rece către omul cu sentimente democratice. Apoi îşi întoarse capul spre fereastră... Dumnezeule... Pîntecul acesta imens, aceste picioare scurte şi acest cap de măcelar, trapezoidal... Ele reprezentaseră Ordinea şi Forța... Şi, iată, cu cîtă grabă şi cu cîtă umilință se ploconeşte acum pe brînci... „De ce spuneți asemenea lucruri, odată ce n-are nici un rost şi e pe deasupra o prostie să încercați acum să vă apărați — ar fi vrut să-i spună, jignit şi ruşinîndu-se în locul lui — vedeți, domnul

primar îşi păstrează demnitatea... El nu încearcă să se scuze.“

— În ce ne priveşte — făcu primarul — noi am lucrat cu toţii pentru popor... Nu cred că s-ar găsi cineva care să pună asta la îndoială... Dumneata, domnule Baltazar, îţi mai aminteşti de articolele mele de fond... De-a lungul întregii mele cariere am afirmat idei democratice... Sînt adeptul progresului. Aş dori să tălmăciţi acest lucru la locul în drept.

— Unde? — îi scăpă pe gură lui György, care îşi pierduse răbdarea. Unde se află locul acela în drept?

Chestorul de poliţie trase neliniştit cu ochiul către el. Iată, *tălmăcirea* asta, nu-i dăduse prin cap mai repede. Agitat cum era, nu auzi întrebarea lui Baltazar, astfel că se ralie în grabă dorinţei primarului.

— Vei face bine, domnule Baltazar, să tălmăceşti şi în numele meu acelaşi lucru...

György îi privi amuţit. Aceşti doi oameni săvîrşiseră un atentat de neîngăduit la adresa iluziilor sale. Cu cîtă amabilitate stîngace îşi va oferi chestorul de poliţie tabachera şi convingerile politice într-o societate de oameni cu unghiile murdare: „Luaţi, domnii mei, o ţigară de contrabandă, aşa să vă uitaţi la mine că sînt şi eu democrat. Da, zău. Din creştet pînă-n tălpi democrat, sau cum i se spune...“ Iar primarul: „Descoperiţi-vă, domnilor, în faţa democraţiei!“

Era un spectacol colosal felul cum cei doi bărbaţi îşi puricau trecutul, spre a înhăţa cît de cît o dovadă în vederea justificării atitudinii lor progresiste. Preotul mîngîie împăciuitor degetele lui György, care băteau enervate darabana. Înţelegea ceea ce se petrece în sufletul prietenului său şi privirile lui cereau milă pe seama celor doi bărbaţi decăzuţi din demnitatea lor... Mulţimea fără stăpîn de pe străzi şi din piaţă, care era în aşteptarea unor directive şi lozinci, fierbea. De ce ezita aşadar, György?... De ce nu vroia să dea o mînă de ajutor?

— Cum aş putea oare să vin în ajutor? — vru să ştie György şovăitor.

— Foarte simplu — zîmbi preotul — fii deştept şi pune-te în fruntea mulţimii.

Cedă stăruinţelor şi plecă la primărie. Mulţimea în care, împotriva aşteptărilor sale, stăruia o oarecare amintire a luptelor ce le purtase împotriva egoismului burghez, a nero-

ziei birocratice şi a mărginirii şcolarizate, aştepta să vină cineva şi să dea drumul supapelor însufleţirii dilatate pîna la revărsare. De pe balconul învechit al primăriei, György o învălui într-o lungă privire. Prinse să vorbească despre război, despre învăţămintele revoluţiilor, despre viitorul popoarelor. Glasul lui trezi ecouri prelungi în zidurile caselor de peste drum, ale căror ferestre se populară pe încetul cu capete de femei. Cuvintele sale îndrumau mulţimea, cu luciditate şi cu o prudenţă bine gîndită, la moderaţie, însă glasul lui umplea piaţa, oraşul, care urmărea uluit triumful neaşteptat al şolticarului de odinioară, al redactorului de gazetă desconsiderat şi deraiat.

Îl purtară pe umeri pînă jos, în piaţă. În ziua aceea fu obligat să mai vorbească de două ori în public. Vizită cazărmile, străbătu cu suita sa periferiile şi înăbuşi neînduplecat tulburările. Peste noapte, primăria fu ocupată de o ceată suspectă. György se duse în grabă în sala de consiliu. Fu primit de o societate numeroasă, învăluită în fum gros de tutun, care discuta cu aprindere pe mese şi scaune. Un tînăr subofiţer îi făcu drum politicos lui György. György aduse la cunoştinţa celor prezenţi, în cîteva fraze scurte, dar hotărîte, că îşi asumă dreptul menţinerii ordinei şi luării de dispoziţii. Glasul lui suna aspru. Aruncă ochii în jur. Are cineva de obiectat ceva? Are — răspunseră cîteva voci arogante. Le făcu semn să se apropie. Îi măsură din priviri. Erau străini de oraş.

— Vă dau timp de un ceas ca s-o ştergeţi de aici. Pîna la gară, vă dau escortă. Puteţi pleca.

Nu închise ochii zile în şir. Menţinerea ordinii, aprovizionarea oraşului, combaterea jafurilor îi dădură mult de furcă. Săptămînile se scurgeau febril, torentul revărsat nu mai voia să se retragă în albie. Revoluţia trecu vijelios peste toate. (...)

György nu mai avea timp să se ocupe de problemele sale. Grija şi dorul plecării, proiectele, visele parcă nu-l preocupaseră niciodată. Evenimentele iscau valuri înalte. El cîrmuia mulţimile prin şuvoiul tulbure, impersonal şi insensibil chiar şi faţă de el însuşi, fără să obosească. Era o maşină, care nu cunoştea oboseala. Însă, între roţile încinse ale maşinăriei, scrîşneau cîteodată fire de nisip: teama că avîntul acesta nu va avea nici un ţel şi sens... O mînă şovăitoare

şi caldă i se lăsă într-una din zile pe mînă: mîna Ilonei Kléber. Pînă s-o observe, pînă să-i poată da atenţie, fata se mistui în ceaţa străzii. Oare ce voia de la el?... Porni după ea. Cineva îi bară trecerea plîngînd. Îi mînaseră vaca undeva. Îl ruga pe György să-i facă dreptate. Îi făcu semn omului să-l urmeze, uitînd de fata prim-medicului.

Majthényi se prezenta în primele zile, animat de fervoarea activităţii. Pămînturile moşiei fuseseră luate în stăpînire de ţărani, cea mai mare parte a averii fusese pierdută. Majthényi înălţă rîzînd din umeri. *C'est la guerre!* Bătrînul poate strînge acum ouăle de găină în seif. Va avea destul loc pentru ele. Acţiunile sale nu mai au valoare. Îl privi cu voioşie pe György: ar putea fi de folos cu ceva? György îl rugă să preia comanda patrulelor care asigurau ordinea în oraş.

Preotul veni şi el de cîteva ori, spre a-l lăuda pe György.

— Încă nu s-a sfîrşit, răspunse György cu un surîs obosit.

Apoi veni Crăciunul, în oraş intrară armate străine, iar György şi Majthényi fură duşi într-un orăşel de graniţă, unde îi internară în clădirea părăsită a unui fost spital.

XIV

Şedeau sub tufele de iasomie, în curtea lui György. György îşi bălăbănea picioarele ,aşezat pe braţul unui jilţ, şi se juca distrat cu o nuia de salcie.

— La ce te gîndeşti, György? — îl întrebă doamna Csornai.

— Aşa cum în viaţa indivizilor se săvîrşesc greşeli, ele sînt săvîrşite şi de popoare, spuse György. Popoarelor însă nu le convine cînd prostiile lor nu sînt socotite fapte eroice. De asta apoi, victoriile lor sînt întotdeauna victorii eroice, iar înfrîngerile — înfrîngeri eroice...

Prin fumul ţigării sale, doamna Csornai îl privea cu un interes neascuns.

— Barba asta trezeşte în mine un prea mare respect faţă de dumneata, observă ea zîmbind.

Bărbia lui György era încadrată de o barbă rară şi mătăsoasă. Faţa i se alungise, slăbise. Se înapoiase nu de mult, împreună cu Majthényi, din lagărul de internare, dar i se interzisese să locuiască în oraş. Se stabilise aşadar acasă, în sat. Doamna Csornai căuta mai des prilejul de a fi împreună cu el. Uneori venea din oraş şi Majthényi să-l vadă. Soarta comună îi legase unul de altul.

Ţara, asemenea unui epileptic, se zdrobise. (...) Suferinţa îndurată, cei patru ani de război, Dolomiţii, Piave, mlaştinile Volhiniei, clopotele topite şi transformate în tunuri, toate, toate, uriaşul rug de jertfă, toate fuseseră zadarnice î

— Şi asta nu-i încă totul, zicea un tînăr fără o mînă. Citiţi cifrele noului buget de război al Franţei... Încă nu s-a sfîrşit. Nu vor să se sfîrşească.

Era un tînăr inginer de mine, György îl cunoscuse în lagărul de internare. Contractase o infecţie în lagăr şi i se amputase mînă. Îl eliberară, şi György îl luase cu sine. Soră-sa îl îngrijea cu multă gingăşie şi compasiune.

Mai tîrziu veni şi Majthényi. Scoase din buzunar un ziar din Pesta. Londra se înfrupta orgiac la banchetul victoriei.

— Canibali, spuse Majthényi.

— Europa a turbat de-a binelea, auzi ieşirea furioasă a inginerului. Am fost înfrînţi? Bine, aşa ceva se întîmpla. Vor să taie lemne pe spinarea noastră? N-au decît. Au învins. Ne prezintă spre achitare nota de plată? Plătim. Dar să nu dea cu piciorul în noi, ca într-o mîţă rîioasă.

— Mi-e milă de bătrîna Anglie, făcu Majthényi. Paroxismul ăsta va dăuna arterelor sale sclerozate.

— Ce vrei, abia acum încep să se înarmeze cu adevărat.

Doamna Csornai se apropie de György şi îi ceru un foc. Privirile ei se aprinseră lîngă el întocmai ca şi ţigara.

— Te-am văzut lucrînd în cursul dimineţii, spuse ea cu glas scăzut. De la fereastra dormitorului meu văd pînă aici...

— ... cu binoclul, îi completă Majthényi spusele.

— Da — confirmă György — lucram la un act diplomatic. Redactam o notă către un băieţel francez ce va să se nască.

Pe masă se aflau cîteva coli de hîrtie acoperite cu şiruri dese. Doamna Csornai aruncă ochii pe ele. Citi cîteva rînduri, apoi se uită la György cu un interes subit.

— Ce-i asta?

— Să citesc? — zîmbi György.

Luă hîrtiile de pe masă şi citi:

— „Piu-piu mititel, aflu lucruri suspecte. Am citit în ziare, piu-piu mititel, că s-au luat măsuri în interesul tău, ca patria ta franceză, cea mai patriotă dintre toate patriile, s-o ispitească pe mama ta cu un ajutor de 300 de franci, în cazul cînd te va aduce pe lume. Fiind vorba de o campanie de sporire a naţiunii, nu mă îndoiesc că tu vei socoti drept cea mai urgentă datorie a ta, chiar şi fără această ofertă avantajoasă, a te naşte fără vreo ezitare, de îndată ce timpul ţi-o va permite. Pentru că e îmbucurător din cale-afară şi plin de sens să te naşti în Franţa şi pentru Franţa, e de-a dreptul pasionant ca, într-o dimineaţă proaspătă şi încununată de *gloire,* să vezi lumina zilei şi să dai bună dimineaţa, cu ţi-

pătul tău dulce, primăverii auvergneze sau provensale, cum alta mai frumoasă n-a mirosit încă nici un muritor. Vă aflați de îndată la sursă, acolo unde izvorăşte nectarul îmbelşugat al culturii, ajunge să vă aplecați nițel, ca păhărelul vostru de aluminiu să se umple de lichidul înspumat al culturii, din care sorbiți spirit, eleganță, pasiune, lirism şi cuceriri tehnice. O, eu ştiu cît este de bine acolo la voi, piu-piu mititel, vă plimbați zilnic aşa, într-o doară, pe sub Arcul de triumf, în timp ce noi, aici, gustăm mierea vieții pariziene doar prin intermediul filmelor fabricate de «Pathé Frères». De cîte ori nu v-am invidiat pentru marele avantaj condensat în cuvințelul «francez», de cîte ori n-aş fi schimbat bucuros covata mătăhăloasă de frămîntat aluatul, în care am zbierat pe vremea cînd eram sugar, cu leagănul tău, piu-piu mititel, poate că nici nu din cauza eleganței leagănului tău, cît mai curînd pentru ca o mamă franceza să-mi şteargă nasul mucos şi pentru ca primele cuvinte să le gînguresc în limba aceea absolută, de crin, în care au gîngurit odinioară Descartes, Goncourt, Rodin şi Blériot. Şi, cu toate acestea, piu-piu mititel, sînt serios îngrijorat din pricina destinului tău invidiat. Faptul că comisarul suprem al înmulțirii poporului e gata să depună un ajutor de 300 de franci pe seama măicuței tale, în cazul cînd ea ți-ar da viață, e cît se poate de firesc, ba eu găsesc chiar că tariful acesta e destul de zgîrcit pentru un francez nou-născut. Aşadar nu aceşti 300 de franci mi-au rămas în minte şi mă preocupă. Există în ştirea vicleană de ziar o măruntă propoziție lipsită de însemnătate, care spune, piu-piu mititel, că guvernul a fost determinat să aducă măsura aceasta mărinimoasă de constatarea că îngrijorătoarea scădere a populației ar putea pune sub semnul întrebării viitoarea securitate a statului şi a națiunii. Trebuie, aşadar, să te naşti, piu-piu mititel, fiindcă absența ta e o faptă antipatriotică. Mulți piu-piu mititei s-au consumat în anii ce-au trecut, magaziile sînt goale, supraproducția e doar un deziderat blajin, producția stagnează. A fost prea mare exportul, cu toate acestea nu-mi intră în cap, piu-piu mititel, cum poate fi bogata rezervă în aşa fel consumată, cum a putut îngădui domnul comisar suprem însărcinat cu problema sporirii populației ca lucrurile să ajungă aici?

Să nu ne amăgim, prieten mititel, eu sînt înclinat să cred că lucrurile nu merg aşa cum ar fi de dorit. Bănuiesc, bietul

meu piu-piu, că ideea de a te naşte cît mai curînd şi în număr cît mai mare de exemplare s-a ivit în frumosul cap cazon al domnului ministru de război. Fiindcă mînia destinului mai dansează peste capetele noastre, în cerul senin mai sînt cîteva fulgere gata să se năpustească asupra noastră. Nici nu te-ai născut încă, prieten mititel, şi se prepară de pe acum pe seama ta zestrea drăgălaşă, simpaticii furnizori de război fabrică deja pantalonii de culoare pămîntie, se croiesc şi se potcovesc graţioşii bocanci, se toarnă în fabricile de jucării Creuzot gingaşele arme cu tragere rapidă, iar pe mine, aici, peste mări şi ţări, şi mai departe încă, mă doare inima de zornăitul celor 300 de franci, cu care vei fi ispitit sa ieşi la lumina zilei, iar fiului meu am să-i interzic grabnic...“

— Dacă o să-l ai, interveni doamna Csornai.

— „... dacă o să-l am — continuă György zîmbind —, să dorească a fi un fericit prunc francez în luncile dezmierdate de adieri din Touraine sau în umbra aromitoare a colinelor bretone. Fiindcă mărinimoşii care au făcut risipă cu cele cîteva sute de mii de tone de piu-piu, a căror lipsă pricinuieşte azi o sumbră îngrijorare, aceia te vor risipi şi pe tine fără doar şi poate, chiar dacă n-o mărturisesc de la început, ci vorbesc despre o acţiune de sporire a populaţiei, în loc să vorbească de înmulţirea cadrelor armatei.

Cei 300 de franci au fost născociţi de creiere reci, în capete cu privirile saşii, şi nu în inimile iubitorilor de oameni s-a ivit dorinţa ca voi să vedeţi lumina zilei în număr cît mai mare şi în timpul cel mai scurt cu putinţă. N-am ce să fac, însă în clipa aceasta am impresia că ştirea aceea din ziar a fost concepută — şi, de astă dată, cît se poate de greşit — de satirii perfizi ai diplomaţiei, n-am ce să fac, însă am o senzaţie sumbră, piu-piu mititel, în legătură cu treaba aceasta, în loc de a mă bucura de naşterea a încă unui mare număr de simpatici francezi predestinaţi la inteligenţă şi la înnobilarea culturii. Desluşesc din nou, în umbra ştirii de ziar, conturele unei mari manevre militare, gîndită temeinic şi executată cu o rară iscusinţă strategică, necesitatea venirii tale pe lume va fi justificată din nou de către raportorul parlamentului prin raţiuni defensive. Poate că în mine vorbeşte doar aiureala dezgustului, însă, de cînd peste inimile noastre au trecut realităţi care lasă în

umbră pînă şi coşmarurile febrei, sînt mereu dispus să dau crezare, cu unul din ochi, viziunilor. Fiindcă nici după toate acestea n-a venit nimeni care să spună că, de astă dată, ajunge, ajunge o dată pentru totdeauna! Nimeni n-a venit, doar cîţiva oameni cu inima îndurerată s-au apucat să şuşotească în taină teorii despre felul cum s-ar putea transpune în realitate de-ajunsul, abia baloanele cîtorva apeluri s-au înălţat spre golul de deasupra noastră. De asta mi-e teamă pentru tine, piu-piu mititel, de asta dau acum cuvîntul viziunilor febrile, fiindcă ele cunosc adevărul mai bine decît îl cunosc eu, ele au ghicit de mai multe ori cum stau lucrurile, decît am fost în stare să ghicesc eu, care mi-am organizat concepţiile morale şi credinţa în funcţie de promisiunile omeneşti şi de solemnele declaraţii ministeriale.

Sînt îngrijorat pentru soarta ta, piu-piu mititel, în cazul că ai vedea lumina zilei, fiindcă tu vei fi cel ce-ţi vei proiecta spre viitor umbra, fiindcă tu vei fi acela despre care se va susţine că nu eşti decît combinaţie neîntemeiată şi zvon lipsit de fundament. Tu eşti acela din care se va face o miză statistică, tu eşti cel la care se gîndeşte notificarea ministerului de externe, atunci cînd loveşte energic cu pumnul în masă, tu eşti explicaţia comandantului suprem al armatelor de ocupaţie, cauza valutei la curs înalt sau scăzut, tu eşti cel ce umpli rezervoarele culturii — cazărmile de infanterie şi artilerie, tu eşti cel ce vei cunoaşte din cultură doar adăposturile rezistente la explozii şi gazele ucigătoare cu efect instantaneu, în timp ce ai să uiţi definitiv săpunul. Tu eşti acela pe ale cărui baionete se va odihni himera victorioasă a diplomaţiei şi ideea fixă, încununată cu lauri, a statului-major, tu eşti mititelul şi drăgălaşul piu-piu despre care se vor cînta cîntece înduioşătoare, care ai să mai mărşăluieşti o dată, îmbătat de iluzia gloriei, în Ardeni, ca să aperi acolo cuceririle de pînă acum ale civilizaţiei europene şi tasmaniene împotriva unui atac inventat, tu eşti acela care — în timp ce pe bulevardele Parisului belşugul, frumuseţea, spiritul şi patriotismul îşi vor legăna cochet şoldurile, ca o găinuşă isterică — vei fi afectat cutărei unităţi, vei fi retras şi aruncat iar în luptă, tu eşti acela pe care îl vor da peste cap, care te vei avînta, care ai să dispari, tu eşti cel ale cărui buze cenuşii se vor desface mereu

ca să frămînte nedumeritul „de ce“, cel care ai vrea să trăiești, să trăiești oricum, dar care ai să mori. Tu ești acela în a cărui amintire primarul, cu joben cu panglică de doliu și în haine negre, va ține un discurs emoționant, încît nu va rămîne nici o geana uscată, tu ești cel care vei scîrțîi pe *Rue de la Paix* cu un picior de lemn prea scurt sau prea lung, tu ești cel ce, la stăruințele culturii tale periclitate, îl vei ucide pe semenul tău denumit inamicul, ca pe un porc înjunghiat în ajun de Crăciun, care, mai apoi, ca un sindicat al industriei de carne și al celorlalte industrii înrudite, vei defila prin fața Franței, ce va aplauda în tribune, strălucind de pantofii săi de lac și de victoria dobîndită. Tu ești cel în a cărui cinste vor suna clopotele, se vor organiza serbări și căruia patria îi va datora recunoștință și suplimentul de invaliditate. Tu ești fructul dragostei de patrie și lepădătura dragostei de oameni. Tu ești sărmanul piu-piu mititel, care vei fi momit cu cei 300 de franci ai lui Iuda să ieși din uterul contractat al maicii tale, pentru ca nu cumva securitatea viitoare a națiunii să fie pusă sub semnul întrebării. Ai înțeles, nu-i așa, piu-piu mititel? Iar eu care, după falimentul fraudulos al moralei umane osîndite de codul penal, nu mai cred în credință, dragoste și bunătate, nu mai sînt în stare să cred nici în intențiile nobile ale celor 300 de franci, oricît am răsuci lucrurile pe toate fețele. (...) Nu știu ce va spune la toate acestea măicuța ta, mititel piu-piu, mie însă mi-e teamă de pe acum pentru tine, înainte chiar de a fi văzut lumina zilei. Și, ți-o mărturisesc, mi-e teamă chiar de tine oleacă. Da, fiindcă mai aud de sub țărîna Europei, presărată cu oseminte și cu grăsime omenească, gemetele a zece milioane de piu-piu lichidați, mărunți soldați francezi, ruși, maghiari, turci, români, belgieni, germani, polonezi, cehi, bulgari, greci, sîrbi, englezi, hinduși, și în inima mea se iscă bănuiala dureroasă că nu ești poftit să vezi lumina zilei spre a pingeli pantofi, a tăia brazdă în pămînt, a picta firme de prăvălie, nici spre a scrie versuri sau a iubi femeia. Îți mărturisesc, mic cetățean francez de mîine, că mi-e teamă ca, din pricina ta, să nu-mi pierd cafeaua de fiecare zi, barierele ridicate, acceleratul care trece din nou fără să oprească, străzile noastre pașnice, pe care nu se mai plimbă plutoane de mitraliori împodobite cu flori, ci huruie care încărcate pînă sus cu varză, mi-e teamă de orele pretimpurii de închi-

dere şi de ediţiile speciale ale ziarelor, anunţînd victorii, mi-e teamă de cartela de cartofi şi de ceasurile cu brăţări de oţel, de drapelele împanglicate şi de sfoara de hîrtie rezistentă, de ordinul leopoldin şi de surogatul de pîine bogat în calorii, de cupletele de război şi de moartea războinică. Dacă mă gîndesc la tine, mă cuprinde o teamă mare şi nu mă sfiesc să-ţi dau sfatul de a nu te grăbi, piu-piu mititel, mai ai doar timp, odată ce e aşa de bine fără r ă z b o i. În lumea noastră e încă beznă, soarele n-a răsărit deocamdată, prieten mic, mai rămîi, nu da ascultare chemării. Fiindcă n-am ce să fac, însă îmi miroase a război pretutindeni unde se întreprind acţiuni în vederea securităţii viitoare a statului şi a naţiunii. La *Quai d'Orsay* şi la *Foreign Office* se mai vorbeşte încă despre sferele de interese, despre orientare şi despre securitatea păcii, or, atîta timp cît pacea nu e garantată de inimi, ci de diplomaţi şi jurişti, atîta timp cît sfera de interese înseamnă că avem de gînd a ne vîrî nasul în treburile altora, atîta timp cît ne vom orienta către ministerele de externe şi nu către milioanele de suflete ale popoarelor lumii — ar fi un pas riscant să vii pe lume!

Roag-o pe măicuţa ta, piu-piu mititel, să nu aspire deocamdată la ajutorul de 300 de franci."

György termină lectura şi îşi plimbă cu o senină melancolie privirile peste cei ce-l ascultaseră. Ochii lui Majthényi îl fixau cu o expresie de mirare.

În timp ce asculta mesajul adresat mititelului piu-piu, nu-i scăpase din vedere privirea avidă a doamnei Csornai, care învăluia silueta scriitorului cu o lăcomie senzuală. Femeia îl privea pe György, îi privea cămaşa, cravata, nasul, gura, se vedea că abia acum e capabil să guste pe deplin tabloul, după ce titlul şi legenda le aflase din catalog. Majthényi întoarse discret capul, spre a lăsa drum liber dorinţelor femeii. Poate că lui György are să-i fie mult mai pe plac vijelia aceasta înmiresmată — se gîndi el cu mărinimie resemnată — aceşti ochi verzi nicicînd astîmpăraţi şi veşnic activi, dorinţa aceasta nesăţioasă, această rapsodie veşnic clocotitoare. Rupseseră de mult relaţiile dintre ei (legătura intimă dintre ei doi încetase cu mult înainte), însă Majthényi era suficient de cavaler spre a preţui cum se cuvine minunatul arsenal femenin al fostei sale amante, chiar dacă el îşi pierduse pe seama lui valoarea şi farmecul. Şi, cu toate că

n-o iubise din cale-afară (nu, despre aşa ceva nici nu prea fusese vorba între ei, deoarece amîndoi îşi dăduseră seama că relația lor se datora doar locului, timpului, mediului şi cuviinței) ar fi fost gelos fără îndoială la vederea acestui interes însuflețit, dacă nu era vorba de György, a cărui superioritate sufletească o socotea mai atrăgătoare decît multe calități fizice verificate.

Se întoarse şi îi lăsă singuri pe cei doi.

În clipa aceea intră pe poartă conțopistul. Cu o mînă ținea mînuța unui băiețel blond, cu cealaltă strîngea urechea cafenie a lui Pagat. Mărunta caravană îşi făcu intrarea în curte cu o încetineală bătrînească. În fața cerdacului, Csermely opri alaiul şi salută societatea.

— Salutați şi voi, spuse el alintător către protejații săi.

Băiețelul ridică mîna şi îşi flutură degețelele, salutînd ascultător pe cei ce se aflau în curte. Pagat scheună — scurt şi maşinal — dădu de cîteva ori din coadă, apoi îşi odihni ochii cafenii plini de căldură şi afecțiune pe fața lui György.

Csermely îi mîngîie mulțumit pe creştet. El era dădaca lor, asta îi mai rămăsese din bogatul repertoriu al menirii sale pe pămînt. Un mugurel de om — copilul Annei Molnár — şi un cîine îmbătrînit. Copilul avea trei ani. Bucle aurii, miros de lapte, unghii nemaipomenit de delicioase, ochi albaştri şi limpezi, dințişori ca boabele de orez. („Ce invenție senzațională e un astfel de mormoloc, Piotruşca! Trebuie să te însori... voi avea eu grija scutecelor“... Într-o altă împrejurare, făcînd reproş ursitei: „Eu nici n-am fost copil, Piotruşca... eu am fost doar evacuat din neființă pe lumea asta... Am fost scăpat pe pămînt şontorog cum mă vezi, cu ghete numărul patruzeci şi patru!“)... Îl cheamă Istvánka. Pantalonaşii lui — hohahahu, porumbelul meu! — abia i-ar încape pe două degete. Cum înfloreşte, cum îşi desface petalele: „De ce are mustăți nenea Pagat? De ce are vaca coadă? Şi, în schimb, de ce n-are coadă şi nenea Csermely? De ce nu dă bivolița lapte negru? Da... Şi de ce sînt casele îngrădite? De cine se tem oare? De ce sînt stele? Şi de ce-i ascuțită puşca soldaților?... De ce?“ De ce? Nu sună ca şi cînd ar întreba: de ce-i aşa de fără sens treaba asta pe care voi o numiți lume şi viață?

Cîinele e înțelept şi resemnat, s-a cam săturat şi el de atîta hocus-pocus. Nu e de mirare, odată ce şi-a trăit anii.

Cînd el, Csermely, îi explică lui Istvánka piesele componente ale vacii sau îi dataliază tehnica de zbor a rîndunicii, Pagat se lasă pe picioarele-i dindărăt şi cască de două sau trei ori în andante; s-a săturat de mult de acest spectacol, viaţa o defineşte probabil şi el cam aşa: plăcintă de vacă!

Soniuşca a şters-o definitiv, cu un croitor de dame. Cerul sa-i fie milostiv bietului croitor. Pe el nu-l mai doare, Soniuşca a dat în el cu piciorul, a strivit sub tălpile ei întregul univers din sufletul lui... Atîta pagubă... ce vroiam... da... Cît îl priveşte însă pe Piotruşca... Cum mai muncea... Ca un ciocan hidraulic... Şi cum stătuse locului în vijelie! Ca un pisc de bazalt! Sute şi sute de cetăţeni îi rostiseră numele cu nădejde... îl întîmpinaseră şi îl însoţiseră cu nesfîrşite urale... De asta fusese luat şi internat împreună cu Majthényi... voiau să-l neutralizeze nţel... Umblaseră cale de două zile în căruţă, cu Anna şi Pagat, pînă să ajungă acolo... Duceau slănină lui Piotr şi Majthényi... şuncă... trei pîini... apă de colonie... praf contra insectelor... salutări de la Kléber Ilona, doamna Csornai, Strombolinszky... olé... un car întreg de salutări. Adăstaseră o săptămînă întreagă în faţa unui spital vechi, pînă să poată intra... Acolo erau păziţi Piotr şi Majthényi... Ce rost avea, oare, să-i închizi în acest fel pe oameni? Nu-i aşa? Să-i vîri în colivie!... Ruşine, nu alta... Ce părere ai, Piotr Chirilovici? Acum însă s-a isprăvit... György nu mai aşteaptă decît nişte acte de la comandament... Apoi pleacă... Atît s-a tot pregătit... acum însă se duce cu adevărat... S-ar putea duce cu el... o, cum s-ar mai duce cu dragul său Piotr Chirilovici... l-ar păzi, ca nimeni să nu-l deranjeze cînd doarme... i-ar peria pantalonii... i-ar pregăti la îndemînă peria de păr... iar Piotruşca, întorcîndu-se noaptea de la club... din vreo societate... ar sta cu el de vorbă despre succesele sale... despre plimbările de demult... despre poznele lor comune... („Ce naiba, mi-e umed nasul?... Sînt lacrimi... Hohahahu...“) N-are să se ducă, cu toate acestea... György trebuie să-şi ia zborul liber şi nestingherit... Budapesta îi va fi la picioare... lumea chiar... nu poate lua cu sine pe unul cam într-o ureche, cum e el. La ce bun? Ca purice de casă?... *Nevermore!...* Nu, nu, n-are să se ducă, oricît îl va chema Piotruşca... Îl vor... angaja... la conacul Majthényi... Casă, masă, căldură şi lumină... Arc să primească şi îmbrăcăminte acolo... Cravata asta... i s-a

cam urcat pe ceafă, ce-i drept, e de mătase naturală... poftim, şi asta e primită de la Majthényi... Două veste la modă... ciorapi lungi, pînă la genunchi... sînt ca ciorapii de damă... toate de la Majthényi! Da... cam asta e... Pînă atunci, se mai plimbă nițel cu băiețelul şi cu cîinele... Îi instruieşte... După plimbare, îl duce pe copil la maică-sa... în cazul cînd Majthényi nu vine din oraş... Iată-l că vine...

Îşi aranjează la repezeală cravata (ce invenție inutilă!) şi îi relatează lui Majthényi schimbul de idei avut cu Istvánka. Apoi îl predă pe băiețel tatălului său, care îl ia în brațe rîzînd... S-au obişnuit unul cu altul. Da... Dar iată că... Ei, e cazul să-şi aranjeze ochelarii. (Şi îşi potriveşte cu precizie pince-néz-ul pe nas.) Doamna Csornai şi Piotruşca... Ah, aici se află față în față patimi învolburate... Da, zău. Dar numai dintr-o parte... Piotr e un voinic din cale-afară de încăpățînat... Nu se aprinde cu una cu două!... Nici o îndoială însă... e curtenitor, băiatul... N-are să refuze cadoul ce i se oferă...

Dinspre bucătărie, sora lui Baltazar aduce pe o farfurie zugrăvită în cafeniu un codru mare de pîine cu unt, lîngă el o ceaşcă de cafea cu lapte de bivoliță. Pe farfurie, un şervet alb.

— Haide, Csermely dragă... ți-am adus gustarea...

Şi adaugă, pe un ton plin de bunătate:

— Zahărul l-am pus eu...

Iar conțopistul se instalează lîngă ceaşcă, clipeşte înduioşat din pleoape, ar dori să spună ceva, dar nu spune decît: „hohahahu...“ — şi muşcă copilăreşte din codrul de pîine cu unt.

XV

Avea să-şi amintească deseori, mai tîrziu, de eşecurile debutului şi ale anilor săi de ucenicie de la Pesta. Surîdea amintirii acelor ani, întocmai ca primitivelor imagini din lanterna magică a copilăriei sale. Se vedea pe sine în filmul rupt, sărind încoace şi încolo, cu pălărie mare pe cap, cu guler solemn, cu faţa exprimînd oţărîrea primului avînt sisific. Cu cîtă încredere şi cît de sigur de sine luase pieptiş urcuşul ce ducea la afirmare! Aiurelile lui Csermely clocoteau şi într-însul. Îşi închipuia că ajunge să publice o duzină de articole temeinice pentru ca opinia publică să ciulească urechile şi porţile succesului să se deschidă largi în faţa sa.

Vegetase după sosirea sa în capitală luni în şir fără angajament. Scrise cîteva scurte nuvele, pe care o revistă le acceptă îndată, însă le veni rîndul spre publicare abia după o jumătate de an. Datorită legăturilor sale mai vechi, fu angajat în cele din urmă în redacţia ziarului care îi publicase romanul. Primi o masă scîrţîitoare şi pătată de cerneală, în apropierea lavaboului. Era la fel de dărăpănată şi mînjită de cerneală ca masa pe care o avusese în tipografia igrasioasă a *Observatorului carpatin.* Redactorii tineri îl tratau cu aere de superioritate pe provincialul nou venit şi dezorientat. Unul din ei, redactorul tehnic al ziarului, îl bătuse odată pe umăr şi îi atrăsese atenţia să nu-şi mai lungească scrierile ca pelteaua.

— Ţi-am retezat cam un cot din peltea, îi dădu prietenos de ştire lui Baltazar. Peltele mai scurte, frăţioare!

Cei mai vîrstnici nu se sinchiseau de el. În furnicarul întunecat, fiecare îşi trăia propria viaţă maşinală. Uneori îi cereau cîte un foc, alteori îl întrebau dacă cuvîntul

„rapsodic“ se scrie cu *p* sau cu *b,* alte reiații nu prea existau între ei. Articolele „temeinice“ văzuseră lumina tiparului în număr frumuşel, fără însă ca uşile proorocite de Csermely să se deschidă larg în fața lui. Muncea pătimaş, cu o sîrguință îndărătnică. Nu se sinchisea de nimic şi nimic nu-l deranja. Un reporter, care suferea de o idee fixă, îşi clătărea la fiecare jumătate de ceas laringele la lavabou, redactorul adjunct fluiera toată ziulica *Traviata* sau se certa cu curierul ziarului, apa susura şi picura din robinetul ruginit — el însă scria, scria cu înverşunare, surd la zgomotele stupide şi inhibante, la fel ca economistul bătrîn de la celălalt capăt al mesei, care şi el se cufundase definitiv în fericita-i surditate. Se afla de un an la Pesta şi mai avea senzația că bate hățurile pe loc, întocmai ca în clipa sosirii sale.

„N-am făcut nici un pas înainte — constată el, oarecum descurajat — întocmai ca veverița închisă în colivie, care îşi închipuie că înaintează la repezeală pe rotița ei mobila, cu toate că numai roata i se învîrteşte sub picioare.“

Nu-l luau în seamă, îi turnau pe cap găleata indiferenței lor, chemată să-i redea luciditatea, încît apa rece ca gheața se scurgea în şiroaie de pe e l . În provincie, imaginația omului o ia razna, şi el îşi poate ridica îngîmfat aripa pelerinei, ca nu cumva să mături cu ea turnul bisericii. Umblase printre cei de acasă ca un Gulliver între pitici.

„Cît am crezut în tine, Gulliver — se tachina el cu o ironie acidă — ce mare te socoteam cît timp eram uriaş printre pitici! Acum, tu eşti piticul, Gulliver în țara uriaşilor...“

Îşi dădu seama în curînd că nimeni nu-şi mai amintea de romanul pe care ziarul i-l publicase în foileton. Află apoi că nimeni, în afara redactorului-şef, nu-i citea articolele şi foiletoanele. Avu nevoie de timp îndelungat pînă să-şi dea seama că, de fapt, colegii săi nu erau răi, cu nimic mai răi decît era el însuşi, fiind doar mai u z a ț i . În rîndurile provincialilor stăruie o bună doză de interes față de semenii lor. Este într-înşii ceva din curiozitatea naivă a primitivilor. Oamenii din marile oraşe nu se mai sinchisesc de semenii lor. Colecția lor e mult prea bogată, spre a avea chef s-o mai sporească.

Leafa era modestă şi cînd, la întîi ale lunii, achita chiria, îşi amintea ruşinat de marile promisiuni pe care i le făcuse

sorei sale; chiria îi mistuia de fiecare dată jumătate din bunurile terestre, încît nu-i prea dădea mîna să facă donații generoase. Locuia la parterul unei clădiri întunecoase, într-o hrubă fără lumină, despărțită de vestibul printr-un perete de sticlă. Peretele acesta de sticlă nu era mai înalt decît omul, așa cum sînt cele din oficiile poștale. Ziua, se strecura prin ușa vestibului pînă la el un clarobscur catifelat, pe care peretele de sticlă despărțitor al hrubei sale îl mai filtra o dată, așa cum se filtrează cu grijă terciul pentru copiii care au dureri de stomac. Îngusta chichineață ce se despica din vestibul și în care nu era loc decît pentru un pat, un lavabou de tablă și o mescioara, fusese despărțită de vestibulul propriu-zis de unul din chiriașii anteriori, spre a sluji de cameră pentru servitoare. Stările generale se înrăutățiseră, încît chichineața fusese promovată „cameră cochet mobilată, cu intrare separată“, exclusiv pentru „bărbați singuri, de familie bună și buni platnici ai chiriei“. Nu avea nici măcar lumină electrică proprie, însă, așa cum reieșise din explicațiile proprietăresei slăbănoage, cu un cap ca de pasăre, nici nu prea era nevoie de ea.

— Becul din curte luminează încăperea pînă la zece seara, îl lămuri, cu un aer ostil, femeia ponosită. Dacă duceți un trai ordonat, pînă la zece vă întoarceți acasă, iar becul din curte ajunge ca să vă puteți dezbrăca.

Spuse că are nevoie de lampă. Trebui să promită că va fi un chiriaș de durată, și astfel obținu să i se facă rost de o lampă de petrol. Lampa ocupa jumătate din masă, încît de cîte ori se apleca noaptea peste ceea ce scria, emanațiile otrăvite ale gazului lampant de proastă calitate — se minună mult timp de această ciudățenie fizică — îi pătrundeau de-a dreptul în nări; rezervorul lămpii era găurit pe undeva, astfel că lichidul uleios se evapora neîntrerupt prin fisură. Celelalte încăperi ale apartamentului erau locuite de femei dezmățate, care frecventau cafenelele, și de calfe de prăvălie. De cîte ori intrau sau ieșeau pe ușa vestibulului, îi acopereau singura sursă de lumina, și chichineața se cufunda în întuneric. Odăița lui era o cameră obscură de fotograf, ușa vestibulului — obiectivul, femeile dezmățate și calfele de prăvălie — capacul obiectivului. Noaptea, pribegii vestibului treceau vorbind tare, prin fața peretelui de sticlă, se mai opreau din cînd în cînd și încercau să deslușească prin sticla fumurie

cu ce se îndeletnicește în timpul nopții, la lumina lămpii, bărbatul tăcu și ghemuit peste masă. Auzeau uneori scîrțîitul peniței, zîzîitul unor file de hîrtie. De afară, semăna probabil cu un călugăr medieval, care își umple cu slove mărunte fițuicile, cu îndărătnicie și cu o pasiune aproape franciscană.

Odată, rătăcea pe străzile îndepărtate de la periferie. Trecea pe lîngă o clădire mohorîtă, cu miros înțepător. Clădirea murdară era un depozit de piei de animale. Printre zăbrelele ferestrelor se zăreau pieile îngrămădite unele peste altele.

— Sînt asemenea anilor care s-au dus, se gîndi. Viața s-a evaporat din ele, numai pojghița ei zace în unghere, o mulțime de piei — una peste alta.

Astfel de piei uscate erau și anii lui, pe care cosorul timpului trecător îi belise de pe dînsul. Se afla la Pesta de doi ani, și nu-și făcuse încă un cerc de cunoștințe, nici prieteni nu avea. Era în redacție o secretară, o femeie tînără și serioasă, incoloră, ca majoritatea femeilor ce trăiesc în ambianța unor astfel de uzine spirituale pline de nelinişte și de înaltă tensiune. Uneori stătea cu ea de vorbă. Glasul fetei era indiferent și calm; cele ce-i spunea Baltazar păreau să n-aibă pentru ea nici o însemnătate, nici un conținut. Uneori încuviința cu o mișcare din cap, alteori spunea și ea cîte ceva, apoi, la fel cum intrase în încăpere, pleca indiferentă și obiectivă.

— Ți-am citit nuvela, spuse ea într-o bună zi, în timp ce stăteau ambii lîngă lavabou și își ştergeau mîna cu acelaşi prosop.

Baltazar o întrebă dacă nuvela o plictisise.

— Nu, îi aduse la cunoştință fata, fixînd cu ochii ei cenuşii privirile ironice ale lui Baltazar. De ce scrii astfel de nuvele pentru ziar?

Baltazar nu pricepu.

— De ce nu le dai unei reviste? Ai de gînd să le oferi abonaților ziarului literatură serioasă?

Era prima laudă pe care o primise, și pe asta pe căi oarecum ocolite. Mulțumi pentru remarca făcută.

— Te rog să-mi atragi atenția dacă vei publica ceva în altă parte, mai zise fata, luîndu-și rămas bun de la el cu o uşoară mişcare din cap.

Din ziua aceea, stătură mai des de vorbă. Odată fata îl întrebă la ce lucrează. Îşi scrie memoriile, răspunse el zîmbind.

— Memoriile?

— De ce nu? Toţi ne scriem mereu doar memoriile. Toate se învîrtesc în jurul lor. Pînă şi vînzătoarea cea mai modestă îşi închipuie că amintirile ei ar fi o capodoperă dacă ar fi aşternute pe hîrtie. Oamenii — zise el rîzînd — sînt nemaipomenit de mîndri de suferinţele pe care le-au îndurat, văd un material literar captivant în experienţele lor naive şi ieftine. Deoarece are şi el cîteva astfel de experienţe fără mare valoare, de ce nu le-ar pune în circulaţie?

Fata, care îl privise pînă acum cu severitate, printre pleoapele aproape închise, deschise de astă dată pe încetul ochii mari. Privi cu întreaga atenţie a ochilor ei dilataţi şi cenuşii faţa surîzătoare, amăruie a lui Baltazar.

— N-ai vrea să mi le-arăţi? — întrebă ea prietenos.

— Dacă te interesează — ridică Baltazar din umeri — pot să ţi le arăt...

Peste cîteva zile, îi duse secretarei manuscrisul romanului său în pregătire. Fata îl citi pînă a doua zi. Părea indiferentă, glasul îi era şi el mai curînd obiectiv decît cald, cînd îi comunică lui Baltazar:

— Cred că eşti un om deosebit de talentat...

După orele de redacţie, fata îşi încetini paşii în timp ce cobora scările.

— Gazetarul e plăsmuit după propria dumitale persoană, nu-i aşa? — întrebă ea, întorcîndu-se brusc către Baltazar, care se apropia în spatele ei.

— În linii mari...

— Dar actriţa? E un personaj real?

Şi încă cît de real, rîse el, ce neîndurător de real! Dacă îşi ia osteneala să răsfoiască revista aceea teatrală, care se vinde de pildă la colţul străzii, cu siguranţă că are să dea peste portretul ei...

Intrară împreună într-o lăptărie din apropiere. Fata îşi amesteca, serioasă şi meditativă, cafeaua. (Nu ceru frişcă la ea, fiindcă nu-i plăceau dulciurile, nu-i plăceau piesele de teatru uşurele, oamenii fără greutate, flirturile, avea mîini subţiri, fine şi inteligente, ca şi buzele, care nu i se schimonoseau, nu se transformau în gura unui zdravăn aparat de

mîncat.) Îl privea pe Baltazar cu atenție, cu discul complet, de 360 de grade, al globilor ei oculari, fără ca din aceste 360 de grade să se fi putut trage o concluzie oarecare. O interesau personajele din roman, conțopistul concediat, cu pelerina sa de culoarea puricilor, preotul rubicond, dar îndeosebi actrița.

— V-ați întîlnit?

Baltazar negă cu o mişcare din cap. Nu, nu se întîlniseră. De cînd e la Pesta, nici măcar pe scenă n-a văzut-o.

Era adevărat că nu se întîlniseră, însă adevărul mai adînc era că o zărise de cîteva ori pe Ilona. Odată o văzuse trecînd pe lîngă el într-un mic automobil-sport. Odată îi apăruse în cale pe o stradă din centru. Privirile lui pescuiseră cu repeziciunea şoimului silueta cunoscută din mulțimea de blănuri şi pene. Paşii nu li se încrucişaseră, deoarece actrița intrase într-un magazin de articole optice. Pulsații puternice şi speriate în gîtlej îi dădeau de ştire că vraja nu se destrămase încă. Există astfel de infecții îndărătnice, romantice, pe care omul le poartă cu sine ani întregi, se domolesc şi se încuibează, ca nişte microbi perfizi, ca să simți apoi deodată că ți s-au uscat buzele, febra te copleşeşte, te poți îndopa cu chinină... Se opri lîngă un felinar şi aşteptă. Să fie oare mioapă? — se întrebă el. Căută să privească de departe prin vitrina magazinului. Actrița ducea la ochi un lornion. Timpul trece — comentă el cele văzute, cu alegoria ce-o avea la îndemînă — ochii slăbesc. *Panta rei,* spune filozoful grec. (Cine fusese oare?) Fusese inventată şi radiofonia, numai în pridvorul inimii sale zornăia încă vechiul cîntec...

Actrița ieşi din magazin. Îl privi. Apoi îşi văzu de drum, zveltă, elegantă, indiferentă. Nu-l recunoscuse, îl uitase cu desăvîrşire. Pe urma se întoarse şi el şi îşi văzu de drum, în direcția opusă. Omul să nu se țină scai, cu nasul în pămînt, după trecutul său.

Îl răscoleau dorințe tulburi. Să creeze ceva grandios! Să iasă din semiobscuritatea aceasta bună pentru şobolani! Vroia să devină cineva!

(Apoi să-i răsar în față, ce? Să mă impun, să vadă ce-a pierdut, nu-i aşa, Piotr Chirilovici? Da, da, acestea sînt momentele cînd calfele pirpirii de croitor ar dori să ajungă vînători de lei, căpetenii de bandiți sau scriitori celebri!

Porumbelul meu bătrîn şi visător! Care va să zică astfel de măgării tinereşti îţi colcăie în bostan? Sfînt şi ultim zimbru al romanticii, au început să-ţi apară ghioceii la tîmple!)

Se întoarse acasă şi lucră pînă în zori la romanul său. Pe actriţă o mai văzu de cîteva ori. De fiecare dată, prinse să-i zornăie în pridvorul inimii cîntecul de odinioară. La fiecare întîlnire cînta un palid menuet. După care totul se liniştea iar.

într-o bună zi, depuse romanul pe masa redactorului-şef. Redactorul-şef îl răsfoi, citi cîte ceva, clătină aprobator din cap. Da, da. Nu se îndoia că Baltazar scrisese un roman admirabil. Secretara îi vorbise de el, îl socotea o lucrare plină de talent. Ziarul însă, adăugă el cu părere de rău, datorită unor neînţelegeri financiare, va apare de la întîi în mai puţine pagini. Fireşte, în mod provizoriu d o a r. În acest răstimp, redacţia e nevoită să sisteze publicarea materialelor literare.

Se ridică şi îl prinse pe Baltazar de cot.

— Regret, Baltazar. Eu te apreciez în mod deosebit. Ceea ce scrii e plin de viaţă. De umor, Baltazar. Un umor de calitate, contemporan, amar. M-am gîndit de multe ori că ar trebui să facem ceva pentru dumneata. Nu vrei să vorbesc cu un editor?

— Mulţumesc, respinse Baltazar propunerea. Voi încerca singur.

Se duse la o editură. Editura era o mare uzină, care arunca pe piaţă tone întregi de cărţi şi reclame. Ivirea celei mai neîndemînatice cărţulii era însoţită de petardele îndrăzneţe şi bubuitul tunurilor grele ale reclamei. Oriunde te duceai, îţi răsunau în urechi bateriile neobosite ale editorului. Detaşamentele aruncătoare de calificative ale întreprinderii împrăştiau bombele unor laude asurzitoare, demne doar de cele mai valoroase creaţii literare, în legătură cu nişte naive istorioare de dragoste. Şi cînd, întîmplător, nu era vorba de un tînăr geniu născocitor de istorioare de dragoste, ci de cartea vreunuia dintre magnaţii mai vîrstnici ai literaturii, salvele de artilerie onomastice nu mai luau sfîrşit. Merita să apari la această editură, odată ce secţia ei de reclamă se năpustea asupra publicului cu atîta putere de convingere şi risipă de epitete în vederea ridicării în slăvi a cărţii, încît

însuşi autorul începea să creadă în propria sa măreţie. Abia la lichidarea drepturilor de autor ieşeau la iveală lucruri neplăcute...

În biroul secretarului, un bărbat voluminos, excelent bărbierit, fuma o ţigară de foi. Îşi desfăcu braţele, spre a-l strînge la pieptul său pe Baltazar.

— Bine-ai venit, scumpe prietene, trîmbiţă el însufleţit şi frămîntă minute întregi în palma sa mîna lui Baltazar. Ce vînt te-aduce?

În bărbatul elegant, Baltazar era cît pe-aci să nu-l recunoască pe camaradul său de altădată, pe care îl întîlnise într-un spital de provincie în timpul războiului. Se plimba mereu pe coridoarele spitalului, într-o tunică îmbibată de transpiraţia altuia şi în nişte bocanci tociţi de alte picioare, spre a se putea ascunde la timp de comisia medicală, care sosea de obicei pe neaşteptate, şi spre a-şi pune la adăpost pielea periclitată, în aerul greu al locurilor dosnice. Părul îi era întotdeauna plin de fire de p a i e . Î ş i reactivase o veche bronşită, spre a nu fi obligat să se amestece în vîltoarea războiului. Acceptase firele de paie, păduchii, aerul greu al latrinei neglijate, numai să nu fie silit să traducă în fapta curajul zgomotos al eroilor din nuvelele sale. Luni în şir se ghemuise pe saltele umplute cu paie, împuţite, pestilenţiale, pînă cînd un medic militar, mişcat de o atît de eroică stăruinţă, îl trimisese la vatră. Baltazar îi auzise, mai tîrziu, numele deseori pomenit. Era colaboratorul unui ziar şi scria cărţi, în care înălţa obeliscuri solide vitejiei bărbăteşti. Ţigările lui de foi deveneau din ce în ce mai aromate, pantalonii din ce în ce mai bine călcaţi, iar eroii din nuvele din ce în ce mai curajoşi. Acum stătea trufaş în faţa lui şi, din colţul ochilor săi reci, arunca priviri iscoditoare asupra manuscrisului pe care Baltazar îl strîngea subsuoară.

— Ei, nu mai spune, tu scrii? — se interesă el, cu o consternare binevoitoare.

Baltazar încuviinţă din cap.

— Scriam şi înainte.

Fu pipăit de o privire glacială şi bănuitoare, asemănătoare cu privirile vameşilor în timp ce te percheziţionează.

— Interesant. Aşadar, tu scrii, amice... Azi toată lumea scrie, adăugă el şi zîmbi. Grosolan, aşa cum ştie să zîmbească

o jumătate de kilogram de carne de vită proaspăt tăiată. Ia să văd şi eu.

Scoase teancul de foi de sub braţul lui Baltazar şi prinse să-l răsfoiască. Clătina din cap. Apoi îşi scoase din gură ţigara de foi şi citi prima frază o romanului, care se referea la Csermely şi la pelerina lui de culoarea puricilor. Lăsă brusc manuscrisul din mînă.

— Pelerină de culoarea puricilor? — întrebă el cutremurat de un fior. E foarte original...

Secretarul preluă manuscrisul şi îi spuse să revină peste cîteva săptămîni, cînd are să-i comunice rezultatul.

— Rămîi cu bine, scumpe amice, se mai însufleţi o dată camaradul de odinioară şi îi întinse mîna. Cu răceală şi cu un dispreţ profund.

Peste patru săptămîni fu înştiinţat că nu i se publică romanul. Privi uluit manuscrisul înapoiat. Îl cuprinse o greaţă ameţitoare. Munca sa îndîrjită şi amară de douăsprezece luni zăcea în faţa lui, ca balonul spart în mîna copilului speriat şi cu gura strîmbată a plîns. Cum este cu putinţă! — trecu întrebarea bîlbîită prin mintea lui. Cum este cu putinţă?

Deschise manuscrisul, începu să-l răsfoiască cu degetele amorţite, ochii lui consternaţi prinseră să citească în şoaptă frazele ce-i cădeau sub priviri. Cum zîmbeau ieri încă frazele acestea, cum înmugureau cuvintele, ce grădină senină de primăvară era romanul acesta! Acum, ce sfîrşit necruţător avea totul, cît de banal sunau epitetele dintr-însul, cît de lipsite de sens şi sărăcăcioase păreau frazele lui! Se petrecuse ceva cu el, ceva neîndurător şi funest. Împinse manuscrisul departe de el. Secretara stătu mult timp în spatele lui şi îl privi în tăcere. Pe urmă îl atinse pe umăr.

— S-a întîmplat ceva, Baltazar?

Îi zîmbi îndurerat şi umilit fetei de lîngă el. Arătă romanul.

— Mi l-au înapoiat.

Secretara citi cu atenţie scrisoarea seacă şi de o politeţe rigidă. „Lucrarea n-ar putea satisface exigenţele cititorilor noştri cu gusturi delicate, astfel că sîntem siliţi a renunţa la publicarea lui.“

— Baltazar — spuse fata după cîtva timp — am avut un frate avocat, căruia i s-a adus la cunoştinţă că i-a ars casa tocmai în clipa cînd apăra la tribunal o biată femeie

nevinovată. Şi-a continuat netulburat pledoaria, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Mulţumesc, zise Baltazar şi se scutură.

Peste cîteva zile, secretara se opri iar la masa lui.

— Te-au lucrat, Baltazar, îi comunică ea calm. O persoană foarte influentă la editură a citit cîteva rînduri din romanul dumitale şi a declarat că e slab şi lipsit de vreo valoare artistică... Fireşte că, după asta, nici nu ţi-au mai citit manuscrisul.

Cîteva clipe, Baltazar se gîndi să se ducă la fercheşul său amic de pe front şi să-l roage să-i citească romanul pînă la capăt. Pe urmă, făcu un gest de lehamite şi renunţă la gîndul său. Tot nu l-ar putea convinge pe omul ăsta. Un singur lucru nu izbutea să înţeleagă, şi anume: ce importanţă avea pentru el ca romanul să nu apară? Era o mărime, ţigara lui de foi intrase în lexicon, asemenea gulerului dantelat al lui Shakespeare şi borurilor largi ale pălăriei lui Rembrandt. Oare de ce i-o fi barat calea, lui, necunoscutului?

Secretara, care era foarte familiarizată cu jungla literară, îl lămuri:

— Fostul dumitale camarad e de părere că lexiconul este complet şi că nu mai e nevoie de alte adăugiri.

Era invidios, într-un sens încîlcit şi maladiv al cuvîntului; peste cine scutura scrumul ţigării sale era ca şi înmormîntat. Baltazar nu se mai miră citind, într-o bună zi, că Marele Camarad este înzestrat cu o intuiţie artistică excelentă şi că, deunăzi, a dat din nou dovadă de instinctul său fără greş, cînd a refuzat, fără a fi citit măcar, manuscrisul unui scriitoraş din provincie lipsit de talent, desluşind cu o sensibilitate de seismograf, dintr-un rînd al romanului, că are de-a face cu un biet epigon...

Nu se mai miră, însă era plin de mîhnire şi de scîrbă. Marele Seismograf îi jefuise şi smulsese din rădăcini credinţa, ca hoţul de buzunare portofelul naivului pasager venit din provincie. N-ar fi mai bine să arunc întreg teancul ăsta în Dunăre? — se întrebă el, în timp ce trecea cu manuscrisul peste un p o d . Îl reprimise chiar în ziua aceea de la un alt editor. Acesta adăugase şi o motivare oarecare, aşa cum se adaugă prin bufete muştarul la crenvurşti, în scopul unei mai bune digestii.

— Pe cine mai interesează azi povestea unui gazetar provincial? — îi spusese unul din angajații editurii, şeful biroului însărcinat cu descotorosirea de autorii indezirabili. Lumea de azi e plină de probleme arzătoare, în timp ce dumneata fabrici naive istorioare provinciale. Cine are nevoie de ele? Vino cu probleme. Ai la îndemînă un vraf de crize: socială, economică, familială, psihologică. Tratează una din ele şi...

— ... s-o rezolv, continuă el, pe acelaşi ton.

— Mai puțină artă şi mai multă contemporaneitate, sună avertismentul la despărțire.

Îl bătea o ploaie rece şi ostilă. Era privit pretutindeni cu un haz mascat, cum te uiți la un parapleu rural care îmbie la rîs. Oare să fiu chiar un astfel de parapleu caraghios de țară? — se întrebă el. Pe urmă îşi aminti de probleme. De ce se aşteaptă oare lumea ca să le rezolve scriitorii? Scriitorul să-şi vadă de scris şi să nu încerce să se transforme în oficiu de distribuit fericire. Dacă nu e doar autorul unor trăncăneli insinuante, ci şi artist, e aproape indiferent despre ce scrie. În orice subiect, în oricare epocă, pînă şi în cele mai inactuale, el va rosti ceea ce-i apasă inima din pricina vremii sale tulburi sau prea liniştite...

În cursul încercărilor sale, alunecă tot mai jos pe scara editurilor. În timp ce-şi scria romanul, se socotise scriitor, de astă dată, coborînd cu paşi bocanitori scările acestea, se simțea un răufăcător demascat, care a săvîrşit o fărădelege gravă şi ruşinoasă. Nimeni nu avea nevoie de el şi, la acest gînd, îl copleşea uneori o spaimă înghețată. Se pregătise timp de aproape două decenii să devină scriitor. Era oare cu putință să se fi înşelat în aşa măsură asupra propriilor sale posibilități? Dorea o certitudine. Îşi adună puterile şi porni din nou. În cele din urmă, ajunse la un antreprenor periferic, care atîta tot adulmecă şi învîrti în mînă romanul, pînă cînd, în cele din urmă, îi aduse la cunoştință, în puține cuvinte, că e gata să-şi asume riscul enorm al publicării, dacă domnul autor se îngrijeşte personal de plasarea a o mie de exemplare.

— Aşadar să fac pe boccegiul? — întrebă el, şi rîse sumbru către vicleanul antreprenor. Să bat la uşa oamenilor cu o listă de subscripții...

— N-ar fi pentru întîia oară în istoria literaturii universale, rînji omul pocit, scărpinîndu-şi nasul. Publicul se emoţionează văzîndu-l pe scriitor în mizerie... Cu asta izbuteşti de multe ori...

Se răsuci pe călcîie şi coborî scara, plină de scuipat, cu ochii arzînd, cu senzaţia de a-i fi fost terfelit trupul şi sufletul deopotrivă. Ajunge — luă el hotărîrea. Azvîrli manuscrisul într-o ladă de gunoi de pe stradă, se aşeză pe o bancă şi, fără nici un motiv, se gîndi la maică-sa. Se simţea ca şi cum s-ar fi prăbuşit peste el un tavan; încerca să se smulgă de sub dărîmături cu mari sforţări. Cu membrele zdrobite şi însîngerate, se refugia la primul post de primajutor, la amintirea mamei sale. Petrecu săptămîni în şir într-o cîrciumă, în care birjarii şi hamalii consumau ceaiuri cu rom. Nu mai sînt tînăr — îşi spunea — n-o mai pot lua de la capăt... Privea cu ochii pierduţi în gol, trăgea cu urechea la cîntecul de lebădă al birjarilor răriţi — la blestemele pe care ei le năpusteau asupra automobiliştilor — hoinărea pe străzi în zorii zilei şi ajungea tîrziu la birou. Era birou şi redacţia, fiindcă înregistra evenimentele zilnice, împărtăşea cititorilor observaţiile mediocre ale unui om mediocru despre transportul cotidian de senzaţii. După două luni, scoase o fiţuică de hîrtie din buzunar, îşi căută creionul şi se apucă iar să noteze ceva la repezeală. Erau cîteva fraze încîlcite, seara, la lumina lămpii de petrol, mai aşternu pe hîrtie cîteva fraze. Asta dură săptămîni întregi, fiţuicile pline de însemnări sporeau neîncetat. Într-una din zile apoi le aranja, aruncă la coş cîteva însemnări şi se apucă să-şi scrie noul roman. Amărăciunea i se dizolvă definitiv, ca otrava în organismul sănătos. Pierdu nopţile, timp de o jumătate de an, cu munca sa; uneori, satisfăcut de bucuria plăcerii spirituale, alteori, cu o amărăciune plină de îndoială şi oboseală în suflet. Sub ochi îi apărură riduri gălbui, vederea îi slăbi şi ea. Se trezea în fiecare dimineaţă buimac şi cu dureri de cap din cauza emanaţiilor de gaze ale petrolului lampant de proastă calitate. În lavaboul de la ziar, privi într-o bună zi perplex la propriul său chip din oglindă: în locul feţei sale obişnuite, întîlni o pară gălbejită şi stafidită.

Îşi transcrise romanul pe curat şi expedie un exemplar prin poştă. Îi era groază să se mai căciulească personal în faţa vreunui secretar de editură. Reprimi exact după patru

săptămîni manuscrisul. Editura nu se aştepta la un succes mulţumitor, astfel că nu se putea ocupa de roman. Avea la îndemînă plicul pregătit pentru următoarea editură: vîrî manuscrisul într-însul şi îi dădu drumul. După patru săptămîni el se găsea din nou pe masa sa. Luă plicul următor. Pe masa de la redacţie se afla un calendar, răsfoi într-însul şi notă la ultima zi a celei de a patra săptămîni viitoare: reprimirea manuscrisului! Se înşelase însă, fiindcă peste trei săptămîni fu invitat să-i facă editorului o vizită. I se comunică că romanul nu e rău, dar e nevoie de cîteva atenuări, de oarecare retuş. Perspectiva sa socială e prea satirică. Cine vrea să doarmă liniştit să nu se atingă de problemele sociale. Tonul lui Baltazar constituie azi un risc. Trebuie atenuat.

Ridică din umeri. Să-l amelioreze. El nu se bagă.

Cartea apăru nu peste mult timp, fiind primită de critică fără multă însufleţire, dar cu destulă simpatie. Numai din anturajul Marelui Seismograf se ridicară cîţiva ca să-l strivească sub tălpile lor verificate pe dezagreabilul nou-venit. Succesul lui dezmorţi redacţia. Citiră cu toţii romanul şi rămaseră uimiţi. Nimeni nu se aştepta din partea acestui om tăcut şi distant la atîta seninătate şi superioritate morală. Secretara, care rămăsese alături de el, ba odată se aşezase chiar la o masă a cîrciumii, ca să bea împreună o ceaşcă de ceai cu rom, îi dădu de ştire, cu ochi scăpărători, că redactorul paginii literare se pregăteşte să scrie el însuşi o cronică despre carte. Criticul literar al ziarului era un om zgîrcit la vorbă, cu faţa de cămilă, care obişnuia să-şi execute victimele cu răutatea perfidă a rataţilor. Baltazar fu surprins din cale-afară citind articolul plin de laude la adresa cărţii sale. După apariţia articolului, editorul îl sună la telefon. Adevărat, vru el să ştie, că Baltazar mai are gata şi un alt roman? Ar putea să-l aibă? Baltazar rîse în pîlnia aparatului. Cu plăcere. Mai avea un exemplar plin de corecturi teribile, pe care îl trimise. Secretara zîmbea sec.

— Mi-am închipuit, făcu ea liniştită.

Editorul îl anunţă în curînd că îi publică şi acest roman. Lectorii întocmiseră despre el referate cît se poate de bune.

— Bune? — întrebă el maliţios. Foarte amuzant.

— Ce vi se pare atît de amuzant?

— În urmă cu un an, romanul mi-a fost respins. Se pare că lunga aşteptare i-a folosit, întocmai ca vinului... Vă rog, predaţile lectorilor dumneavoastră salutările mele.

Se întoarse în biroul său, cu un surîs amar pe faţă — fusese mutat de mult de lîngă lavabou — şi, după orele de redacţie, intră în încăperea secretarei.

— N-ai vrea să iei diseară masa cu mine? — întrebă el, prinzînd mîna fetei şi făcînd un semn din cap, cu o veselie amăruie, către oraş. Mi-a telefonat editorul. Domnii lectori au fost de-a dreptul fermecaţi de romanul meu de anul trecut... Nu găseşti că e respingător?

Secretara ridică ochii către e l . Îl privi îndelung, în tăcere.

— Mă bucur, Baltazar... Cît priveşte masa, nu primesc... Am aşteptat multă vreme să mă prinzi de mînă, ca acum, şi să mă inviţi astfel la masă. Pe urmă, lunga aşteptare m-a plictisit, şi ieri m-am logodit...

Baltazar îi lăsă mîna şi o privi adînc în ochi. Da, clătină el din cap, poate că avea d r e p t a t e . Îl preocupase altceva, nu privise în jurul său, nu observase ce se petrece cu fata. O urmări descurajat cum se ridică de la masa ei, cum îşi potriveşte pălăria pe cap şi cum porneşte pe coridorul lung. I se părea că se îndepărtează pe un covor tivit cu roşu pe margini şi se îndepărtează de el, din ce în ce mai departe de el, din ce în ce mai irevocabil. Apoi îşi scoase carnetul din buzunar şi însemnă într-însul:

„Subiect de nuvelă: un covor lung, cu o femeie care se îndepărtează. Covorul se înfăşoară după paşii femeii. Pe urmă fata dispare, dispare covorul şi tinereţea tivită cu roşu, odată cu viaţa, pe care o călcăm indiferenţi, zi de zi, în picioare.“

XVI

Anii tinereții nu-i prea defilaseră în sunetul muzicii. În jurul nasului, timpul îşi lăsase şi el urmele adînci de creion, desenîndu-i două brazde profunde pînă la colțul buzelor. Portretiştii par să spună cu aceste două brazde de creion: multă amărăciune ai înghițit, amice, pînă să ajungi aici. Mai avu încă destul de furcă cu emanația necruțătoare a lămpii de petrol defecte, cu gazele nemiloase ale cronicilor nefavorabile şi cu mesele proaste, luptînd amar cu îngîmfata nepăsare a Marilor Seismografe. Pe încetul apoi, emanațiile ostile se risipiră, se mută într-o locuință mai bună, pe masa lui de scris o grațioasă damă de porțelan îşi oferea, zîmbind, becul electric, nu mai umbla pe scări de serviciu nespălate, ideile i se transformau în cărți, cărțile în mese mai uşoare dar mai hrănitoare, în stofe englezeşti de calitate şi într-un pat curat şi încăpător. Executase cele două decenii ale încercărilor ce-i fuseseră hărăzite, destinul îl amnistiase cu mărinimie şi îi scosese de la mîini şi picioare ghiulele de fier legate cu lanțuri zornăitoare... Romanul său cu subiect provincial ajunse, în răstimp de doi ani, la cea de a cincea ediție. Celelalte cărți ale sale se vindeau şi ele mulțumitor. Persoana lui începea să devină capital rulant, care aducea în fiecare an nişte paşnice beneficii burgheze...

Se înapoia odată de la o conferință ținută în provincie, cînd, în vagonul restaurant, o întîlni pe doamna Csornai. Femeia îl invită la masa ei. După cîteva săptămîni, Baltazar îşi dădu seama că intrase neîndemînatec în capcana femeii. Cînd să-şi revină din prima libațiune agreabilă — asemenea şoriceilor lipsiți de îndemînare —, nu mai găsi ieşirea. Dar chiar de ar fi găsit-o, doamna Csornai avea grijă ca nu

cumva să se evaporeze. Îl lua peste tot cu ea, făcîndu-şi-l în întregime sclav. Îl purta cu mîndrie în societate şi era fericită cînd, pe strada sau la teatru, necunoscuţii îl recunoşteau în prietenul ei pe scriitor. Baltazar se plictisi în curînd de aceste vizite şi de vuietul de glasuri din saloane. Încă de pe vremea revoluţiei, care îi făcuse vînt în torentul evenimentelor, îşi dăduse seama că publicitatea zgomotoasă nu e un climat care să i se potrivească. Publicitatea agrea lucrurile teatrale. El însă nu le agrea defel. Publicitatea, gustul public întîmpina cu plăcere înşelătoriile bine ticluite, gesturile mari, minciunile răsunătoare — el nu le putea suferi. Marii telali ai literaturii, politicii şi vieţii publice nu-i erau pe plac şi găsea că nu sînt nici pe departe atît de demni de invidiat pe cît păreau în vitrinele de panopticum. Nu izbuti să se adapteze vieţii de mare oraş. Cu cît îl striveau mai vîrtos piatra, cărămida şi betonul armat, cu atît pierdea mai mult din prospeţime, din elasticitatea şi din vigoarea senină a satirei sale. Se oxida, dorinţele şi bucuriile i se stingeau treptat, atracţiile din jurul său prinseră să pălească.

într-o dimineaţă, proprietăreasa introduse în camera lui un tînăr ziarist. Ziaristul îi ceru să vorbească despre literatură, despre moda feminină, despre fotbal şi despre un nounăscut, cu coadă de peşte, din Noua Zeelandă.

— Studiez aceste lucruri, răspunse Baltazar solemn, mi-e cu neputinţă, deocamdată, să vorbesc despre ele.

— Dar cultura, în ce stadiu se află? — stărui ziaristul. Ce părere aveţi despre cultura în plină evoluţie a epocii noastre?

— Nu sînt entuziasmat de ea, răspunse el liniştit.

— De ce?

— În umbra culturii în plină evoluţie şi a îmbelşugatei binecuvîntări a maşinilor începe să-şi desfacă aripile semidocţia găunoasă.

— Sînteţi individualist? vru să ştie ziaristul.

Baltazar confirmă. Da, era individualist, şi nu se ruşina de asta. Coleaivismul nu poate fi ţinta finală, ci doar un mijloc pentru atingerea acestei ţinte. Iar în mijlocul ţintei acesteia se află omul, individul. Apostolii zoriţi ai colectivismului au născocit o teorie inspirată de ouă. Ei afirmă că sîntem cu toţii la fel, aidoma ouălor, ar dori aşadar să ne amestece pe toţi într-o oală gigantică şi să facă din noi

omletă. Sistemul acesta colectiv va înghiți, într-o bună zi, cele mai nobile valori ale vieții, individul, individualul şi toate cîte sînt legate de ele. Şi oare ce ne va da în schimb? O fericire impermeabilă, în felii egale, două sute de grame de bucurie, condensată în formă de zahăr cubic, pe cap de locuitor, o dată pe săptămînă, douăzeci de minute de muzică colectivă zilnic, doua linguri de artă hrănitoare, un ritm de muncă frumuşel şi marşuri militare însufleţitoare. S-o mărturisim însă că nici libertatea nu e chiar de lepădat. Libertatea formării personalității. Face cît frumoasele coloane de marş, tîrnăcoapele izbite la comandă, marşurile militare umplînd văzduhul şi certitudinea că măturătorii de stradă şi conții înfulecă aceeaşi ciorbă cu calorii, din gamele de aluminiu fabricate în serie...

După apariția interviului, fu ironizat într-un ziar. Căută intrigat la sfîrşitul articolului numele autorului. Nu figurau însă decît inițiale: M.I. După cîteva zile, răsfoind cartea de telefon, dădu peste numele lui Majthényi. Nu mai avu nici o îndoială: articolul fusese scris de Majthényi. Locuia şi el de mai mulți ani la Pesta. Cu prilejul primei lor întîlniri, Majthényi îl îmbrățişase cu multă efuziune. Bătrînul Majthényi murise, vînduseră o parte din moşie, el se stabilise la Pesta. Nu avea proiecte precise; spre a se menține la suprafață, se lansase într-o afacere destul de încîlcită, de pe urma căreia pierduse în scurt timp banii pe care îi avea, la care, ambițiile sale politice înăbuşite reînviasera. Lipsa de bani şi împrejurările tulburi îi reactivaseră dorința de afirmare. Baltazar îl întîlnea deseori; constată indispus că, urmărit de eşecuri permanente, Majthényi se lansase într-o mişcare zgomotoasă şi intolerantă. Pînă acum nu realizase nimic, deodată însă începu să devină o personalitate. Frazele lui subtil concepute şi manierele sale salonarde, foarte elastice, puteau fi caraghioase în noua ambianță. Fostul discipol delicat al diplomației decăzuse la rolul unui agent electoral duhnind a vin şi cu glas mahmur, care se aliase, în interesul unui țel oarecare, ce-i era indiferent şi lui, cu tabăra cea mai gălăgioasă şi dansa chiuind Carmagnola modernă. Baltazar ştia că nimic nu-i era mai străin acestui om, subțiat pînă la rafinament şi cultivat pînă la paloarea anemiei, ca mulțimea, că nimic nu-i era mai indiferent ca mizeria fizică şi morală a maselor. El, care se încinsese pînă la roşu în urmă cu cîțiva

ani, în apărarea libertăților burgheziei, demonstra acum că libertatea de gîndire şi de conştiinţă sînt lozinci perimate, iar cei ce mai vorbesc de pace trebuie doborîți fără zăbavă, fiindcă sînt duşmanii poporului şi grăbesc dezagregarea societății.

— Umanism! — slobozise ironic porumbelul de sacrificiu la un concurs de tir al unei adunări populare. Libertate de gîndire! Cine mai are nevoie de aceste invenții funeste? Domnii apostoli care le-au născocit ne-au încurcat destul. Să-i lichidăm, spre a pune capăt vorbăriei învechite îndemnînd la bunătate şi iubire!

Se întîlniră din ce în ce mai rar. Majthényi nu se lăuda cu activitatea şi succesele sale. Mai rămăsese într-însul un strop de pudoare. Cum îl deranjau însă privirile iscoditoare şi zîmbetul domol ale scriitorului, într-o bună zi — era o zi frumoasă de toamnă — trecu pe lîngă el fără să-l vadă, de parcă nu l-ar fi cunoscut. Nu mai vroia să-l cunoască.

Baltazar înălță nepăsător din umeri. La cîteva săptămîni după apariția articolului, se reîntîlniră în salonul doamnei Csornai. După o scurtă şovăială, Majthényi decise să nu-i întoarcă spatele.

— Bună seara, Baltazar, făcu el cu un aer de superioritate. Îmi pare bine că te văd.

Baltazar se opri locului şi scutura din cap.

— Mie nu-mi pare chiar atît de bine.

— Ştiu. Văd că, de vreun deceniu şi jumătate, nu te-ai schimbat de loc. Dumneata eşti nițel cam demodat, Baltazar. Romanele dumitale miros a rînced. Ce vreți dumneavoastră, scriitorii, cu neroziile acelea umanitare? Vreți să transformați omenirea într-o blîndă turmă de oi? Libertatea spirituală!... Îl măsură rîzînd din ochi pe Baltazar. „Forța constructivă a iubirii“... Nu ştiu, dumneata ai scris asta undeva sau vreun naiv călugăr medieval...

— Ar fi trist, domnule Majthényi, dacă nici noi n-am mai crede în ea.

— Nu găseşti că mitul ăsta e o simplă scamatorie?

Baltazar clătină din cap.

— Nu. Dumneavoastră credeți în mitul urii, noi în mitul iubirii.

Îl măsură şi el din priviri pe Majthényi, zîmbindu-i amical.

— Natura şi-a risipit darurile cînd te-a plămădit, Majthényi. Ți-a dăruit un nas frumos, o familie ireproşabilă şi un spirit agreabil. A uitat însă ceva. Ți-a dăruit prea puțin din forța aceea morală, care se numeşte credință sau caracter... Te rog, lasă-ți spada în pace. Nu intenționez să te jignesc. Mulți au azi în căpățîna şi în şira spinării gelatină fără valoare... Ne aflăm într-o epocă favorabilă gelatinizării generale... Dumneata, Majthényi, trîmbițezi existența unei noi invenții — a şi fost patentată între timp — care, spre deosebire de experiențele greşite de pînă acum, e capabilă să creeze, cu absolută siguranță, fericirea generală. Dacă nu mă înşel, în patruzeci şi opt de ore... Nu te supăra, Majthényi, însă eu nu cred în aceste patruzeci şi opt de ore. Adevărat, nu cred nici în metoda dumitale. Îți lipseşte talentul de a-i ferici pe semenii dumitale... Eu ştiu că ai momente cînd te priveşti în oglindă şi ți-e scîrbă de dumneata însuți... Şi pe bună dreptate...

Doamna Csornai sări de pe sofa şi se grăbi să-i despartă.

— Vă rog, respiră ea precipitat, apucînd mîinile celor doi bărbați. Nu fiți aşa de îndărătnici... aşa de nesuferiți... Ce rost are tonul acesta fără sens?... Vă rog, împăcați-vă... De dragul meu...

Majthényi îl înfruntă disprețuitor pe scriitor.

— Panglicarule, zise el glacial.

— Să însemne oare o provocare cavalerească acest „panglicar“? — întrebă scriitorul netulburat. Fiindcă, dacă ai cumva nevoie să-l căsăpeşti oleacă pe vreunul dintre adversarii dumitale netrebnici, eu îți stau bucuros la dispoziție. Mi-a stat întotdeauna la inimă ascensiunea dumitale...

Majthényi sărută mîna doamnei Csornai şi, fără să-l socotească demn de vreun răspuns pe scriitor, părăsi încăperea. Doamna Csornai îl privi pe Baltazar cu o expresie de reproş.

— Nu trebuia să-l jigneşti, făcu ea a dezaprobare. Se bucură de succese frumoase...

— Nu-mi plac scamatorii. Ştii ce face prietenul dumitale? Promite paradisul alegătorilor săi. Un paradis de mai multe hectare, cu uluci din cîrnați şi cu acoperiş de fistic... Unde vor fabrica cantitatea asta de fistic?

Ridică de pe masă o revistă ilustrată. De pe una din paginile ei îi zîmbea Veresy Ilona. Poza o reprezenta aşezată

pe un gard de mesteacăn şi legănîndu-şi graţios picioarele. În spatele ei se zărea albeaţa unui pisc de munte elveţian, acoperit de zăpadă. „Port şi eu ciorapi Texta“ — scrisese, cu caracterele ei simple şi fără ascuţişuri, pe poză. Baltazar reaşeză revista pe masă.

— Plec, zise el distrat.

Femeia tresări, jignită la auzul tonului distrat şi indiferent. Baltazar se văzu nevoit să se apere. Avea undeva o discuţie urgentă. Şi, cum îşi punea mănuşile, gata de plecare, o voinţă străină de voinţa lui îi întoarse încă o dată privirea către poza din revistă. Pe furiş, se mai uită odată, peste umărul doamnei Csornai, la portret. În ochii luminoşi, care priveau cu un zîmbet încăpăţînat de pe gardul de mesteacăn, în jurul buzelor ferme stăruia o expresie de ironie.

„Ce are să se întîmple cu noi, amice?“ — părea să întrebe zîmbetul batjocoritor al actriţei.

Într-adevăr, ce are să se întîmple? Cît are să mai dureze lupta aceasta tăcută, această contradicţie copilărească dintre priviri şi indiferenţa disciplinată a gurii? Anii trec cu grămada, dacă am sta să-i adunăm pe toţi, s-ar strînge chiar o duzină. Iar lui îi mai stăruie pe buze cealaltă jumătate a frazei începute după reprezentaţia cu *Puiul de vultur,* în acea memorabilă noapte, în camera actriţei. (Îşi plecase capul, degetele i se jucau cu o statuetă măruntă a lui Budha, şi rostise: „Ilona, eu te...“ Înainte de a fi rostit şi restul frazei, ridicase privirea în scopul unei scurte recunoaşteri a terenului. Ilona îşi desfăcea părul şi căsca: „Continuă ce-ai început, *mon ami...“)*

Privirea ei, din poza aceea elveţiană, părea să mai spună: „Continuă ce-ai început, *mon ami“...*

Din fragedă tinereţe, fusese mereu însetat de iubire, dar ursita-i vitregă îi dăruise cu zgîrcenie doar bucuriile sărăcăcioase ale unor iniţiative senzuale. Punîndu-şi pălăria şi aruncîndu-i o ultimă privire împăciuitoare doamnei Csornai, îşi dădu lămurit seama că nu-l mai lega nimic de femeia aceea. Un moment de învolburare îi mînase unul către altul. Apoi cînd, după ameţeală, îi trecuse şi deschisese ochii, nu mai ţinea în braţe decît un trup dezlănţuit de femeie, care îi lua lumina zilei, veşnic nesătulă şi cu o sălbatică aprindere. Sînt unii care, în locul luminii soarelui şi a zării, se mulţu-

mesc cu imaginea fierbinte a unui trup statuar de femeie, însă ochii lui nu căutau doar asta. Căuta simțămintele acelea care sălăşluiesc undeva, sub coaste, care înfrumusețează florile de măr, o strîngere de mînă, scăpărarea stelelor, care fac suportabilă meschinăria din jur şi bezna ce ne copleşeşte şi fac ca anii să fie mai uşor de îndurat. Doamna Csornai nu-i dăruise nici una din aceste surprize, din aceste raze de dincolo de spectru în stare să străpungă bezna. Relația lor avea de pe acum un trecut serios, şi Baltazar privi de astă dată cu resemnare porțile închise, care îi răpiseră libertatea...

Teatrul, căruia îi prezentase în urmă cu mulți ani, cu un romantism provincial, piesa sa intitulata *Leagănul,* îi ceru o piesă. O căută pe cea veche, o citi şi strîmbă din gură. Era o lucrare feciorelnică, împănată cu îndrăzneala celor fără putere, dovedind prea puține cunoştințe tehnice. Erau într-însa fraze şi scene care îl captivau încă. Se gîndise, evident, la actriță cînd o scrisese şi atribuise din belşug personajului pe care urma să-l întruchipeze cuvintele ce le-ar fi dorit să le audă din gura ei. Oare ce s-o fi întîmplat la teatru cu manuscrisul piesei sale? O fi citit-o actrița? Se duse la teatru şi îi promise directorului ca va încerca să scrie o piesă cu cap şi coadă. Se interesă prudent de soarta piesei sale vechi, dar nimeni nu-şi mai amintea de ea. I se spuse că, din provincie, manuscrisele sosesc cu duiumul. În cazul cînd autorii nu le ridică, ele sînt aruncate la coş. Fără să le fi citit? În majoritatea cazurilor. Răspunsul acesta îl linişti. Răsufla uşurat. La plecare o zări, pe culoar, pe Ilona, care ieşea tocmai cu cîțiva colegi din scenă. Imita, într-un registru profund de alto şi cu o expresie cutremurător de hazlie pe față, jocul vreunei eroine dramatice, ceea ce îi făcea pe colegii ei să rîdă cu hohote. Baltazar se opri o clipă, Ilona îi aruncă o privire — fața ei îşi recăpătă expresia calmă şi senină — apoi întoarse uşor capul. Nu-l recunoscuse. Jos, la parter, Baltazar se privi într-o oglindă mare de perete. În urmă cu opt ani, cînd se întîlniseră în apropierea teatrului, trăsăturile feței îi erau alungite, ca bandajele unui leucoplast. Erau trăsături flămînde, chinuite, tăbăcite. Purta pe vremea aceea o uniformă ostăşească decolorată, nu tocmai curată. Acum era îmbrăcat într-un palton întunecat şi avea o pălărie de fetru italiană. De sub pălărie răsăreau de ambele părți cîteva şuvițe de păr argintiu. Fața i se împlinise, nu prea era mar-

cantă. Una din miile de fețe ce se dau uitării sau chiar au fost uitate cu ușurință.

În redacție îl aștepta o scrisoare. Privi mișcat zigzagurile îngrijite, pe care nu le mai văzuse de mult.

„Pe unde ești oare, Piotrușca — scria fostul conțopist — în timp ce eu stau pe un mic taburet, în pavilionul grădinarului, și povestesc fetei grădinarului despre dumneata. (Ce naiba, își spuse Baltazar, fraza asta e scrisă cît se poate de corect! Găsi de altfel îndată răspuns la acest fenomen neobișnuit. Piotrușca, porumbelul meu, ce greu mi-e singur, fără dumneata... Sînt șase ani de cînd ai plecat, spunînd: *au revoir*... Ești atent la caligrafia mea? Scriu zilnic într-un caiet liniat... Fac exerciții... Dumneata n-ai timp să descifrezi mîzgăliturile mele oribile. De asta... De asta, Piotr Chirilovici, porumbelul meu... Aici? Nimic. Numai contingentul scade... Oamenii au început să dea ortul popii... Czuczor, meșter brutar și membru în comisia județeană, a dispărut dintre noi în urma unui atac de apoplexie, cu două porții barosane de sarmale în stomac. Csiszlik Olivér, laureatul orașului nostru, a scris un necrolog mișcător, cu unsprezece greșeli de gramatică și două germanisme. Vita încălțată și-a asumat recensămîntul respectiv... Da, noi aici... Mi-am adus aminte: Kléber, prim-medicul orașului, ne-a părăsit și el... Dar dumneata, prea stimat porumbel al meu? Doamne, cum te-ai mai dus... Cineva te-a văzut și zice că ai 5 perechi de pantofi... E cu putință?... Încerc să-mi închipui cele 5 perechi de pantofi și sufletul mi se înalță enuziasmat spre tării... Vechi, P. Ch. Ți-am spus eu. Ți-am spus... Ți-am citit cărțile, pe care ai uitat să mi le trimiți. Chiar pe aceea în care apar și eu... Piotrușca, îndureratul meu porumbel... Mi se strînge inima la gîndul prieteniei noastre frumoase. Ce e prietenia?... Un vis... Ce e iubirea?... Un vis adînc, Piotr Chirilovici... Iar omul?... Un caraghioslîc, porumbelule. E o eroroare fatală să fii om... Aș fi preferat să fiu un ied, să zburd, apoi, cînd sufletul mi s-ar fi împlinit cu bucuria cîmpiilor, să behăi odată, tare și frumos... Paf! Nu-i așa?... Zăpăceală curată... Da, uneori behăi tulbure de tot... Am citit, ai fost ridicat în slăvi, P. Ch. Te înalți, ca un balon scăpat într-un bîlci. Oamenii nechează de fericire. Numai Csiszlik Oliverii sînt prudenți. Pe Csiszlik au apărut crăpături respectabile. E doar chestie de zile pînă va crăpa de

invidie... La noi? E linişte... O linişte desăvîrşită. Chiciură. Mi-am lăsat barbă, Piotruşca. Seara, o plimbare prin piață... Singurătate... Toc... Toc... Toc... Barba mi se umple de chiciură... Nici un hohahahu... O mare singurătate... Plimbările de altădată... Grand Café... Teatru... Acum?... Barba *şi* chiciura... Suflet... Ce e sufletul?... Ce-o fi sufletul, Piotr Chirilovici?... Răspunde-mi... Nu eşti în stare... Nu eşti în stare!... Nimeni nu-i în stare!... Hohahahu, ieri s-a făcut la noi autopsia unui om, nimic nu s-a găsit într-însul, nu era nici urmă de suflet... Iartă-mă pentru rîsul ce m-a apucat... Trebuie... trebuie să mai dai drumul din cînd în cînd supapelor de siguranță... Ce vroiam?... Da... Din banii pe care mi i-ai trimis mi-am cumpărat un palton de iarnă. Gulerul e căptuşit cu un iepure mort. Mănuşi de lînă. Ghetele îmi sînt şi ele în ordine... Trupeşte, totul e în ordine... Cu toate acestea, Piotruşca... Numai trupul mi-e cald. În interior: 0°. Îngheț. Pianul negru a amuțit... Miezul nopții... Haidem... Clopotul cu glas de contrabas... Haidem... Acasă... Pagat mă aşteaptă... E bolnav... abia se mai mişcă... Acasă... Fîş... (Lento) Fîş... (Lentissimo) Fîş... Nu-i aşa că scriu citeț?... Da, ce vroiam? O întrebare. Eşti bine? Şi încă o întrebare. Îți mai aminteşti de Csrmly cnțpist orşnesc cncediat? Care şi-a conceput aşa de frumos viața, însă, cînd să iasă din tipografie, era plină de greşeli de tipar... N-are importanța... nu se mai pot corecta... Ştii? Mă preocupă problema zborului... E prea mare înghesuială aici pe pămînt... Ne călcăm unii pe alții pe bătături... N-are rost să ne înghesuim... Nu-i aşa?... Lumea l-a părăsit pe Christos... L-au uitat răstignit pe cruce... Ce părere ai? Cică se poate zbura şi fără motor... Ce-ai auzit despre asta, Piotruşca?“

Baltazar privi îndelung scrisoarea. Apoi o împături încetişor. Se simțea mişcat. Ajuns acasă după miezul nopții, se aşeză la maşina sa de scris şi se apucă să scrie:

„Nemernicie, Csermely, omul îşi uită curînd pingelele găurite...“

XVII

Repetițiile piesei sale erau în toi cînd se duse pentru întîia oară la teatru. Se instala într-un fotoliu al sălii întunecate. Regizorul conducea dintr-un fotoliu de orchestră spectacolul încă tulbure de pe scenă. După ce repetiția luă sfîrşit şi el tocmai pornea spre ieşire, dintr-un fotoliu se ridică actrița şi îl prinse de braț.

— Dumneata, Baltazar, zise ea, privind cu zîmbet fața opacă a scriitorului. Vino, nu te văd clar, oare eşti într-adevăr dumneata? Îl conduse în foaierul luminat şi îl privi din nou în față. Aşadar, dumneata erai totuşi...

Urmară cîteva întrebări sprintene şi pline de reproş. Îi reproşa, cu o supărare drăgălaşă şi de circumstanță, că o dăduse uitării. Iată cît de urîte şi de nestatornice sînt iubirile acestea mari. N-a rămas nici cel puțin un pumn de cenuşă din interesul de altădată. Vru apoi să ştie de cînd locuia Baltazar la Pesta. De şapte ani? E într-adevăr întristător. După toate acestea, nu mai are de gînd să-l rețină nici o clipă. Fiindcă, în acest caz, Baltazar a uitat-o definitiv şi de multă vreme...

— Să fii aşa de ingrat! Deşi eu i-am vorbit de nenumărate ori soțului meu despre dumneata... De ce n-ai venit să mă vezi odată, într-un antract, în cabină, de vreme ce nu vroiai să mă cauți acasă?

Baltazar ridică un braț, cum ridică pelicanii greoi şi caraghioşi o aripă, apoi surîse resemnat şi lăsă să-i cadă brațul.

— Ştiu şi eu?... (Şi pentru că n-am fost niciodată la teatru cînd jucai tu, adăugă el în gînd.)

Ieşiră din clădirea teatrului, în bătaia soarelui de primăvară. Actrița îşi aduse aminte că auzise de mai multe ori

numele lui Baltazar; citise chiar despre el, ultima dată în legătură cu un roman interesant, nu ştia însă că e vorba de el — de vechea sa cunoştinţă. De astă dată, îi văzuse portretul într-o revistă de teatru şi îi citise declaraţiile, şi atunci îi străfulgerase prin gînd certitudinea că nu poate fi vorba decît de redactorul acela provincial, simpatic şi spiritual, care în urmă cu mulţi ani, îi prilejuise atîtea ceasuri amuzante...

Baltazar o privea şi o asculta, lichidînd totul în sinea sa. Faţa maturizată şi plină de căldură nu radia nimic personal, nimic încurajator pe seama lui. Calda ei vioiciune, scăpărările ei, întunecarea ofensată, popasurile pline de curiozitate ale privirilor sale mobile, toate acestea nu erau altceva decît jocul obişnuit al feţei actriţei. Lui Baltazar însă nu-i spunea nimic nici despre trecut, nici despre prezent.

Gîtlejul i se uscase niţel de emoţiile înăbuşite, ascunse. Nu ţinu mult, fiindcă glasul lui îşi recăpătă în curînd limpezimea. Schimbară cuvinte fără importanţă despre spectacole, scriitori şi piese, ba se rătăciră, cu o uşurinţă neobosită, pînă şi pe plantaţiile de o fertilitate tropicală a bîrfelor teatrale.

— În fond ar trebui să mă simt jignită, spuse actriţa. De astă dată serios şi irevocabil, atît cît poate fi jignită o actriţă neglijată... De ce nu joc eu în piesa dumitale?

Baltazar ridică din umeri. De ce? Se uită într-o parte. Lîngă bordura trotuarului era trasă o maşină uşoară, de tip sport. La volan se afla un bărbat, care ridică mîna către ei. Actriţa îl observă şi ea.

— Vino — îi spuse lui Baltazar — să-ţi fac cunoştinţă cu soţul meu.

Se apropiară de maşină şi actriţa făcu prezentările. La volan se afla un bărbat slab, cu faţa rigidă. Avea mustăţi galbene, pleoştite. Buzele îi erau aidoma cu întreaga faţă: reci şi descărnate. Făcea impresia unui om sfrijit, iscoditor, dezagreabil.

— A — zise el, fără să întindă măcar mînă către scriitor — Baltazar... Admiratorul de odinioară.

Prinse să-l examineze pe Baltazar cu de-amănuntul, ca pe un obiect de artă care are un trecut al său.

— Da... Am avut onoarea, de la distanţă... Îşi ridică buza de sus, ceea ce însemna că ar urma un hohot de rîs, dacă ar fi stîrnit de o destul de îmbelşugată rezervă de voie bună. Doamna a avut amabilitatea să-mi relateze cîteva episoade

originale... M-am amuzat excelent... Îndeosebi... Ce-a fost aceea, Ilona dragă?... Mi-am adus aminte... Odată i-ai făcut onoarea soției mele să-i duci și de mîncare, nu-i așa? A fost din cale-afară de amuzantă povestirea soției mele.

Între buzele lui înguste se zăreau două șiraguri de dinți neîngrijiți. Dinții aceștia îl avertizau pe Baltazar că tot ce auzise era o glumă grosolană și provocatoare, o încercare neiscusită de a-l face caraghios. Nu pricepu de ce se leagă de el atît de brusc omul acesta, care îl văzuse o singura dată în viață, și atunci doar fugar. Nu pricepu înălțimea arogantă a glasului, ironia agresivă a gesturilor, a mustății, a buzelor înguste. Mereu acești oameni fricoși și neliniștiți, care, asemenea copiilor, strigă vitejește prin întuneric. Și ăsta... I-o fi frică oare de el că vociferează așa de agresiv prin întuneric?

Vru să răspundă, însă bărbatul slab de la volan se întoarse amabil către Ilona.

— Mă însoțești? Și, fără să aștepte vreun răspuns, deschise portiera mașinii, o ajută pe Ilona să urce, trînti portiera, apasă la repezeală pedala și-i făcu un semn cu capul lui Baltazar... Mii de mulțumiri pentru cină, domnule Baltazar...

Baltazar privi dezorientat după mașina ce se îndepărta. Ce-a fost asta? Sau o fi răstălmăcit el scena?

Din ziua aceea, mașina sport de culoarea nalbei o aștepta zilnic pe Ilona în fața teatrului. Baltazar îl zări de cîteva ori pe bărbatul sfrijit așteptînd pașnic la volan. Pe Ilona o evită. Într-o bună zi apoi, nu se mai duse nici la repetițiile propriei sale piese. Se simțea de prisos acolo. Pînă și cel mai neînsemnat actor îl trata cu un aer de binevoitoare protecție. Spiritul cuvintelor și al poantelor înțelepte învățate pe dinafară scăpăra de pe buzele cîtorva chiar după ce-și isprăveau rolul, așa cum și fosforul mai luceşte pe cutie deși chibritul s-a stins de mult. Cutiile acestea goale scăpărau fosforul ideilor și grandorii altora. Îl băteau grațios pe umăr și nu scăpară, în cîteva rînduri, prilejul de a-i scuza ignoranța și nepriceperea. Atitudinea lui rezervată și mutenia le socoteau timorarea diletantului aventurat în teatru. Aveau un minunat talent de a nu recunoaşte talentul scriitoricesc. Din accentele fugare ale textului recitat fără suflet, György își dădu seama că nu înțeleg piesa și că sînt plictisiți de ea. Părăsi neobservat teatrul și nu se mai duse la repetiții. În cele din urmă, regizorul se văzu nevoit să-l aducă la teatru,

spre a discuta cu el amănuntele unei scene. Dorea ca György să facă nişte modificări în text. Se lăsă convins de regizor, citi pasajul incriminat, şi îi dădu regizorului dreptate. A doua zi, venind cu textul modificat, o întîlni pe Ilona. Actrița îi ceru scuze, pe un ton serios, pentru lipsa de tact a soțului său. György ținu s-o liniştească că nu are nici un motiv de a fi supărat.

— Soțul dumitale are dreptul de a-şi economisi strîngerile de mînă.

— Trebuie să-ți explic, Baltazar, făcu actrița zîmbind. Soțul meu e un om încăpățînat. Îşi închipuie că între noi a existat o legătură oarecare... Accentuă oleacă, şăgalnic, cuvîntul: O legătură mai adîncă...

— E gelos pe mine?

— Probabil, încuviință actrița. N-o mărturiseşte, însă evident că asta îl neliniştește.

Slăbiciunile de acest fel — mai adăugă ea — trebuie scuzate. În ce-o priveşte, se cam ruşinează de cele întîmplate. Şi socotește episodul nițel stupid.

— Soțul meu, bietul, nu e vinovat. Gelozia lui mă pune uneori în situații penibile, zise actrița, pe un ton devenit pe neaşteptate comunicativ.

Vorbea despre soțul ei, încerca să-l scuze, însă fără prea multă convingere. Pe fața ei apăru deodată expresia unei plictiseli sîcîitoare. Întoarse capul şi îşi pironi ochii în podea.

— Liniştește-l şi spune-i că principiile mele îmi interzic jaful, făcu György cu o întorsătură glumeață.

— Jaful?

György căută să-i explice că gustul şi concepțiile sale îl feresc de a încerca să fie un mascul care îşi înşfacă prada, care o înhață cu mîinile sale păroase, spre a o smulge din căldura patului conjugal.

— Ah — rîse actrița — asta sună foarte moral... Îşi lăsă capul pe-un umăr, cu o expresie de agreabilă provocare, privindu-l în acest fel pe György. E teribil de liniştitor... Oare ce-i spun principiile în cazul cînd prada nu se împotriveşte de a fi jefuită?... Dacă, bunăoară, ar fi de acord cu ea?... Fiindcă sînt şi astfel de cazuri. Probabil a aflat că există şi femei care renunță cu plăcere la aşa-zisa căldură a patului conjugal.

Se aflau în stradă, György căuta din priviri maşina de culoarea nalbei.

— E la reparat? — întrebă el, cu o ironie impecabilă.

Actrița clătină din cap. Nu, nu era la reparat. Socotise însă fără rost s-o aştepte zilnic în fața teatrului... Deveni serioasă, apoi se opri deodată.

— Ți-am citit, într-una din zile, unul din romane. Figurează în el şi o măruntă actriță capricioasă. Cred că o cheamă Kéky Ilona. Se refugiază în provincie. Acolo întîlneşte un gazetar impertinent şi enervant... Sînt doi măgăruşi fermecători... M-au amuzat copios. De ce nu i-ai lăsat să-şi aparțină, om neîndurător ce eşti?... Un autor de comedii bun la inimă ar fi făcut-o...

György dădu din cap.

— D a . Î n s ă eu nu mă pricep la comedii. Născocesc drame netrebnice, în care nici unul din personaje nu se amuză...

Lîngă trotuar apăru acum o maşină de piață, exact pe locul unde aştepta de obicei maşina de culoarea nalbei. Prin geamul taxicoulului îi urmărea din priviri o femeie. Actrița se uită curioasă la fața femeii care îi fixa. Intui şi înțelese că, în timp ce ei doi se plimbau agreabil şi fără griji în bătaia soarelui, în căldura fermecătoare a sfîrşitului de primăvară, cineva, în umbra maşinii, îşi simțea inima grea şi amară, urmărindu-le fiecare gest cu o gelozie anevoie reprimată.

— Eşti aşteptat, îi atrase ea atenția lui György.

György o zări pe doamna Csornai în maşină. O privi şovăitor şi stingherit pe actriță. Ce plăcut arde soarele aici, se gîndi el. Apoi îşi scoase pălăria, îşi luă rămas-bun şi urcă în maşină, lîngă doamna Csornai. Ajunseseră undeva în apropierea Podului pe lanțuri, cînd femeia rosti primele cuvinte.

— E încă tare nostimă. O iubeşti?

— Nu-ți face gînduri, o linişti György. N-a fost nimic între noi.

— Nimic? Te înşeli, făcu f e m e i a . Î ț i lipseşte darul observației...

Tăcu. Apoi îşi aprinse nervoasă o țigară.

— De altfel — zise ea şi îşi strivi mînioasă țigară în scrumiera din maşină — mi-e perfect egal în ce fel încerci

să te consolezi de jumătatea de oră pe care mi-o dăruieşti... Nu ţin la jumătăţile dumitale de oră...

„Nu caut să mă consolez — ar fi vrut el să spună, nu caut nimic, mai cu seamă nu caut astfel de mici dialoguri otrăvite, de pe urma cărora omul se simte obosit şi întinat. Nu te iubesc, ar fi vrut să-i mărturisească, pe un ton indiferent, şi găsesc inelegant să ne certăm în acest fel. Pe urmă, am găsit din cale-afară de umilitor felul în care ne-ai spionat adineauri. Da, ne-ai spionat... Ne-ai spionat... Cîte gînduri amare, pătimaşe, murdare şi chinuitoare trebuie că ascunde o astfel de spionare! Cum umileşte ea trei oameni, care, înainte cu o clipă, mai credeau că soarele străluceşte senin şi că viorelele emană un parfum dulce..."

— Dacă vrei cumva să scapi de mine, n-ai decît să mi-o spui, îi atrase femeia atenţia pe un glas răguşit, mascîndu-şi cu grijă după surîsul trufaş furia şi iluzia trecătoare a nefericirii sale.

György plecă capul şi nu răspunse. Peste cîteva zile, doamna Csornai îl informă că făcuse cunoştinţa unui pictor exotic care a rugat-o să se lase pictată. După mai multe săptămîni, în timp ce se înapoia de la club, György îşi aduse aminte de pictor. Trecea tocmai prin faţa atelierului lui, se întoarse aşadar, urcă scara şi ceru să vadă tabloul.

„Răbdare" — se bătu singur pe umăr. „Dacă nu mă înşel, dragă Baltazar, vei fi pus în curînd pe liber. După cîte văd, pictorul face progrese rapide... Fireşte, în asemenea cazuri, portretul suferă o oarecare amînare..."

Nu se înşelase. Pictorul cu părul vîlvoi şi ten cafeniu progresa cu şanse din ce în ce mai mari. Doamna Csornai nu făcea un secret din faptul că se săturase de muţenia scriitorului şi că se bucura să fi descoperit în pictor atîta neastîmpăr şi o agitaţie vijelioasă. Nu mai rămăseseră decît măruntele formalităţi ale despărţirii. Formalităţile acestea mărunte erau dictate de faptul că orgoliul femeii ţinea cu orice preţ la o despărţire victorioasă. Ar fi dorit să rupă cu scriitorul teatral şi victorios. Şi, spre a-i putea întoarce spatele cu capul ridicat, trebuia să-l umilească într-un fel pe György. Îi făcu o vizită scriitorului, în speranţa unui scandal voluptuos. György o primi cu indulgenţă şi delicateţe; marea vijelie nu mai avu astfel loc, nici plăcerea scandalului, fiindcă scriitorul, asemenea unei chitare ce se jeluie, ciupi

strune îndurerate, spuse că are o migrenă şi mîngîie cu părere de rău braţul femeii. Doamna Csornai refuză satisfăcută delicateţea pe care o răstălmăcise. Pe măsură ce lichida rămăşiţele falimentare ale iubirii lor, irişii ei redobîndiră cenuşiul indiferent al ochilor de capră, iar gura — desenul indiferent şi rece al saturaţiei. Lui György i se păru că aproape aude cum — aidoma frînarilor de cale ferată — ridică şi lasă sa cadă cîrligul de legătură, care ataşase atîta timp vagoanele lor Pullman unul de altul. Apoi mai auzi acea urare de „noapte-bună“, rostită peste umăr şi cu destinaţie precisă, prin care se despărţi de el, pentru ca, în poartă, cramponîndu-se o clipă pe braţul scriitorului, să dispară definitiv de pe orizont.

György privi îngîndurat după ea. Era în această dispariţie *şi* puţină mirare. Ea îl cuprindea de fiecare dacă cînd asista la asemenea schimbări inexorabile. Există şi suflete caritabile — constată el — pentru care orice schimbare e o melodramă şi se emoţionează cînd flacăra se preface în cenuşă, cînd calul de birjă devine leş sau salam, iar frunzişul şuşuitor se transformă în morman de gunoi.

Îşi scoase uşurat piciorul din mormanul adînc şi îmbelşugat de frunze ofilite.

Piesa sa, a cărei premieră avu loc în atmosfera lîncedă a sfîrşitului de stagiune, fu primită de public cu un interes uimitor. La sfîrşitul actelor auzi din nou, de astă dată stînd în culise, aplauzele acelea îndepărtate, pe care le auzise în copilăria sa acasă, de cîte ori îşi lipea fruntea de crăpăturile zidului dărăpănat al teatrului. „Intraţi în scenă, vă rog!“ îi strigă de cîteva ori regizorul tehnic. Mîna îi fu strînsă de mîini jilave, fu salutat de zîmbete necunoscute. I se dădură sfaturi privitoare la viitoarea lui piesă şi i se explică cum se scrie o piesă bună. După al doilea act, îşi făcu apariţia în culise şi Marele Seismograf, cu o ţigară de foi istorică mozolită furios între dinţi şi cu ochii de focă clipind de-o trivială invidie. Încercă să-l convingă pe György că, de fapt, e un autor dramatic cît se poate de prost şi că n-are ce să caute în teatru.

— Nu neg, eşti un bun romancier, grohăi el amical. Teatrul însă nu-i de nasul tău.

Publicul din sală îi striga numele. Baltazar îl întrebă ce să însemne vacarmul de dincolo de cortina de fier. Marele

Seismograf făcu un gest de lehamite, cu plictiseala marilor inițiați.

— Dragă prietene, publicul nu e altceva decît o adunătură de măgari...

Nimeni nu se afla aproape de el. Marele Seismograf şi ceilalți stăteau împrejurul lui ca un consiliu de medici în jurul viitorului cadavru. Redactorul-şef al ziarului său îl smulse din această sărbătorire amicală, care se transformase la repezeală în prohod.

În zadar o căută pe Ilona din priviri. Jos, lîngă cabina portarului, se opri fiindcă aştepta un mesaj, o carte de vizită într-un plic. Portarul rînji însuflețit către el, îl felicită, însă mîna îi era goală.

Petrecu noaptea, pînă în zorii zilei, într-un mic restaurant, împreună cu redactorul-şef. Îşi sorbea în tăcere cafeluța. Îşi închipuise cu totul altfel evenimentul, nu atît de sărăcăcios şi aproape de unul singur. Făcu în sinea sa un inventar, un fel de bilanț, şi ajunse la concluzia că totul e lipsit de vreun rost. Se amăgise pe el însuşi timp de două decenii; chiar dacă se sfia să şi-o mărturisească, adevărul era că rîvnise din tot sufletul la succes şi la cealaltă bucurie, cunoscută din poveştile populare, care se cheamă glorie. Avea de astă dată în mînă cele două cuvinte, ca două nuci poleite, le întorcea pe-o parte şi pe alta, le încerca cu dinții, ca maimuțele, apoi le sparse: erau nuci vechi de tot, miezul din ele se uscase. Emoțiile serii trecuseră, zorile se apropiau pustii şi amărui la geamul restaurantului. Cînd să plece, cineva le bară calea, abia trăgîndu-şi sufletul.

— Am colindat toate cluburile şi cafenelele, strigă el mustrător. De ce te-ai ascuns?... Înțeleg, e un bun pretext de reclamă. Autorul se dă modest la fund după triumf spre a nu fi sărbătorit... Voi avea grijă să se scrie acest lucru... Deocamdată, te rog şi semnează hîrțoaga asta.

— Dacă asta e atît de important pentru dumneata, surîse György, luîndu-i din mînă stiloul. Semnă documentul acela lung, numit hîrțoagă, şi se interesă ce cuprinde. Agentul socoti şi asta drept o modestie bună de reclamă şi îl bătu aprobator pe umăr.

— Excelent, făcu el cu însuflețire. Ai adoptat o tactică potrivită. Se va scrie şi asta!

Îşi adună hîrtiile şi ieşi rîzînd pe uşă. György află de la redactorul-şef că îşi cedase piesa unei agenţii teatrale din străinătate.

După cîteva săptămîni, ceru un concediu de la ziar şi plecă peste hotare. Din ziare află că Ilona îşi petrece vacanţa de vară la Berchtesgaden; cam în aceeaşi vreme privirile Ilonei dădură şi ele peste o ştire: „După informaţiile ce le deţinem, Baltazar György îşi petrece vacanţa în Elveţia“. Probabil că ambii lăsară deodată ziarul din mînă şi e cu putinţă să fi rămas în acelaşi timp cu privirile pierdute în gol.

XVIII

György făcu cîteva plimbări pe malul lacului Geneva, aruncă distrat pietricele în apă, seara îşi scrise articolul pentru ziar, apoi o luă din loc. Trecu prin oraşe cu străzile curate, dormi prin hoteluri vechi, luă masa în birturi puritane. Pe acoperişul restaurantelor, adierile verii legănau miei de tinichea, înconjuraţi de cîte-o cunună de stejar, sau monştri unicorni. Abia băgă de seamă admirabilele daruri ale tehnicii, cam aşa cum laşi să-ţi treacă pe la ureche vorbele lipsite de însemnătate. Îşi contempla tovarăşii de drum, care îşi încărcau cu mîini neobosite întîmplările de călătorie, ca apoi, ajunşi acasă, să pună totul în ordine şi să le fie la îndemîna conform unui sistem bine gîndit. Traista sa atîrna goală, fiindcă uitase să arunce într-însa cele văzute. Nu simţi vreo ispită de a intra într-o librărie, spre a-şi cumpăra hartă sau ghid de voiaj. Mergea fără ţintă şi nu încerca să se orienteze geografic sau cultural. Străbătea drumuri lungi pe jos, cărîndu-şi singur, de la un sat la altul, geamantanul greu. Se scălda în pîraiele frumoase şi necunoscute întîlnite în cale, stătea de vorbă cu cerşetori orbi, care se odihneau paşnic pe margine de drum, îşi bălăbănea picioarele din camioane încărcate. Evadase din urzeala fină a coerenţelor şi, de bucurie că scăpase din ele, fluiera uneori cîntece de altădată. Într-o seară, şedea în faţa casei unui potcovar, privind scînteile ce se împrăştiau din nicovală; zări un om trecînd pe drum. Avea în mînă o nuia descojită de salcie şi cînta voios. Venea de departe şi se vedea cît de colo că n-are de gînd să se oprească. Privi îngîndurat în urma lui. Ciudata arătare răscolise ceva într-însul, aşa cum pasărea ce-şi ia zborul mişcă bulgării minusculi de zăpadă pe piscurile de

munte. Bulgării pornesc apoi la vale pe coasta muntelui, omătul întîlnit în cale se lipeşte de ei şi, pînă să ajungă în vale, se cheamă avalanşă. Îşi scotoci carnetul din buzunar şi notă în el: „Robinson“. Eroul romanului e Robinson care se duce pe malul unei ape să-şi citească ziarul, însă îl fură somnul, cade în apă şi e purtat de ea pe o insulă...

Peste cîteva zile, în minte cu povestea din ce în ce mai amplă şi mai dezvoltată a romanului, se întoarse acasă. Lucră din nou în fiecare noapte, pînă în zori. Era stîrnit mereu de teama că nu va putea să-şi ducă la bun sfîrşit lucrul început. N-avea nici un moştenitor, dar, cu toate acestea, îşi mîna motorul cu viteza a treia, ca nu cumva să întîrzie şi să-i rămînă vrea lucrare neterminată. O întîlni odată, în faţa teatrului, pe Ilona. Actriţa pornise tocmai motorul maşinii — era o maşină neagră, zveltă, nu cea veche, de culoarea nalbei — cînd îl zări pe György. Fără să-şi dea seama, apăsă involuntar cu piciorul pedala de frînă şi maşina se opri icnind. Ilona respiră adînc, degetele-i înmănuşate tresăriră uşor pe volan. György o salută cu o seninătate curtenitoare.

— Ce mai faci, Baltazar?

— Mulţumesc, la fel de bine, răspunse el, cu o mişcare uşoară a capului şi umărului, suportînd calm privirile fierbinţi şi iscoditoare ale actriţei. Calmul său era calmul actelor îndosariate. Tăceau şi se priveau. Privirile actriţei se înmuiară.

— Nu vrei să mă însoţeşti?

Încuviinţă cu o mişcare scurtă din cap şi urcă în maşină, lîngă actriţă. Traversară Dunărea, trecînd în Buda. Ilona îşi aţintise privirile înainte şi manevra cu sînge rece volanul. Nu vorbeau, şedeau doar unul lîngă altul. Ieşiră din oraş, alunecînd fără grabă printre copacii ce mărgineau şoseaua. Mai tîrziu, vîntul aduse mirosul ierbii proaspăt cosite. Pe marginea şanţurilor se legănau tulpini de mohor.

— Ştii că, într-o noapte, am dormit în acelaşi hotel? — îl întrebă actriţa.

Scriitorul stătu pe gînduri.

— Nu ştiam.

Pe miriştile secerate răsăreau flori roşii. Actriţa conducea tăcută maşina. Coatele li se atingeau; György îşi retrase curtenitor braţul, ca nu cumva să iasă vreo neînţelegere.

— Să mă întorc? — întrebă mai tîrziu Ilona, distrată.

— Cum vrei, făcu György un gest uşor cu mîna.

Se întoarseră. Ilona apăsă pe accelerator şi maşina se avîntă cu o viteză neobişnuită pe şosea. Nu se uitau unul la altul, şedeau tăcuţi, stăpîniţi, contemplînd copacii ce alergau în urma lor şi norii de vară spumoşi pe zare. Părul le flutura neastîmpărat în vînt şi, prin vinele lor, curgea o chinuitoare dulceaţă. Şedeau unul lîngă altul îngînduraţi, aproape duşmănoşi, deşi doreau să se privească în ochi, să-şi atingă unul altuia mîna. Pierzîndu-şi răbdarea, actriţa apăsă iar pe accelerator. Indicatorul de viteză prinse să se deplaseze încetişor. Urmă un pod îngust, cu balustradă scundă, automobilul trecu peste el ca un fulg, în urma lor o bîrnă sau o scîndură zbură, într-o largă traiectorie, în apă. Veni apoi un car doldora cu fîn. Maşina smulse o parte din încărcătura lui. György puse mîna pe volan.

— Nu-mi pasă dacă ai de gînd să ne faci rău nouă — zise — dar de bunul altora să nu ne atingem... Proprietatea privată trebuie respectată...

Actriţa ridică de astă dată ochii spre el.

— Ţi-e teamă? — întrebă ea cu satisfacţie. Mai apăsă o dată, zîmbind, pe pedală, în timp ce indicatorul de viteză continuă să se deplaseze ameninţător. Motorul scîncea ostil şi din ce în ce mai strident, norii de ţînţari ai amurgului le izbeau feţele, bicicliştii care treceau pe lîngă ei descălecară şi priviră după ei, spre a vedea în care şanţ se vor carboniza. György nu mai întinse mîna către volan. N-o înţelegea pe Ilona, goana aceasta necugetată o socotea un capriciu înverşunat. Fusese întotdeauna capricioasă. Se aflau aproape de Buda Veche. Ilona începu deodată să frîneze, apoi opri maşina în faţa unei grădini de vară.

— Mi-e foame, zise ea şi îşi ceru iertare pentru necugetarea ei, cu un surîs subit îmblînzit.

Intrară şi se instalară într-un ungher acoperit de viţă sălbatică. Ilona dădu dispoziţiile cu vioiciune.

— Eu comand salată verde şi raţă la tavă. Sînt invitata dumitale, *mon ami*... Ce părere ai de friptura de raţă tînără?

György mărturisi că nu are, deocamdată, o părere definitivă despre friptura de raţă tînără, lucru pe care Ilona îl osîndi cu toată asprimea. În situaţia dată, ar fi fost mult mai potrivit ca Baltazar să răspundă: „Friptura de raţă

tînără? Şi pe deasupra cu salată verde? Grandios!“ Numai că Baltazar e un urs greoi, adăugă ea dojenitor. E îngîndurat, chibzuit, greoi. La ce bun să fii atît de îngrozitor de chibzuit? Atît de teribil de lucid? Atît de supărător de disciplinat?... E aidoma unui tîndălos impiegat de carte funduară. Nu-i lipsesc decît ochelarii şi mînecuţele de serj... Rîse, îşi arătă dinţii şi gura sănătoasă. Apoi zări privirile devenite serioase ale lui György şi îl prinse brusc de mînă.

— Te rog... Nu cumva să mă înţelegi greşit... Nu vreau să-şi cer vreun rol... Nu... Crede-mă, nu ma gîndeam de astă dată la aşa ceva... Linişteşte-mă, Baltazar.

György o linişti. Îi spuse că n-are de gînd să scrie vreo nouă piesă. Nu-i place teatrul. Se socoteşte un prost croitor de teatru, nu se pricepe să croiască roluri pentru motani trufaşi şi mimoze isterice. Ilona vru să ştie la ce lucrează, dacă scrie cumva vreun roman.

— Îmi plac romanele dumitale, zise ea pe neaşteptate.

György o privi rîzînd. E drăguţ din partea ei. Auzise asta în multe rînduri. De fiecare dată zîmbea, mulţumea din cap şi spunea: drăguţ din partea dumitale. Întocmai ca acum. Deprinsese mai de mult cuvinte şi gesturi maşinale, cu care obişnuia să-i ţină la distanţă pe flecari. În general, nu da crezare acestor laude personale. Avea experienţe amare în acest domeniu. Mulţi dintre cei ce-l lăudau nu-i citiseră cărţile, multe laude nu erau decît deprinderi de societate, mecanism curtenilor, nimic mai mult. Îşi dăduse seama că, pe cititorii aceştia plini de amabilităţi, cărţile lui nu-i prea interesaseră. Se zăvorea în faţa lor şi aducea vorba de altceva. N-avea încredere nici în Ilona. Se putea să-i fi citit cu interes şi pînă la capăt romanul cu subiect provincial — odată ce figura şi ea într-însul — nu se simţea însă pe faţa, în glasul şi în cuvintele ei căldura vibrantă a adevăraţilor cititori, a celor ce-l înţelegeau. O asculta şi se mulţumi să încuviinţeze de cîteva ori politicos din cap.

— Am impresia că nu te prea interesează ceea ce-ţi spun, îl ameninţă bănuitoare actriţa.

Dimpotrivă, o asigură el, dimpotrivă. Se bucură nespus că Ilona se ocupă de cărţile lui cu o rîvnă demnă de cauze mai nobile. E din cale-afară de mîndru...

Evadaţi din oraş, la umbra lujerilor de viţă şi a coroanei teilor şedeau cîţiva îndrăgostiţi. Rătăciţi pe domenii in-

terzise, îşi consumau tocmai porțiile de pui pane şi salata îndulcită cu zahăr. O recunoscuseră pe actriță şi căutau s-o asigure de solidaritatea lor prin zîmbete înțelegătoare, pline de discreție.

— De fapt, la ce te gîndeşti în timp ce eu vorbesc despre dumneata? — vru să ştie actrița din ce în ce mai bănuitoare. Te plictisesc?... Spune-mi dacă te plictisesc cumva... Sau eşti supărat pe mine...

György scutură din cap, scutură energic şi zîmbi. Nici vorbă de aşa ceva. Privise doar, timp de cîteva clipe, afişul lipit deasupra capului Ilonei. Descoperise un nume cunoscut pe afişul vechi şi decolorat, numele unei vechi cunoştințe, aşa că-l citise.

— Uite, făcu el înviorat. Vorbeşte despre tribunalul istoriei. Acest domn Majthényi susține că tribunalul istoriei le va da lor dreptate. Lui şi partidului său. Vorbeşte şi despre ceva ideal. Nu c amuzant faptul că omenirea aflată la ananghie aşteaptă leacul tuturor necazurilor şi recunoaşterea tuturor meritelor sale de la tribunalul istoriei? Dramaturgi eşuați, diplomați neînțeleşi, primari proşti, jefuiți şi jefuitori deopotrivă, trag cu ochiul spre tribunalul istoriei. Îşi goli paharul şi dădu vesel din cap. Mai curînd să-i spunem oficiul de sare al istoriei. Fiindcă, ajunge să ne gîndim că peste cincizeci de ani ni se vor decolora afişele, peste cinci sute se va alege praf şi cenuşă din cărțile noastre, peste o mie are să se aleagă praf şi cenuşă din toate adevărurile noastre de azi, iar peste cinci mii de ani? S-au prăbuşit de pe acum în pulbere creațiile socotite nepieritoare ale acestui secol. Spiritul omenesc se dilată şi se densifică. Noile creații se succed la repezeala, gînditorii, artiştii şi strategii răsar asemenea ciupercilor, spre a nu mai vorbi de apostolii ideilor mîntuitoare. Oare cine va mai avea timp şi chef ca să reactualizeze documentele insignifiante ale proceselor noastre de azi, să le readucă din adîncul timpului trecător şi să judece vrajbele naive, mărețiile pitice şi lozincile palide ale acestei epoci? Sîntem condamnați la dispariția totală. Nemurirea noastră durează doar cîțiva ani sau cîteva decenii, posteritatea nu va mai avea răgaz, în zilele ei febrile şi încărcate, să țină seama de atîția nemuritori, nici să facă dreptate unui număr aşa de mare de reclamații.

Pe o creangă a teiului, care îşi aplecase frunzişul peste masa lor, se juca o pisică. Ilona o urmărea potolită. Asculta cele spuse de György. Nu vrea să stea de vorbă, se gîndea ea jignită. Nu vrea să stea cu mine de vorbă...

Se uită deodată la scriitor. Se stîrnise un vînticel uşor, care clătina părul încărunţit al lui Baltazar. Abia acum îşi dădu seama că, din clipa cînd îl cunoscuse, fusese atrasă de omul acesta încăpăţînat şi tăcut, ciudat, zîmbind pierdut, liniştit. De cîte ori nu porniseră unul către altul şi de cîte ori nu se abătuseră totuşi din drum! Resimţise de multe ori, cu teamă şi cu nerăbdare, catastrofa plăcută a ciocnirii lor, dar cînd erau gata-gata să se ciocnească, ieşise la iveală ca trenurile lor aleargă pe şine diferite. O cuprinse mînia şi un sentiment de nemulţumire. Îşi împunse mîna cu furculiţa şi privi rîzînd picăturile de sînge ţîşnite din ea.

— Explicaţiile dumitale au fost foarte instructive, *mon ami,* declară ea, după o scurtă ezitare, optînd pentru un ton de uşoară ironie. Fă plata şi să mergem. De altfel, era inutil să faci un ocol aşa de mare, dragă Baltazar... Trebuie să fi fost foarte obositor... Îşi aranjă pălăria şi se ridică. Te-aş fi înţeles şi fără el...

Ieşiră din grădina de vară, Ilona îşi căută cheia de la maşină.

— Credeam — făcu ea, cu o blîndeţe bruscă — credeam că...

Nu isprăvi ceea ce începuse, ci urcă în maşină. György luă loc lîngă ea.

— Ce credeai, Ilona?

— Nu mă întreba, Baltazar... Şi nu mă privi... Sînt puţin cam răvăşită... Lucrul ăsta a venit prea pe neaşteptate... Nu ştiu ce-i cu mine. Sînt disperată, dacă mă gîndesc la asta... E vîrsta, Baltazar. Timpul... Sînt capricioasă, devin sentimentală... Nu te uita la mine... Mă simt acum foarte ciudat...

Maşina înainta fără grabă cu ei. Un muncitor mergînd pe jos îi lăsă în urmă.

— Nu-i aşa, Baltazar, că în urmă cu treisprezece ani m-ai iubit?

Scriitorul încuviinţă:

— Da...

Maşina aluneca neauzită cu ei, aproape îngîndurată.

— Da, repetă actrița fierbinte şi, cu toate acestea, pe un ton rezervat. Contempla acest „da“ ca un expert obiectiv, îl pipăi, îl mîngîie, îl admiră, se înfierbîntă şi se aprinse de pe urma lui, apoi îl lăsă liniştit să-i cadă iar din mînă. Da? A iubit-o? A iubit-o într-adevăr? — îndulci printr-un rîs scurt întrebarea stăruitoare. Şi, în străfundul jocului de-o clipă, se ascundea dorința copilărească de a afla răspunsul din gura scriitorului, cu glasul lui. Nu însă doar un simplu „da“, nu confirmarea monosilabică, ci cuvîntul pe care ea îl strecurase în întrebare, pentru ca el să se transforme în răspuns pe buzele lui György: „Te-am iubit“. Scriitorul nu înțelegea, nici nu putea să înțeleagă această dorință înăbuşită. De ani de zile îşi poruncise această neîncredere, convingerea că e urmărit de un ghinion stupid şi ruşinos. Era greu acum să-l mai ademeneşti să-şi părăsească cochilia îndoielii. Răspunsul lui nu reflecta decît încuviințare şi sinceritate curtenitoare, atunci cînd rosti: „Da, te-am iubit“.

— Şi, odată, noaptea — adăugă el cu simplitate — în casa în care locuiai, l-am întîlnit pe Zizevszky.

— Pe Zizevszky? — evocă Ilona, nebănuitoare, trecutul îndepărtat. Pe Zizevszky? Cine era acela?... O — surîse — îmi aduc aminte... Iar dumneata ți-ai închipuit, nu-i aşa, că-i sînt amantă?... Fireşte, ce puteai să-ți închipui altceva?... Acest Zizevszky al dumneavoastră era un tîlhar ordinar. Şterpelise dintr-un roman al lui Jókai o idee, spre a acredita în publicul din orăşel infamia că ar fi intrat în grațiile eroinei dramatice... Închinase o cameră în casa în care locuiam...

György mărturisi că la asta nu se gîndise. La orizontul simțurilor sale prinse să mijească o înseninare agreabilă. Ilona se însenină şi e a . Îşi lău cu plăcere zborul spre trecut, fiindcă în trecutul acesta se afla în sfîrşit un punct fix şi sigur, anume că Baltazar o iubise.

— Am fost şi eu vinovată, mărturisi ea căindu-se. Cochetam cu cavalerul. Clocotea în mine o mînie neînfrînată... Ajunsesem acolo venind de la Pesta... Înfrîntă, teribil de dezamăgită... Mi-era scîrbă de toate, îndeosebi de bărbați. Cavalerul întinsese mîna după mine cu o îndrăzneală impertinentă, de asta mă hotărîsem să-l pedepsesc... Apoi m-am potolit prea curînd, mînia mi s-a evaporat, pe cavaler l-am alungat pur şi simplu...

Şi, la repezeală, cu graţia unei rîndunici vesele, zburdă peste orăşelul cufundat în uitare.

— Ştii oare că am fost invitată din nou acolo? — îşi aduse deodată aminte. Acum cîteva zile, a fost la mine cineva din orăşel. N-am întrebat cine era. Poate să fi fost secretarul trupei... Era tare amuzant, sărmanul...

Vorbiră de trupa de odinioară, de Ciorap, de comicul care clătina mereu din cap şi de mărăturile avocatului. Ilona îşi aminti cu părere de rău că, de cîteva ori, îi jignise fără vreun motiv...

— Te-am jignit şi pe dumneata, Baltazar... M-am zbîrlit la dumneata, ca o puicuţă fără minte la pisică... Iar bietul de dumneata stăteai cuminte şi supus sub umbrela dumitale!... Erai aşa de amuzant şi aşa de înţelept!... Te ascultam cu plăcere... Apoi am fost din ce în ce mai curioasă de dumneata... Te aşteptam, mă supăra, mă jignea că nu vii... Şi n-ai venit, n-ai vrut să vii... De ce n-ai venit, dacă mă iubeai?

— Nu puteam fi luat în serios, răspunse György. Mi-am dat seama de asta şi am socotit de cuviinţă să rămîn departe de eventualitatea vreunui accident...

Ilona privi cu părere de rău în gol. Păcat. Poate că Baltazar avusese dreptate. Pe vremea aceea, ea simţea încă altfel lucrurile şi le judeca în alt chip. Desigur că azi toate s-ar petrece altminteri, adăugă ea liniştit. Omul se schimbă. Se vindecă de tinereţe...

— Starea mea — remarcă György — nu cred să se fi ameliorat prea mult de atunci...

Mîna actriţei tresări pe volan. Se uită la György. Ţigara lui aprinsă lumina un surîs mîhnit.

— Am înţeles oare bine? — întrebă actriţa în şoaptă.

— Da, Ilona. Eu m-am vindecat de tinereţe. Dar vindecarea mea nu e completă... Cred că de dumneata n-am izbutit să mă vindec...

Maşina înainta egal, cu încetineala unui car de povară. Ajunseseră în oraş, străbăteau străzi de periferie neumblate. Actriţa opri maşina undeva, lîngă un loc viran îngrădit.

— Mulţumesc, spuse ea emoţionată. Voi dormi adînc... Rîse către Baltazar. Fiindcă nu mai am somn de săptămîni întregi... S-a întâmplat ceva cu mine... Şi, ştii, dragă Baltazar, la vîrsta noastră e foarte important somnul adînc...

Motorul maşinii torcea tăcut în întunericul serii.

— Nu-i aşa că ai vorbit serios? — întrebă ea, subit îngrijorată. Nu te supăra, însă sînt neîncrezătoare din. fire... Astă vară, cînd am aflat că trăseseşi la acelaşi hotel în care locuiam şi eu, m-am simţit deodată veselă şi optimistă, ca o elevă fericită... A doua zi am aflat că ai plecat... Tăcu, fiindcă o străbătuse fiorul unei moliciuni voluptuoase. A fost o zi ciudată...

György îşi plecă capul asupra mîinii actriţei.

— Ai uitat de principiile mele, spuse el încet.

— Principiile dumitale? Ah, da, zîmbi actriţa. Principiile îi interzic lui György jaful... Atîta doar că nu mai poate fi vorba de vreun jaf. De ce?... Doamne, oare chiar aşa de puţin îl interesează evenimentele lumii în care trăieşte? Despre ce eveniment e vorba? Cum, într-adevăr nu aflase de el?

Îl înţelegea din ce în ce mai greu pe György. Ziarele relataseră amănunţit felul cum luase sfîrşit căsnicia ei, cîţiva reporteri cu nas de tapir adulmecaseră prin toate ungherele şi serviseră publicului constatările lor bogat garnisite. Iar György întreabă acum, cu ignoranţa calmă a celor aflaţi departe, într-o altă lume: ce s-a întîmplat? Ridică abătută din umeri. Nimic esenţial. Divorţaseră... Într-adevăr nu aflase?... De ce au divorţat?... Ar fi greu să precizeze cauza... Îşi dăduse însă seama că nu exista nici un motiv spre a continua legătura aceea. Omul observă pe încetul în preajma sa lucruri care nu ţin de fericire. Şi, după un timp, îşi dă seama că poate să se ajute, dacă vrea...

Peste creştetul lui György ţîşni deodată un duş şi darul ursitei se năpusti asupra lui în şuviţe imateriale, calde. Nu se mişcă, pentru ca duşul să-l spele şi să-l învioreze temeinic. Numărul anilor săi îi poruncea de asemenea rezervă: mai avea un an pînă la patruzeci, o vîrstă a brumelor, la care nu se mai cade să zburzi ca un ied stupid. Se retrase în sinea sa, ascultă şopotele simfonice ale duşului şi răbda, cu pleoapele lăsate pe ochi, căldura minunată a bucuriei care îşi cernea belşugul asupra lui. Auzi întrebarea Ilonei — „Vrei să te duc acasă?“ — el însă şedea cu pleoapele închise, nemişcat. Îşi reveni abia cînd maşina opri în faţa casei în care locuia.

— Dumneata, Ilona, ştiai că eu locuiesc aici? — întrebă el uimit.

— Ştiam, răspunse cu drăgălăşenie actriţa. Îl privi pe György oleacă naiv, oleacă înceţoşat. Nu ştia care e situaţia, ce indică barometrul. Se temea să nu fi întîrziat cumva, să nu fi sosit prea tîrziu ceasul sincerităţii şi al iubirii. Scriitorul rîse către ea. Apoi o strînse la pietul său, lîngă volan. Nici nu-i dădu drumul pînă cînd cineva nu se opri lîngă maşină. Se priviră amorţiţi şi ameţiţi.

— György, zise Ilona.

Îşi mai ţinură un timp unul altuia mîna. Se strîngeau crispat şi cu încăpăţînare. Prin capul scriitorului fulgerară cîteva observaţii critice — vechiul cîine păzitor al raţiunii sale veghea încă — însă nu se sinchisi de el. „Dacă n-o iei din loc, făcu rîzînd către el, încep să latru mai tare ca tine.“

— Somn uşor, îşi luă rămas bun de la Ilona.

— Mulţumesc, răspunse Ilona, cu o clipire a pleoapelor. Niciodată încă nu se simţise o artistă atît de slaba, însă nici aşa de fericită. Aşeză piciorul cu încetineala unui paralitic pe pedala de pornire. Scriitorul îşi mai vîrî o dată capul pe portiera maşinii.

— Şi dacă ţi-ai făcut somnul, te rog să te hotărăşti: faci cu mine un drum pînă în Ardeal?

— Fac, încuviinţă ea fără să stea pe gînduri, gata de orice drum. Clătina din cap zîmbind, ca o creangă de liliac înviorată, ridică chiar mîna, o flutură uşor apoi porni maşina. Străbătu cu o siguranţă instinctivă mulţimea de automobile, tramvaie şi oameni. Numai buzele o ardeau cumplit. Şi doar în adîncul sufletului şiştuia un ghem fierbinte. Nu ştia ce poate fi ghemul acela, de asta — de dragul simplificării lucrurilor — îl denumi fericire desăvîrşită...

XIX

Abandonînd problemele feminine, Csermely János, conţopist concediat de primărie, se retrăsese pe neobservate din bîlciul deşertăciunilor, care răsfrînsese de atîtea ori, în zile dogorîtoare de vară şi în seri geroase de iarnă, rîsul său ciudat, de găinuşă. Îşi luase rămas bun de la o societate care îl călcase în nenumărate rînduri pe picioare, fără a-şi cere cel puţin scuze pentru fapta sa nepoliticoasă — spre a-şi consacra anii ce-i mai rămăseseră minunatei probleme a zborului. Societatea fusese vitregă cu el, nemaipomenit de vitregă. Îşi bătuse joc de el, cum fac derbedeii netrebnici cu trecătorul ghinionist care, în timp ce priveşte cerul, cade — buf! — în baltă. Societatea, oamenii — clătina conţopistul a dezaprobare din cap. De ce atîta bătaie de joc? Fiindcă am nimerit în gura deschisă a canalului? Sînt miop, amicii mei. Însă miopia mea e doar de natură fizică. Fiindcă sufleteşte, ehei! Sufleteşte sînt în stare să văd pînă şi constelaţia Andromedei. Calea lactee, totul. Chiar şi dimensiunile voastre microscopice. Sînteţi pistruiaţi şi neîngrijiţi, în cratiţele voastre sfîrîie nişte cîrnaţi mari, însă sufletele voastre, o, sufletele voastre, amicii mei! Mă disprețuiți, fiindcă în cratița mea nu sfîrîie cîrnatul de-o jumătate de metru, pelerina mea are culoarea puricilor, ochelarii îmi sînt sparţi, spiritul meu fîlfîie cu un hohot de izbîndă, bătînd recordurile voastre de înălţime... Puţin îmi pasă de voi, amicilor, n-aveţi decît să mă disprețuiți şi să mă scuipaţi, scuipatul vostru nu mai contează...

Propunerile sale, privitoare la posibilitatea smulgerii picioarelor din produsul acela de vacă, fuseseră în mod uşuratic respinse de către oameni, care se cramponau îndărăt-

nic de obiceiurile lor de pînă acum, de cîrnații lor indigești, de fanfara falsă a pompierilor lor, de rigidele gulere scrobite, de concepțiile lor încăpățînate, de minciunile lor de prin ziare, de paragrafele tulburi ale legilor și de instituțiile lor caraghioase, care erau niște secreții purulente ale tumorilor cerebrale produse de acest veac bolnav. Îi pretindeau să li se adreseze „domnule“ sau „domnia ta“ și să dea uitării faptul că, din 14 iulie 1789, sîntem egali cu toții.

— Ia ascultă, amice — îi recomandau, pierzîndu-și răbdarea, de cîte ori încerca să le dezvăluie, din milă pentru orbirea omenească, taina viitorului mai frumos — ia ascultă, amice, du-te la dracu'!

Dacă le vorbea despre război și spunea că adulmecă mirosul gazelor îndepărtate, care plutesc pe neobservate, înaintează către ei, învăluie Piața, pătrund în „Grand Café“, și ce uriașă, amețitoare dezertare are să urmeze în curînd, ce mare reducere de efective va avea loc aici cînd gazele se vor infiltra în căpățîna țalului, a administratorului financiar, a medicului veterinar și a celorlalți mari strategi ai timpurilor de pace! Ehei, atunci să vină și să-i spună: ascultă, dobitocule, șterge-o de aici, nu ne interesează nici poeziile lui Ady, nici orațiile dumitale de pace!

Iar cînd încerca să arate că *Azilul de noapte* de Gorki e o piesă mult superioară operetei muzicale *Bivolul alb,* pe care trupa aflată acolo în turneu o anunța victorios, făgăduind șapte melodii originale și trei numere de dans noi-nouțe, rîdeau de el, rîdeau pur și simplu și-l luau peste picior.

Cineva, spre marele haz al celor din jur, îi strecurase odată o ridiche putredă în buzunar. Își bătuseră joc de el și rîseră pe socoteala lui. Altădată, o haimana impertinentă îi atîrnase de pelerină coada unei pisici moarte. Se plimba pe îndelete prin piață și se oprea din cînd în cînd, meditînd asupra ideilor sale nobile și avîntate. Oamenii îl urmăreau pufnind în rîs, din librărie se năpusti asupra lui un golan mărunt care, prefăcîndu-se că vrea să stropească trotuarul, deșertă conținutul găleții sale pe pantalonii conțopistului.

Fusese înlăturat, despuiat fără milă și rațiune de cele mai elementare drepturi cetățenești. De demnitatea sa de om, de credința sa omenească. Concetățenii săi erau de părere că le împuiase îndeajuns auzul cu cotcodăcitul lui, astfel că era

timpul să-şi ia tălpăşița şi să dispară cu smintelile lui, din ochii lor.

— Smintelile mele? — făcu el întristat. O, bieți nerozi... Ce-i, oare, sminteala mea? Curajul de a rosti ceea ce gîndesc... O întrebare doar, o singură întrebare, dacă îmi este îngăduit. De ce-ați venit? De ce vă aflați aici pe pămînt?... Da, da, prea stimații mei porumbei... trecătoarele şi umflatele mele păsări guşate: de ce-ați venit? La asta să-mi răspundeți: la ce bun guşa asta trufaşă? Hai, spuneți, sărmanele mele turturele, la ce bun? Dacă cu aş fi Christos... înainte de a vă socoti demni de iertare, v-aş da pe toți pe mîinile cizmarilor, ca să vă tragă pe un nou calapod...

Mai urcă odată gîfîind din greu în foişorul de foc (picioarele i se îngreuiaseră, în turnul domului se cățără doar cu prețul unui efort deosebit), spre a-şi plimba privirile peste arena bătăliilor zale zadarnice.

— Aceea de acolo este „Grand Café“, desluşi prin ochelarii-i groşi imaginea ştearsă a oraşului. Acoperişul acela de culoarea sîngelui închegat e acoperişul „Mănuşii“... Peretele acela înnegrit de funingine şi pătat e dosul primăriei... Am fost dat afară... De ce? Fiindcă am corectat cîteva greşeli de ortografie... Acolo se înalță un dud... sub el, pe o frînghie, se usucă cîțiva ciorapi găuriți. E curtea lui Csiszlik Olivér... Dar chichineața aceea pitică... îți aminteşti, Piotr Chirilovici... îți aminteşti? Acolo am fost noi tineri şi fericiți... Da, Piotr... adevărul este că toate s-au dus... toate... prietenia... visele... Dumneata de asemenea... Singur eu am rămas aci... Csermely János, conțopist definitiv concediat...

Cineva îi promise să-i dea de lucru, se şi duse la respectiva persoană, unde află că acesta îl invitase ca să numere firele de păr ale cîinelui din curte. Oameni de nimic, se gîndi el. Peste macadamul bolovănos al pieții se revărsase lumina palidă a soarelui, printre pietre răsăreau firicele pirpirii de iarbă, sub stîlpul putred al felinarului electric se plimba un vardist îmbătrînit, căscînd melancolic (doar cafeniul proaspăt al uniformei şi caschetei vorbea de război, de pace, de schimbarea stăpînirii), lîngă gardul parcului public, precupețele de fructe adăstau ghemuite pe taburetele lor scunde, în fața magazinului de mobile se bătea în cuie o ladă... i se expedia cuiva, în împrejurimi, un pian... Aici mai erau piane, se mai cumpărau încă piane... Fercheşul primar se ducea, slăbit,

sprijinit în bastonul său, către podgorii, spre a-şi stropi cu piatră vînătă via năpădită de peronosporă... Chestorul de poliţie şedea fără treabă, cu pălăria galbenă, „Girardi“, trasă pe ochi, în parcul orăşenesc... în fund, apa Mureşului curgea domol... Hohahahu... Ce paşnică ilustrata!... *Gruss aus der Heimat...**

Conţopistul oftă adînc, scuipă distrat din fereastra foişorului (fără nici o intenţie, fiindcă în acest moment era departe de el orice intenţie), apoi clipi după scuipatul său, asemenea copiilor, spre a vedea unde cade. Coborî scara cu faţa hlizită, strălucind de-o lumină interioară, spre a lăsa în urma sa pentru totdeauna oraşul, care îl azvîrlise cu atîta necugetare la gunoi.

Ajungînd în stradă, zări pe-un camion ce transporta mobilă un tablou uriaş, în rama aurie. Tabloul înfăţişa un bărbat cu barbă de un roşu à la Tizian, în veşminte albe. Şi cum zdrăngănea camionul cu el peste bolovanii cumpliţi ai străzii, bărbatul din tablou îşi plimba curios ochii cafenii peste clădiri, peste plăvanii prinşi la povara grea, peste oamenii care treceau prin apropiere, aruncă o privire către Şirul Măcelarilor, unde femei sărace, cu coşuri împletite pe braţ, şi bărbaţi ofiliţi, cu pantalonii zdrenţuiţi, aşteptau să cumpere plămîni ieftini şi alte organe, privi prin vitrina cafenelei „Grand Café“ şi citi firma decolorată de soare a Casei de depuneri. Pe buzele-i obosite înflorise un surîs mîhnit.

— Mi-e cunoscută faţa lui, îşi spuse conţopistul, şi se luă după camion.

Bărbatul din portret întoarse ochii către el şi îl privi timp îndelungat, apoi dădu prietenos din cap către el. Csermely îşi aranjă ochelarii pe nas. Avu impresia că străinul afabil ar dori să-i spună ceva.

— Csermely János, conţopist concediat de primărie, se prezentă el cu politeţe. Dacă mi-e îngăduit să întreb... nu cumva am onoarea cu Nazariteanul?

Străinul cu barbă zîmbi cu bunătate şi veselie. Ochii lui cafenii iscodeau încurajator faţa sfrijită a conţopistului, cravata lui strîmbă, pantalonii largi şi mototoliţi. În privirile acelea nu era nici urmă de dispreţ. Csermely îşi potrivi

* Salutări din patrie (germ.)

înviorat ochelarii. De mult nu mai întîlnise pe nimeni care să stea cu el de vorbă, care să nu se răstească la el spre a-i spune: teleleu bătrîn, du-te la dracu! Îşi mai aranjă odată ochelarii.

— Vă rog — făcu el în pripă şi pe un ton de conversaţie — nu vă amintiţi de acest nume: Csermely János... Da... eu sînt acela... Chiar adineauri am întors definitiv spatele societăţii... L-aţi văzut pe tîmplarul acela, în vitrina cafenelei „Grand“?... Are o fabrică de mobilă de lux... Şi pe tipul care ieşea din Casa de depuneri... Era preşedintele... marele preşedinte... iar pe oamenii aceia, amestecaţi cu cîinii, în Şirul Măcelarilor, i-aţi văzut?... Sînt mari nereguli pe la noi, domnule, nereguli foarte mari... Nu prea citiţi, cred, ziarele... Haos... scumpete... sărăcie... Oamenii vorbesc mult despre dumneavoastră... da... vă pomenesc zilnic... Ehei... Vă pomenesc... Vă pomenesc... Însă mai bine n-ar face-o. Am auzit adeseori vorbindu-se despre dumneavoastră... Vi se face multă reclamă, domnule... multă reclamă... dar nu-i un strop de inimă... de iubire... Mint, domnule... şi înşală... în numele domniei voastre... Eu sînt de părere... sînt de părere... că n-a prea fost rentabil pentru dumneavoastră... da, n-a fost defel rentabil să vă daţi viaţa pentru asemenea omenire... Ce părere aveţi?

Bărbatul necunoscut se uita, încrucişîndu-şi mîinile, cu o caldă simpatie la conţopistul care venea pe urmele lui.

Văzînd că se poate sta într-un fel aşa de prietenos de vorbă cu el, Csermely îşi expuse şi intenţiile proprii privitoare la rezolvarea problemei zborului. Deodată apoi îi veni în minte că săvîrşise o gravă impoliteţe inoportunîndu-l pe străin, astfel că îl întrebă:

— Apropo... îmi îngăduiţi să vă urmez, domnule?

La sporovăiala îmbelşugată, surugiul şi hamalul aflaţi pe capră întoarseră capul. Surugiul ridică biciul, cu un rînjet glumeţ, şi pocni cu el către conţopist.

— Hop... hop... nu te apropia prea mult de car...

Îl alungară printre glume de lîngă ei. Conţopistul se opri şi clipi, reîntors la realitate, după Nazariteanul care se îndepărta. Da, stătuseră frumuşel de vorbă. Ce păcat că îl împiedicaseră pînă şi de la o asemenea conversaţie... Poftim, nici cu Mîntuitorul nu se mai poate sta de vorbă...

Îşi potrivi pince-nezul, se întoarse şi porni agale spre casă.

...Aşezat pe scara rezemată sub streaşină în curtea grădinarului, urmărea zburătăceala ciorilor, dropiilor, gîşte lor sălbatice şi ale altor păsări: nota observaţiile făcute, pentru ca în lunile de iarnă, cînd pe tărîmul zborurilor intervine o oarecare stagnare, să-şi poată elabora sistemul ştiinţific. Studiile sale nu se limitau doar la domeniile incerte, pline de bălării, ale teoriei. Îndelungile observaţii făcute în ograda orătăniilor îl duseseră la convingerea că, în cursul evoluţiei sale, din corpul omenesc se vor dezvolta organe de zbor atît de desăvîrşite, încît ele vor face cu putinţă ca oamenii să se mute, asemenea cocorilor şi berzelor, într-o ţară mai frumoasă, scăpînd de plictisul iernii, de suferinţa dezamăgirii şi de vitregia societăţii. Va putea evada şi el către nori, va fugări fluturi în văzduhul de azur, etcetera. Urmărind firul unei înlănţuiri logice cu neputinţă de descifrat, îşi reactivase pelerina de culoarea puricilor, scoasă la reformă, şi îi căptuşise platca cu plăci de tinichea, platca o fixase de mînecile pelerinei şi, cînd nimeni nu-l vedea, se căţăra pe cocina de porci, unde făcea cîteva mişcări asemănătoare cu bătaia din aripi a păsărilor. Simţea rezistenţa aerului şi, făcînd un salt sau două, îşi abandona trupul slăbit, legat de pămînt, văzduhului. Experienţele progresau încurajator. Mai trebuia doar să-şi antreneze muşchii sfrijiţi ai braţelor, în vederea unor mişcări mai rapide, pentru ca instinctele de zbor ce dormitau într-însul să se deştepte şi să-l smulgă de pe cocina de porci, să-l înalţe din universul de pulbere, lipsit de ţel, al ţărînei, sus, în eter, în nemărginirea fără oameni a libertăţii. Dorul de libertate şi nemărginire, înstrăinarea din ce în ce mai adîncă de Pămînt îi sporiră sîrguinţa, se plimba îndelung prin ograda orătăniilor mişcîndu-şi braţele, iar cînd ostenea, se instala iar pe o treaptă a scării, spre a urmări pierdut zborul păsărilor ce treceau prin apropiere. Anna venea adesea să-l asculte vorbind despre rezultatele cercetărilor sale. Îl aducea cu sine pe micul István, pe care îl amuzau din cale-afară istorioarele bizare ale batrînului său prieten. Anna asculta şi ea bine-dispusă povestirile lui vesele, dar în adîncul ochilor ei mijea umbra întunecată a unei compătimiri mute, de cîte ori privea în sufletul tulburat şi pe cale de destrămare al conţopistului.

Spre sfîrşitul verii sosi şi György cu actriţa. Anna se duse în ograda orătăniilor, ca să-i anunţe lui Csermely sosirea prietenului său. Conţopistul ascultă vestea cu ochii dilataţi şi plini de lacrimi.

— Să fie adevărat? — întrebă el înăbuşindu-se. Piotruşca... Piotruşca al meu... Aici? Nu e cu putinţă!

Anna îl luă de mînă.

— De ce n-ar fi cu putinţă, dragă pilotule? György se află în oraş şi va veni curînd să te vadă.

Conţopistul rîse, cu ochii duşi departe. E bine, prea bine chiar. Are să-l primească chiar acolo.

Urcă scara, spre a-şi da seama de direcţia vîntului. Apoi îmbrăcă pelerina de culoarea puricilor şi se căţără pe cocină. Sufletul îi era străbătut de desfătare şi de o dulce emoţie. O da, de astă dată are să zboare. Muşchii îi erau antrenaţi, vîntul bătea cum nu se poate mai bine. Avea să se ridice în văzduh, plutind în oceanul de azur, ca vulturul, ca vulturul regal. Să vadă Piotruşca că nici el nu şi-a pierdut vremea tăind frunză la cîini. Piotruşca se roteşte prin împărăţia însorită şi bogată în ozon a spiritului, însă nici el, Csermely János, conţopistul concediat, nu s-a năclăit în aluatul de jos. Nu zău... Hohahahu... niciodată.

Cînd portiţa gardului se deschise şi György se ivi în pragul ei, conţopistul îşi flutură braţele cu o expresie de elevaţie pe faţă, şi sărind în sus rosti glorificat către prietenul său uluit:

— Ave...

Cu aripile larg desfăcute ale pelerinei sale de culoarea puricilor părea un liliac uriaş. Luîndu-şi un avînt de cîteva palme, se ridică în aer — poate că forţa dorului său nestins după eterul imaculat îl ridicase în văzduh — însă Pămîntul îl chemă neînduplecat înapoi, şi el, care toată viaţa răspunsese cu limba scoasă batjocoritor tuturor chemărilor, se supuse de astă dată paragrafelor stupide ale gravitaţiei şi se prăbuşi cu repeziciune în praful murdar al ogrăzii orătăniilor. Icar se prăbuşise şi el, se prăbuşiseră şi alţii, poate însă că totuşi nu atît de iute. Iuţeala aceasta — care, pentru o clipă, îl umplu şi pe el de o dureroasă nedumerire — era cu desăvîrşire inexplicabilă, dacă ţinem seama de raportul fizic dintre greutatea redusă a corpului său şi gravitaţia terestră.

György îl privi încremenit cîteva clipe, apoi alergă către el şi ridică capul nefericitului său prieten.

— Ai văzut, Piotruşca? — gemu conţopistul surîzînd. Ai văzut, Piotruşca?... Parcă... m-am înapoiat oleacă prea repede...

Apoi închise ochii şi îşi pierdu cunoştinţa.

György şi grădinarul îl ridicară cu grijă şi îl duseră în casă. Îl culcară, iar Anna îl dezbrăcă cu multă grijă. Plăcile de tinichea ale pelerinei de culoarea puricilor i se împlîntaseră în burtă. Palid, datorită hemoragiei interne, zăcu multă vreme leşinat pe pat. Chemară un medic, care îl readuse la viaţă. Starea lui Csermely nu făgăduia nimic bun. Ilona şi György rămaseră ziua întreagă la căpătîiul lui. Conţopistul era muncit de cumplite dureri interne, însă puţin îi păsa de dureri, odată ce se afla lîngă el Piotruşca... Piotruşca... unicul, incomparabilul său prieten şi tovarăş de ursită, singura inimă în această epocă glacială a inimilor, în care sălăşluia iubire pentru el.

— Dragul meu Piotruşca — şopti el emoţionat — dă-mi mîna... doar nici mîna nu ne-am strîns-o încă...

Piotruşca îl prinse de mînă.

— N-ai vrea să-mi spui — făcu el cu glasul voalat şi silindu-se să zîmbească — încotro vroiai să-ţi iei zborul?

Pe buzele conţopistului răsăriră cîteva picături de sînge.

— Încotro? — întrebă el fără putere. Încotro? Privi în tavan. Ai să... afli din planul de zbor... Apoi... cînd voi ajunge acolo, Piotruşca... am să-ţi trimit vorbă... Dumitale şi... O privi pe Ilona şi făcu o uşoară mişcare din cap, în semn de înclinare. Se prezentă. Iertare... mă numesc Csermely... pilot prăbuşit... şi ins fără noroc... V-am admirat de multe ori arta... din păcate... pe seama mea are să cadă în curînd cortina... Da... Da... Nu voi mai avea plăcerea...

György făcu un gest de împotrivire.

— Lasă, Piotruşca, zise conţopistul. Eu depun de astă dată cărţile... Tot n-aveam ce să caut pe lumea asta... Am uitat să iau cu mine busola... Da... ştii doar... M-am zbătut doar... am încurcat lumea... ca paiaţele la circ... cînd vor să dea o mînă de ajutor la desfăşurarea covorului... M-am încurcat în propriile mele picioare... Tot una e... Ce vroiam?... Da... Sînt fericit, Piotruşca... că eşti aici... Nu mi-am în-

chipuit niciodată... că voi da ortul popii într-un anturaj atît de decorativ...

— Lasă gluma, Csermely, îi dojeni György îndurerat. N-ai dureri?

— Dureri, porumbelule?... Am avut doar... Multă, multă durere... Cu carul... nu mai țin minte precis... Au trecut... Ascultă... Cînd mor oamenii mari... atunci... nu-i așa?... regula prescrie ca fiecare să spună ceva măreț... ceva frumos... „Mai multă lumină..." Eu, Piotrușca... eu sînt un om tare mărunt... Pe mine nu mă constrînge nici o regulă... de asta nu spun decît: hohahahu... Ascultă, porumbelule... Pe Pagat l-am îngropat în grădină... sub un brad argintiu... Nu s-ar putea... să zicem... să mă îngropați lîngă el?... Nu te supăra... Piotrușca... mă gîndeam că doar în mod provizoriu... În mod provizoriu... În mod provizoriu... Pînă la învierea de-apoi... Nu s-ar putea? Mi-am pregătit și tabla... e acolo, după dulap... fă bine, Piotrușca, și citește-o...

Ilona scoase tabla de după dulap și citi, cu un surîs compătimitor, textul ei. Pe urmă i-o întinse lui György. Scria pe ea următoarele:

PST! O VORBĂ DOAR, TRECĂTORULE!

Aici doarme și visează

CSERMELY JÁNOS

conțopist concediat, în tovărășia unui prepelicar pe nume Pagat, cărora
făcîndu-li-se lehamite
de pămîntul populat cu atît de puțini cîini
adevărați și cu așa mulți oameni, și-au luat
catrafusele și s-au mutat într-o patrie mai fericită

— Ai să te faci bine — zise György neputincios — și te vom lua cu noi... Ai să vii... nu-i așa?

Degetele conțopistului se încleștară spasmodic de mîna lui György. Ochii care i se stingeau erau ațintiți, cu o dragoste fierbinte, asupra scriitorului.

— Aș fi vrut, Piotrușca — șopti el încet, închizînd ochii din care șiroiau lacrimi — tare-aș fi vrut... acum însă nu se mai poate... Acum am să rămîn definitiv, aici... Da... Hemoragie internă... știu... Hemoragie internă, porumbelule... Ca și cum n-aș fi avut toată viața hemoragie internă... Ei... nu face nimic, Piotr Chirilovici... Dă-i înainte... Dumneata

continuă... Scrie... Îți voi citi fiecare lucrare... și împreună cu Pagat... da... le vom discuta... Și nici o înmormîntare, porumbelule... Să nu te vîri în cheltuieli...

Spre miezul nopții îi țîșni din gură un val îmbelșugat de sînge. Deschise ochii și se uită, cu palida mijire a unui surîs, la scriitor. Îi mîngîie mîna.

— Așadar... acum... am onoarea, Piotr Chirilovici... Și dumneavoastră, *madame*... mulțumirile mele...

Părintele Izidor sosi tocmai la timp spre a închide pleoapele obosite ale conțopistului.

György rămase mult timp cu inima sfîșiată lîngă corpul neînsuflețit al prietenului său. Ilona îi atinse gingaș umărul.

— S-a făcut ziuă, György... scoală-te, dragule...

Și-și lipi cu nețărmurită dragoste obrazul de fața palidă a lui György, în care durerea săpase umbre adînci.

Îl înmormîntară în tăcere. Nici vorbă de vreo mulțime îndurerată sau măcar curioasă. Dispariția conțopistului abia mai interesa ne cineva în afară de György, Ilona, Anna și de grădinar. Veni și sora lui György cu soțul său, inginerul ciung, care fusese angajat ca inginer-șef, în munți, la o mină de aur. Cîtva timp se ținură după dric două sau trei figuri stafidite dintre mușterii cafenelei „Grand". Îi interesau mai curînd György și Ilona, decît conțopistul scrîntit care, fidel țicnelilor sale din timpul vieții, voise să-și ia startul spre rai de pe o cocină de porci. În puțina asistență se foia și Csízi Olivér care, după ce înmormîntarea luă sfîrșit, se vîrî lîngă György și îi comunică celebrului său coleg că a terminat și el, nu de mult, unul din romanele sale, care promite să fie un eveniment literar de mare anvergură. Cum condițiile tipografice locale sînt din cale-afară de primitive, ar dori să-și publice cartea la Pesta și îl ruga pe György să-i recomande un editor care plătește bine. Ca să scape de sporovăiala omulețului arogant, scriitorul spuse că are să se intereseze, ceea ce îl stîrni pe Csízi la o și mai mare comunicativitate. Povesti subiectul romanului său, zugrăvind pe larg și cu admirație caracterul eroilor săi, apoi aduse vorba, așa, într-o doară, și de cărțile lui György pe care, cu excepția unor construcții greșite de frază, le găsea destul de bune.

— Doar construcția frazei, domnule coleg... Și stilul... Nu dai destulă atenție stilului.

György îi mulțumi pentru observație, îi promise că pe viitor va da mai multă atenție stilului și se despărți de romancier.

Bucuria revederii locurilor natale fusese tulburată adînc de moartea conțopistului. Într-o seară se duseră la teatru. Reprezentația și amintirile pe care ea le stîrni îl înviorară. Revăzu vechile sufite, culisele dărăpănate, figuranții cu mustățile strîmbate și cizmele cîntătoare. Cu cîtă candoare, cu ce naivitate angelică jucau! N-aveau talent nici cît negru sub unghie. Se văzu și pe sine, în buzunar cu biletul de liberă intrare ce i se cuvenea ca redactor al *Observatorului Carpatin,* rezemat de perete, cu brațele încrucișate, cu o claie de păr negru deasupra frunții și cu grava ironie a spiritelor alese. Îl pufni rîsul. O, tinerețe atotștiutoare și disprețuitoare! O, vise, o, claie de păr negru! Viața e un lanț de mărunte accidente. La fiecare accident pierdem cîteva fire de păr din cap... La începutul actului al treilea, Ilona propuse să se ducă la cabinele artiștilor și să caute cabina ei de odinioară. Părăsiră cu prudență sala — toate privirile erau ațintite asupra lor, pînă și actorii întrerupseră jocul pe scenă — „așadar am izbutit să ieșim neobservați'", rîse György, apoi coborîră în curtea umedă, străbătură bîjbîind coridorul hotelului și deschiseră ușa pe pipăite. Lampa de pe coridor agoniza și pîlpîia, ca un fluture muribund. În încăperea cît o cămară rămăsese jilțul vechi, oglinda verzuie, măsuța arsă de capetele de țigări. Era bolnavă și pătată, de narcă ar fi zăcut de ciumă. În cuier atîrnau cîteva costume de teatru. În aer plutea miros de pudră ieftină, de apă de colonie ieftină, de ieftine frămîntări provinciale. Ilona se uită în jur emoționată. „Mă iubești?" — îl întrebă în șoaptă pe György. György o strînse la piept. Se sărutară, după care gîfîiră răscoliți. Ilona se apropie brusc de oglindă, aruncă pe umeri un fel de cearceaf alb, își pieptănă băiețește părul, se cufundă în jilț și prinse să recite scena agoniei Puiului de vultur. În urmă cu mulți ani, stătuseră la fel acolo, Ilona — albă, cu un surîs delicat pe buze, luîndu-și rămas-bun, el — stăpînindu-se eroic, cu inima sfîșiată. Poate că era totuși mai bine că nu se întîmplase nimic atunci, fiindcă n-ar mai fi stat acum aici atît de emoționați și de

însoriți. N-ar mai întinde mîinile unul către altul, n-ar înmuguri din fiecare por al lor dorința, ci ar figura în amintirile amîndurora ca o aventură de mult decolorată. Străbătură pe furiş, muți şi clocotind de fericire, coridorul urît. Se prindeau de mînă ca să nu alunece pe podeaua lustruită şi pentru că nu le-ar fi fost pe plac să-şi lase unul altuia mîna. După spectacol, cinară împreună cu trupa, la „Grand Café". Ilona era obosită, urcă devreme în camera ei. György urcă abia înspre ziuă în camera sa. Pe masă îl aştepta mesajul de la Ilona: „Nu cumva să uiți de mine. Uşa am uitat-o deschisă". Intră tiptil în camera Ilonei. Nu înțelegea de ce trebuia să umble tiptil. De fapt, se iubeau, nu? De ce şi pentru cine atîta prudență? — vru s-o întrebe pe Ilona. Actrița însă dormea. Cămaşa îi alunecase de pe umăr şi, de sub pătură, răsărise un sîn cu sfîrcul trandafiriu. Zări sub el o cicatrice mică şi palidă. Puse uşor degetul pe cicatricea lăsată de mult în pielea catifelată, de un glonte pripit şi țîfnos. Nu-i aşa că n-ai să mă părăseşti? — îl întrebase Ilona în urmă cu cîteva zile. Nu, scutură acum din cap György şi îşi lipi buzele de cicatrice...

Umbla prin oraş oleacă uluit. Vroia să savureze bucuria revederii în înghițituri mici, cum fac copiii cu siropul de zmeură. Cît era de ataşat de străzile acelea năpădite de buruiană, de clădirile acestea scunde, şl, cu toate acestea, totul i se părea acum mistuit în ceață şi în depărtare. Pe drumul tivit de panorame pestrițe al afirmării şi succeselor sale, bătut de soarele aflat la zenit, ale existenței înseninate, sau acasă, între cărți şi revistele ce-i reproduceau portretul sau publicau vreun articol despre el, i se întîmpla din cînd în cînd să rămînă cu privirile pierdute în gol. O tainică lanternă magică îi proiecta în față în acele momente imaginea unei ulicioare vechi, a unui podeț şubred de lemn sau a vreunei curți acoperite de brusturi. În visele sale, umblase mereu pe ulicioarele acestea, hohotise înveselit de aventurile nostime ale conțopistului cu vreo servitoare, ticluise strofe sunînd vesel din coadă pentru balul matroanelor sau al asociației civile de tir, se bătuse în duel cu Zizevszky sau, răsplătit de hohotele de rîs generale, ținuse prelegeri de estetică muzicală despre fanfara pompierilor. Chiar dacă fusese mînat departe de această lume, întorcînd spatele la toate,

gîndurile i se întorceau mereu în ambianța aceasta, de cîte ori nu lua seama la ele. Se întîmplase încă în Elveția ca o cucoană, care găsise că ochii scriitorului sînt deosebit de interesanți, să-l întrebe intrigată:

— Aş putea să ştiu ce anume ai privit atît de îndelung pe peretele acela?

— Mi-am adus aminte de un brutar cu numele de Kárpáti, de la care cumpăram în urmă cu mulți ani pîinea pe credit. Am văzut acolo pe perete tabla aceea mare şi neagra, pe care brutarul nota suma datorată...

Umbla, căuta însetat, intră în cîrciumile aducerilor sale aminte, dădea pe gît cîte-un şprit, apoi îşi continua la fel de însetat drumul. Numeroasele şprituri nu-i fură însă de nici un folos, rămînînd însetat şi neliniştit; îşi continuă aşadar căutările, spre a da peste cîrciuma aceea misterios ascunsă, care ar putea să-i ostoiască setea. Într-una din zile zări, printre mari suluri de hîrtie creponată, plicuri de corespondență elegant căptuşite şi volume învechite de Jules Verne, primul său roman. Coperta lui mototolită şi decolorată de soare era pătată de muşte. Nu oferea o privelişte prea măgulitoare. Cel care îl cumpărase nu-i tăiase decît vreo două file, îl plictisise probabil teribil şi îl înapoiase în grabă librarului, la preț de anticariat. Îşi privi surîzînd primul născut, căruia oraşul său natal îi aplicase un tratament atît de nedelicat. Ei, Piotruşca — se tachină el — cîte lucruri plăcute au îndrugat ziarele despre talentul tău. Vezi? Aici n-au nici un preț aceste legende. Nici cîinii n-au nevoie de tine. Intră în librărie şi schimbă cîteva cuvinte cu librarul. Era un omuleț gras şi guraliv, care, în afara hîrtiei şi a produselor decolorate ale literaturii, se mai ocupa cu negoțul de semințe de flori şi cereale. Cărțile îl interesau doar în treacăt, din literatură nu prea vindea cine ştie ce, se plîngea de dificultățile comerțului de cereale, apoi îl măsură deodată pe György, îi pipăi cu degete de specialist costumul şi întrebă, cu o prețuire bănuitoare:

— Ai un costum de calitate, domnule Baltazar. Unde l-ai cumpărat?

György — nu-şi dădu seama nici el de ce — ceru să i se scoată cartea ferfenițită din vitrină, plăti prețul ei, o strecură sub braț şi porni către ieşire. În uşă se întoarse. Ar fi vrut să ştie cîte exemplare se vînduseră din romanul său. Fiindcă,

dacă stătea să se gîndească, mai presus de orice asta îl interesase în primul rînd. Aceasta fusese ținta, ținta finală: să se afle în vitrină, legat în coperți strălucitoare, ca, atunci cînd se lasă seara și orașul său natal își face plimbarea prin fața vitrinei, doisprezece sau douăzeci, însă cel mai mult treizeci de oameni, pentru el, cei mai importanți și mai hotărîtori oameni de pe rotocolul globului pămîntesc, să se oprească pentru cîteva minute și să citească cele scrise pe coperta cărților sale:

Roman
de
Baltazar György

De asta fusese totul. De asta se încordase, de asta se zbătuse, de asta încărunțise pe încetul, ca să obțină asta. Acest cadou mare sau microscopic de mic!

Îndărătul tejghelei se afla o vînzătoare cu privirile visătoare și mîini murdare. Îl urmări cu priviri curioase pe scriitor. György o întrebă cîte exemplare se vînduseră din cartea lui.

— Două, răspunse fata roșind. Una a cumpărat-o doamna Majthényi, alta Kléber Ilona. O cunoașteți, nu-i așa?... Fiica prim-medicului Kléber... Comandă fiecare carte nouă a dumneavoastră...

Iată, așadar, avea totuși cititori. Kléber Ilona... Cum a uitat-o!... Și cîte se legaseră odinioară de numele ei!... Cîte iluzii copilărești, cîte decepții... Nu se măritase... Mai locuia și acum în casa de pe strada Apaffi, citea cărți și visa. Vezi, vezi...

Ieși împăcat din librărie. În ușă se ciocni de părintele Izidor. Preotul își mișca anevoie, suflînd din greu, picioarele chinuite de podagră. Ochii i se împăienjeniseră de ceața anilor, memoria lui ațipea și ea din cînd în cînd, în timp ce îl apuca și lăsa pe scriitor, spre a-i pune cîte o întrebare lipsită de importanță. Nu mai era în stare să-și amintească de toate, îl durea piciorul, arătă chiar locul cu pricina, apoi vru să afle noutăți despre Majthényi. Nu-i mai scrisese de mult mamei sale nimic. György nu putu să-i dea nici o veste, pe Majthényi nu-l văzuse de mult. Partidul lui se

lepădase de dînsul, în marea acțiune de salvare fuseseră încă împreună, dar cînd să ajungă la împărțeală, izbucniseră neînțelegerile... Părintele Izidor vru să afle apoi de la scriitor cu ce se îndeletnicește. György se despărți cu un sentiment de compătimire de vechiul său protector. Înălță privirile spre acoperișurile caselor, pe a căror șindrilă cîndva nouă înverzea din belșug mușchiul. Aruncă ochii în curțile interioare, se opri în hudițe cu urzici pe margini, descifră curios resturile decolorate ale unor afișe de altădată. Apoi își continua drumul cu o nostalgie ce nu mai contenea într-însul. Pe urma pașilor săi, ce bocăneau pe străzi nepopulate, se deschiseră cîteva obloane de lemn și priviră după el fețe ofilite, cufundate în uitare. Se opri în fața unei case cu zidurile năpîrlite. Lîngă poartă se pipernicea odinioară o laviță, iar deasupra ei, umbra era servită de un dud cu coroana rotată. Dădea dude mari, negre. Fuseseră dude gustoase și zemoase, odată își umpluse cu ele pălăria nouă de paie și zeama fructelor pătase frumușel pălăria albă. Conțopistul venea și el uneori aici, ca să pască, de cîte ori după prînzurile-i improvizate avea poftă de desert.

Ieși din oraș și se așeză pe o movilă de pietriș din marginea drumului. Privirile îi alunecară departe, către turnul arsenalului, un timp plutiră șovăitoare pe coasta pădurii, apoi coborîră asupra unei pete mai întunecate, unde bănuia locul unor vechi suveniruri. Se uita la dreapta și la stînga, însă în sufletul său își căsca cu îndărătnicie pliscul setea fără nume. Îi relată Ilonei pe un ton glumeț, însă decepționat, amănuntele expediției sale. Ilona îi atrase înțelegătoare atenția:

— Dumneata nu-ți cauți căminul de odinioară, *mon ami.* Dumneata umbli să-ți regăsești tinerețea.

Da. Tinerețea. Realizase toate cîte visase cîndva, împreună cu prietenul său dispărut, între zidurile îmbătrînite ale orașului, pe străzile lui somnolente, în seri viforoase de iarnă și în nopți de vară dătătoare de speranțe. În timp ce privește rățuștele măcăitoare rezemat de balustrada părăginită a podului de piatră de peste iazul morii sau îl ascultă pe bătrînul său croitor, afișele de pe pereți și din vitrine îi strigă numele prin orașe depărtate. Dar asta nu prea înseamnă mult. Anii ușuratici și-au luat zborul, a amuțit rîsul malițios al conțopistului, lătratul vesel al lui Pagat, clănțănitul prietenos al

foarfecilor lui Strombolinszky, s-a prăbuşit puţul orăşenesc, din care îşi scosese odinioară umorul sprinten, în urma lui se înmulţesc anii, în faţa lui se împuţinează... ce are să se aleagă din asta, unde va ajunge în acest fel?

— Îmbătrînim, răspunse Ilona, lipindu-i-se de piept. Dacă nu intervine nimic, îmbătrînim, scumpul meu prieten... *Mon ami...*

Îşi dădu seama că nu mai are ce căuta aici. Se duse repede la mormîntul lui Csermely, îşi luă rămas-bun de la el, strînse cald mîna Annei, îşi îmbrăţişă sora, achită în grabă nota la hotel şi puse nerăbdător mîna pe valiză.

Maşina neagră, cu linii zvelte, îi aştepta în faţa cafenelei „Grand“. Cîţiva căscau gura în jurul ei, unul îi examina farurile, altul îi comenta minunăţia. Din cafenea cîţiva muşterii îşi lipiră nasul de geamul vitrinei, urmărind curioşi cele ce se întîmplau afară. În apropierea maşinii se foia şi Zizevszky. Cînd îi zări pe György şi Ilona ieşind din hotel, se răsuci iute pe călcîie şi căută să ajungă, cu paşi greoi şi legănaţi, cît mai departe de ei. Se jigărise, pe umerii gîrboviţi purta un palton ponosit, marginile lui atîrnau adînc în faţă, mînecile neputincios de lungi fluturau triste în aer. Dispăruse de pe faţa lui expresia de îngîmfare tinerească, nici monoclul nu-i mai strălucea în orbită, buza lui inferioară crăpată atîrna îmbătrînită, fără putere, deasupra bărbiei. György privi cu milă după el. Apoi urcă în maşină cu Ilona. Ilona apăsă uşor cu piciorul pe pedala de pornire...

Lîngă gardul de sîrmă al parcului public cîteva precupeţe pufăiau moţăind din pipele lor întunecate de argilă, undeva, în faţa prăvăliei negustorului de stamba, se bătea în cuie o ladă, printre ghirlandele bisericii claustrului turuiau porumbeii. Pe zidul oficiului de sare, un băieţandru zdrenţăros lipea un afiş de culoare verde-închis, care anunţa onoratului public data şi condiţiile concursului de popice ce avea să se ţină în localul clubului „Mănuşa“. Dinspre Şirul Măcelarilor se apropia un dulău leneş, adulmecă trunchiul castanilor, după care îşi luă plictisit tălpăşiţa către pîrîu. Plutea peste piaţă, parc şi străzi o linişte familiară, somnolentă.

Apoi sus, în turnul domului, clopotul cu glas de contrabas bătu, cu o solemnitate medievală, de trei ori.

Lector: PAUL DRUMARU
Tehnoredactor: ŞTEFAN LEPOIEV

Apărut 1973. Tiraj 6750+ UO broşate 4750 + 60 legate 2000+80. Hîrtie tip A format 84x108 g/mg. 57,15 coli ed. 18,51 c. tipo 21,50 A./3028/9II73

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/1107 la
întreprinderea Poligrafică,
„13 Decembrie 1918".
Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
Bucureşti,
Republica Socialistă România